

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
SOCIOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

TAIKOMOSIOS IR TEORINĖS KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

Greta Sakalauskaitė

ASMENŲ, SUSIDŪRUSIŲ SU INVESTICINIU SUKČIAVIMU, PATIRČIŲ KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ

Magistro darbas

Darbo vadovė: doc. dr. Maryja Šupa

Vilnius

2026

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
ĮVADAS.....	6
1. INVESTICINIO SUKČIAVIMO VIKTIMIZACIJOS TYRIMO TEORINĖS PRIELAIIDOS	9
1.1. Investicinio sukčiavimo teorinė samprata	9
1.2. Investicinio sukčiavimo aukų charakteristika.....	12
1.3. Investicinio sukčiavimo viktimizacijos aiškinimas remiantis kriminologinėmis teorijomis.....	14
1.4. Investicinio sukčiavimo paplitimo ir kontrolės tendencijos užsienyje ir Lietuvoje	18
1.5. Probleminiai investicinio sukčiavimo kontrolės aspektai	24
1.6. Teorinės dalies apibendrinimas.....	26
2. ASMENŲ, SUSIDŪRUSIŲ SU INVESTICINIU SUKČIAVIMU, PATIRTYS: EMPIRINIS TYRIMAS	28
2.1. Tyrimo metodika.....	28
2.2. Tyrimo rezultatai.....	31
2.2.1. Investavimo patirtis iki susidūrimo su investiciniu sukčiavimu ir investicinio sukčiavimo suvokimas	31
2.2.2. Sprendimo pradėti investuoti priėmimas ir investicinio sukčiavimo pradžia.....	34
2.2.3. Investicinio sukčiavimo procesas	36
2.2.4. Priimti sprendimai, gautos pagalbos vertinimas bei patirti išgyvenimai ir kiti padariniai	42
2.2.4. Investicinio sukčiavimo kontrolės tobulinimas	45
2.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija	47
IŠVADOS	51
ŠALTINIAI.....	53
PRIEDAI	60
1 priedas. Interviu planas.....	60
2 priedas. Interviu informacinė lentelė	62
3 priedas. Galutinė „MAXQDA“ kodų lentelė.....	62
4 priedas. Informantų išsakyti teiginiai, atskleidžiantys piramidės schemų nelaikymą sukčiavimo atvejais	64
5 priedas. Investavimo pasiūlymo gavimo būdai remiantis tyrimo dalyviais	64

6 priedas. Platformos įtikinamumą rodantys aspektai ir tai iliustruojantys teiginiai.....	65
7 priedas. Informantų nurodytos nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastys ir tai ilustruojantys teiginiai	66

SANTRAUKA

Šiame baigiamajame darbe atskleidžiamos Lietuvoje gyvenančių asmenų investicinio sukčiavimo patirtys, analizuojant asmenų investavimo motyvus, procesą, patirtus išgyvenimus, padarinius, priimtus sprendimus, kreipimosi arba nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastis. Investicinis sukčiavimas – viena iš sparčiai globaliai progresuojančių, didelę žalą darančių, tačiau itin mažai nagrinėtų nusikalstamų veikų internete. Analizuojant darbo temą, remiamasi Lietuvos ir užsienio mokslinėmis publikacijomis, statistiniais duomenimis, rutininės veiklos teorija bei kitomis teorinėmis prieigomis. Tikslui pasiekti pasitelkta kokybinė metodologinė prieiga ir atlikta 11 pusiau struktūruotų interviu su Lietuvoje gyvenančiais ir 2022–2026 metais susidūrusiais su investiciniu sukčiavimu. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad investicinis sukčiavimas yra sudėtingas, plačiai paplitęs, kompleksinis reiškinys, paliečiantis įvairių socialinių ir demografinių grupių asmenis. Siekiant į sukčiavimą įtraukti kuo daugiau asmenų ir iš jų išvilioti kuo daugiau pinigų, investicinio sukčiavimo metu pasitelkiami įvairūs veikimo būdai, kurie daugiausiai susiję su manipuliacijomis. Su investiciniu sukčiavimu susidūrę asmenys patiria didelius finansinius nuostolius, dažnai jaučia gėdą, stresą, baimę investuoti, mažiau pasitiki žmonėmis, taip pat kai kurie jaučia kaltę dėl artimųjų patirtų finansinių nuostolių, lieka su skolomis. Investicinio sukčiavimo problematiką taip pat didina vyraujantis aukos kaltinimo diskursas, asmenų nepasitikėjimas teisėsaugos institucijomis, su tuo susijęs nepakankamas tokių veikų pranešimų skaičius.

Raktiniai žodžiai: investicinis sukčiavimas, sukčiavimas, investicinio sukčiavimo patirtys, viktimologija.

SUMMARY

This thesis explores the experiences of investment fraud among individuals living in Lithuania by analyzing their motivations for investing, the investment process, their emotional experiences, the consequences, the decisions they made, and the reasons for reporting or not reporting the incidents to law enforcement agencies. Investment fraud is one of the rapidly growing, highly damaging, yet extremely under-researched criminal activities on the internet. The analysis of this topic is based on Lithuanian and foreign academic publications, statistical data, routine activity theory, and other theoretical approaches. To achieve this objective, a qualitative methodological approach was employed, and 11 semi-structured interviews were conducted with residents of Lithuania who had encountered investment fraud between 2022 and 2026. The study's results revealed that investment fraud is a complex, widespread, and multifaceted phenomenon affecting individuals from various social and demographic groups. In order to involve as many people as possible in the fraud and extract as much money as possible from them, various methods are employed in investment fraud, most of which involve manipulation. People who have fallen victim to investment fraud suffer significant financial losses; they often feel shame, stress, and a fear of investing, and they trust others less. Some also feel guilty about the financial losses suffered by their loved ones and are left with debts. The problem of investment fraud is also exacerbated by the prevailing discourse of victim-blaming, people's distrust of law enforcement agencies, and the resulting underreporting of such crimes.

Keywords: investment fraud, fraud, experiences with investment fraud, victimology.

IVADAS

Didelė dalis socialinio ir ekonominio gyvenimo dabar priklauso nuo skaitmeninių technologijų (UNDP 2024, p. 10). Sparčiai besivystančios informacinės ir ryšių technologijos¹ ne tik suteikė daugiau patogumo žmonių gyvenime, bet ir turėjo įtakos nusikalstamų veikų internete² atsiradimui (Valstybės kontrolė 2020, p. 1). Anot United Nations Office on Drugs and Crime (2025), nusikalstamos veikos internete yra globalaus masto problema. Tą pabrėžia ir Europolas (2025) – sukčiavimo internete schemos 2025 metų Europos sąjungos sunkių formų ir organizuoto nusikalstamumo grėsmių vertinime pateko į pagrindinių grėsmių sąrašą. Anot Europolo (2025), „sukčiavimo internete epidemija paliečia tiek ES piliečius, tiek įmones ir valdžios institucijas. Sukčiavimo internete schemų mastas, įvairovė, sudėtingumas ir aprėptis neturi precedento. Numatoma, kad dėl DI, palengvinančio socialinę inžineriją ir prieigą prie duomenų, šis nusikalstamumas pralenks kitų rūšių sunkių formų ir organizuotus nusikaltimus“.

Vienas iš sparčiausiai globaliai progresuojančių nusikaltimų internete – investicinis sukčiavimas (Europol 2023, 2025; Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras 2024; LR Krašto apsaugos ministerija 2025 ir kt.). Tai yra „apgaulinga veikla, kuria siekiama išvilioti pinigus iš asmenų ar organizacijų, žadant nepagrįstai didelį pelną už investicijas. Sukčiai dažnai naudojami žmonių patiklumu, žinių apie finansų rinkas trūkumu ir noru lengvai užsidirbti“ (Lietuvos bankas 2024). Pabrėžtina ir tai, kad investicinis sukčiavimas pasižymi latentiskumu: investicinio sukčiavimo identifikavimą ir tyrimą apsunkina jų sudėtingumas, tarptautiškumas, daugeliu atvejų nukentėję asmenys nepraneša apie sukčiavimą atitinkamoms institucijoms, nes ne visada aiškiai suvokia, kad buvo apgautos, o, jeigu ir suvokia, tai kreipimasi į teisėsaugos institucijas stabdo gėdos jausmas, galima stigmatizacija, antrinė viktimizacija, nepasitikėjimas savimi, noras greičiau pamiršti įvykį, nepasitikėjimas teisėsaugos institucijomis ir kt. priežastys. Kartais nukentėję asmenys nesupranta, kur pranešti apie tokius nusikaltimus. Atsižvelgiant į tai, kad pranešti atvejai yra tik ledkalnio viršūnė, problemos intensyvumas nėra aiškiai suvokiamas (Kadoya, Khan, Yamane 2020, p. 388; Uscila 2023, p. 141).

Nors investicinio sukčiavimo atvejai kasmet paveikia daugelį žmonių, apie su šiomis nusikalstamomis veikomis susidūrusių asmenų patirtis žinoma labai mažai. Vis dar esama žinių spragų apie tai, koks yra investicinio sukčiavimo procesas, kokie veiksniai prisideda prie asmenų

¹ Šiame darbe terminai „skaitmeninės technologijos“, „kompiuterinės technologijos“, „informacinės ir ryšių technologijos“ naudojami kaip sinonimai.

² Šiame darbe terminai „nusikalstamos veikos internete“, „nusikaltimai internete“, „elektroniniai nusikaltimai“, „nusikaltimai skaitmeninėje erdvėje“ naudojami kaip sinonimai.

pažeidžiamumo, kokios yra pasekmės ir kaip reikėtų spręsti šią problemą, taip pat, ar Lietuvoje gyvenančių asmenų investicinio sukčiavimo patirtys skiriasi nuo kitose šalyse gyvenančių ir investicinį sukčiavimą patyrusių asmenų. Tad, norint imtis kryptingos investicinio sukčiavimo prevencijos ir ieškoti efektyvių sprendimų, būtina išsamesnė šio reiškinio analizė. Pabrėžtina, kad Lietuvoje apskritai nėra atlikta mokslinių tyrimų investicinio sukčiavimo tematika. Tuo tarpu, užsienio autorių tyrimai daugiausiai buvo sutelkti į investicinio sukčiavimo aukų sprendimų priėmimo procesus ir padarinius, pavyzdžiui, Harvey et al. (2014) nagrinėjo įvairių tipų finansinių nusikaltimų aukų patirtis, elgesį ir sprendimų priėmimą, Fei et al. (2021) tyrė Ponzi schemos aukų sprendimų priėmimo procesą, Cuadra et al. (2025) analizavo, kaip asmenys, tapę investicinių sukčių aukomis, suvokia ir interpretuoja savo finansinių sprendimų priėmimą, Reyes, Jangulan, Amamio (2025) tyrė investicinių sukčiavimų aukų patirtis, daugiausia dėmesio skiriant emociniam, psichologiniam ir socialiniam poveikiui.

Visgi, išsamesnių tyrimų šia tema labai trūksta, todėl šio **darbo tikslas** – atskleisti Lietuvoje gyvenančių asmenų, 2022–2026 metais susidūrusių su investiciniu sukčiavimu, patirtis.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti investicinio sukčiavimo reiškinį, remiantis kriminologiniu, sociologiniu ir viktimologiniu požiūriais.
2. Apžvelgti investicinio sukčiavimo paplitimo ir teisėsaugos bei finansų institucijų reagavimo 2014–2025 m. tendencijas Lietuvoje ir užsienio šalyse.
3. Atskleisti veiksnius, formuojančius asmenų sprendimo investuoti priėmimą, investavimo elgseną bei viktimizaciją racionalaus pasirinkimo teorinių prieigų kontekste.
4. Remiantis tyrimo dalyvių patirtimis, išsiaiškinti investicinio sukčiavimo proceso ypatumus ir padarinius Lietuvoje.
5. Ištirti su investiciniu sukčiavimu susidūrusių asmenų priimtus sprendimus bei kreipimosi arba nesikreipimo į teisėsaugos institucijas Lietuvoje priežastis ir su tuo susijusius iššūkius.

Teorinis pagrindas. Šio darbo teorinį pagrindą sudaro Lietuvos ir užsienio mokslininkų įžvalgos apie investicinio sukčiavimo fenomeną, investicinio sukčiavimo aukų viktimizaciją, prevenciją. Teorinėje dalyje taip pat analizuoti Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centro, Lietuvos policijos bei užsienio institucijų kaupiami statistiniai duomenys, susiję su investicinio sukčiavimo paplitimu. Minėtais šaltiniais remiantis interpretuoti gauti tyrimo rezultatai. Taip pat analizuojant ir interpretuojant tyrimo rezultatus remtasi Cohen ir Felson (1979) rutininės veiklos teorija ir kitomis racionalaus pasirinkimo teorinėmis prieigomis, van Wilsem (2013), Harvey et al. (2014), Kadoya, Khan, Yamane (2020), DeLiema et al. (2025); Donica (2025) atliktais tyrimais, Idris (2025) analizuotu „Baimės praleisti

ką nors“ (angl. *Fear of missing out*) reiškiniu bei Cross (2013) aptartu aukos kaltinimo (ang. *victim-blaming*) diskursu.

Tyrimo metodika. Tikslui pasiekti pasitelkta kokybinė metodologinė prieiga ir pasitelktas kokybinis duomenų rinkimo metodas: pusiau struktūruotas interviu. Iš viso tyrimo metu atlikta 11 pusiau struktūruotų interviu su investiciniu sukčiavimu susidūrusiais asmenimis, kurie buvo įvairių socialinių ir demografinių padėčių.

Tezė. Lietuvoje gyvenančių asmenų investicinio sukčiavimo patirtys atspindi universalius investiciniam sukčiavimui priskirtinus požymius, susijusius su sprendimo investuoti priėmimu, sudėtingu investicinio sukčiavimo procesu bei neigiamais padariniais. Taip pat pasižymi ir savitais bruožais, atspindinčiais Lietuvos posovietinį kontekstą bei finansų ir teisėsaugos institucijų palaikomą aukos kaltinimo diskursą. Asmenys, susiduriantys su investiciniu sukčiavimu, neįvertina rizikų, susijusių su asmens duomenų teikimu investavimo metu ir galimu netinkamu jų panaudojimu.

Darbas sudarytas iš dviejų dalių – teorinės ir empirinės. Pirmojoje darbo dalyje, pasitelkus mokslinės literatūros ir statistinių duomenų analizę, analizuojamas investicinio sukčiavimo fenomenas, investicinio sukčiavimo aukų charakteristika bei rizikos veiksniai ir taip pat didelis dėmesys skiriamas investicinio sukčiavimo paplitimo ir kontrolės tendencijoms apžvelgti. Antrojoje darbo dalyje plačiau pristatoma empirinio tyrimo metodologija, atlikta kokybinio tyrimo metu gautų duomenų analizė bei pateikiami rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

1. INVESTICINIO SUKČIAVIMO VIKTIMIZACIJOS TYRIMO TEORINĖS PRIELAIIDOS

1.1. Investicinio sukčiavimo teorinė samprata

Visuomenės skaitmenizacija paskatino nusikaltimų transformaciją – pasikeitė nusikaltimų tipologijos ir veikimo būdai, nusikaltimus darantys asmenys (jų charakteristikos, socialiniai (tarpusavio) santykiai ir santykiai su aukomis). Sukčiavimas – viena iš sričių, kuri labiausiai pasipelnė iš interneto atsiradimo (Button, Cross 2017). Remiantis Europol (2025), sukčiavimo schemas yra sparčiausiai augantis organizuotų nusikaltimų sektorius, kurio aukomis tampa įvairūs asmenys, viešojo ir privačiojo sektorių organizacijos bei jų duomenys, o pelnas yra didžiulis. Ir nors pats sukčiavimas nėra naujas reiškinys, technologijų raida radikaliai pakeitė jo vykdymo būdus (Yar, Steinmetz cit. pg. Cross 2024, p. 335). Sukčiavimai, kurie jau buvo vykdomi dideliu mastu, naudojant tradicines komunikacijos priemones, pavyzdžiui, pašta ir telefoną, staiga tapo lengvesni, veiksmingesni ir ekonomiškesni naudojant internetą ir judant pasaulinėse rinkose. Dėl automatizavimo ir dirbtinio intelekto (ang. *Artificial Intelligence*) pažangos sukčiavimo internete mastas pasiekė beprecedentį lygį ir, kaip prognozuojama, toliau augs (Europol 2025, p. 42).

Kaip pastebi Cross (2024), nors sukčiavimo būdų yra daug, tačiau yra keletas dominuojančių kategorijų. Investicinis sukčiavimas yra vienas iš labiausiai paplitusių ir sparčiausiai progresuojančių nusikaltimų globaliai, kurį skatina skaitmeninių priemonių naudojimas ir naujos technologijos (Europol 2023, 2025; Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras 2024; LR Krašto apsaugos ministerija 2025 ir kt.). Tai sukčiavimo forma, kai asmenys ar organizacijos apgaulės būdu, žadant nepagrįstai didelį pelną už investicijas, skatinami perduoti savo lėšas tariamai investicinei veiklai, kuri iš tikrųjų nėra grindžiama realia ekonomine ar finansine veikla (Lietuvos bankas 2024). Tuo tarpu, Ahmad (2025) pateikė išsamesnį investicinio sukčiavimo apibrėžimą. Anot jo, investicinio sukčiavimo atvejus galima apibūdinti trimis veiksniais: (1) patrauklumo veiksnium – investicinis sukčiavimas paprastai pateikiamas kaip patrauklus didelio pelno ir mažos rizikos investicinis planas; (2) verslo modeliu – norėdami paslėpti nerealius pažadus, sukčiavimo organizatoriai pristato planą kaip verslo modelį, kuris imituoja teisėtas investicijas; (3) vykdymo strategija – norėdami įvykdyti sukčiavimą, organizatoriai paprastai naudoja artimųjų tinklus, kad įsiskverbtų į pasirinktas socialinės sistemos grupes. Šie elementai yra kruopščiai parengti, siekiant pritraukti potencialias aukas, sukurti pasitikėjimą ir užtikrinti greitą, eksponentinį augimą, kol sukčiavimo organizatoriai neišnyks. Anot Anderson et al. (2024), nepaisant to, kad

investicinis sukčiavimas pasireiškia įvairiomis schemomis, esama literatūra rodo, kad visos formos yra įgalintos technologijų ir yra siekiama sukurti pasitikėjimo jausmą su galima auka.

Sukčiaujantys asmenys reklamuoja įvairius investicinius produktus, pavyzdžiui, akcijas ar pensijų fondus, ir prisitaiko prie socialinių ir ekonominių tendencijų, nuolat keisdami savo dėmesio objektą į patrauklius produktus. Siekiant užmegzti ryšį su potencialiomis aukomis naudojami skirtingi komunikacijos kanalai, pavyzdžiui, telefono skambučiai, tekstiniai pranešimai, elektroniniai laišakai, socialinės medijos ar mobiliosios programos. ES dažniausiai pranešama apie investicinio sukčiavimo atvejus, susijusius su kriptovaliutomis³ – investicijų sukčiai vis dažniau taiko į kriptovaliutų investicijų rinką, kurdami suklustotas interneto svetaines, kuriose siūlo fiktyvias investavimo galimybes. Šis sukčiavimo būdas pasirodė esąs itin pelningas, jis plito kartu su bendrų kriptovaliutų kainų šuoliu ir naujų kriptovaliutų plitimu (Europol 2021, 2023, 2025; Houtti et al. 2024, p. 4). Tą ne kartą pabrėžė ir Lietuvos bankas (2024). Cross (2024) teigimu, sukčiaujančius asmenis pereiti prie kriptovaliutų paskatino didelis policijos, bankų ir kitų finansų įstaigų dėmesys anksčiau sukčiavimui naudotiems tradiciniams mokėjimo kanalams, o kriptovaliutos yra ganėtina nauja sitis, ir žinios, apie tai, kaip šios valiutos veikia, visuomenėje yra dar pakankamai ribotos (Cross 2024, p. 337). Houtti et al. (2024) teigimu, sukčiaujantys asmenys aktyviai naudojami mokėjimo technologijų pažanga. Sukčiavimui ypač palankūs atsiradę negrižtami mokėjimo metodai, pavyzdžiui, jau minėtos kriptovaliutos, realaus laiko mokėjimai, skaitmeninės piniginės ir kt.

Akademiniėje literatūroje, atsižvelgiant į paplitimo mastą, dažniausiai išskiriami šios investicinio sukčiavimo schemas: „Boiler room“, „Ponzi“, piramidės⁴, „Pump and dump“ ir „Romance baiting“ (žr. 1 lentelę)⁵. Kai kurie autoriai taip pat išskiria ir dažnai pasitaikančią antrinę sukčiavimo schemą – „Recovery room fraud“ – tai schema, nukreipta į nukentėjusius asmenis jiems siūlant pagalbą susigrąžinant prarastas lėšas už tam tikrą išankstinį mokestį (Graham 2014; Financial Conduct Authority 2026). Svarbu pabrėžti, kad pateiktas schemų sąrašas nėra baigtinis, nes sukčiavimo schemas nuolat tobulėja, o priemonės ir metodai, naudojami joms įgyvendinti, gali sutapti skirtingų tipų sukčiavimo atvejais, todėl dažnai sunku nustatyti ir atskirti skirtingus sukčiavimo tipus (Europol 2021, p. 60).

³ „Tai skaitmeniniai pinigai ar turtas, kuris yra išreikštas el. būdu“ (Subačius, Subačienė 2019).

⁴ „Ponzi“ ir piramidės schemas, atsižvelgiant į šių schemų stiprius panašumus, dažnai sutapatina.

⁵ Pabrėžtina, kad oficialių šių schemų terminų vertimo į lietuvių kalbą nėra, todėl šiame darbe vartojami anglų kalboje naudojami terminai.

1 lentelė. Investicinio sukčiavimo schemas ir jų apibrėžimai (sudaryta remiantis lentelėje nurodytais autoriais)

Schemas pavadinimas	Schemas apibrėžimas
„Boiler room“ schema	Schema, kuri apima spaudimą potencialioms aukoms investuoti į fiktyvias arba mažos vertės akcijas, pirkti pervertintus arba neegzistuojančius vertybinius popierius. Sukčiaujantys asmenys potencialioms aukoms skambina iš anksto nesusitarę ir pristato savo verslą naudodami suklastotas rekomendacijas (Bar, Maha, Topliceanu 2022, P. 2;).
„Ponzi“ schema	Tai schema, kai investuotojams žadamas „pelnas“ ar investicijų grąža faktiškai išmokama ne iš realios investicinės veiklos, o iš naujų investuotojų įnešamų lėšų, taip sukuriant pelningos įmonės iliuziją. Tokiose schemose dažnai žadama stabili, itin aukšta ar net „garantuota“ grąža, nors ekonominiu požiūriu tokie pažadai nėra pagrįsti. Vietoje tvarios investicinės veiklos pinigų srautai priklauso nuo nuolatinio naujų investuotojų pritraukimo, todėl visa sistema tampa priklausoma nuo nuolat augančių investicijų. Schema žlunga, kai sukčiai nebegali pritraukti naujų investuotojų arba kai per daug investuotojų nori atsiimti savo lėšas (Raval, Raval 2019, p. 993–994; Hidajat et al. 2024, p. 302; Europol 2025, p. 96).
Piramidės schema	Tai sukčiavimo verslo modelis, kai dalyviams žadamas greitas ir didelis pelnas pirmiausia už naujų narių pritraukimą. Kiekvienas naujas narys turi sumokėti už prisijungimą, o lėšos atitenka ankstesniems dalyviams, sukuriant struktūrą, kuri naudinga tiems, kurie yra „piramidės“ viršuje (Europol 2025, p. 96).
„Pump and dump“ schema	Atvejai, kai manipuluojama teisėtų akcijų, prekiaujamų pagrindinėse akcijų rinkose, kainomis. Akcijų rinkos kainos neteisėtai padidinamos, o vėliau sumažinamos siekiant pasipelnyti iš kainų svyravimų: operatoriai pirmiausia perka finansinį turtą už mažą arba vidutinę kainą. Tada jie įtikina kitus spekuliuojančius investuotojus taip pat pirkti. Jiems perkant, kaina dirbtinai pakyla („pump“), o operatoriai parduoda savo akcijas su pelnu. Tai paprastai veda prie kainos kritimo („dump“), dėl kurio spekuliuojantys investuotojai patiria nuostolių. Dažnai šis piktnaudžiavimas yra susijęs su vadinamosiomis „penny stocks“ (mažos vertės akcijomis), kurių išleidžiančios bendrovės viešai skelbia daug mažiau informacijos ir kurias lengviau manipuluoti rinkoje. Vienos iš dažniausiai naudojamų praktikų yra melagingų gandų skleidimas internetu, diskusijų forumuose ir elektroniniu paštu, kurie gali paskatinti didesnę akcijų paklausą ir taip padidinti jų kainą, o tada jas parduoti prieš atskleidžiant gandus. Dažnai šiose schemose naudojami socialinių tinklų botai (ang. social bots), kurie masiškai skleidžia melagingą informaciją daugybei potencialių pirkėjų (Di Nicola 2022, p. 6–7; Victor, Hagemann 2019, p. 245).
„Romance baiting“ schema ⁶	Atvejai, kai bandoma apgauti asmenis siūlant netikras investavimo galimybes ir naudojant santykius kaip mechanizmą (Cross 2024, p. 33). Šios schemas pradiniai etapai atitinka tradicinį romantišką sukčiavimą, kai nusikaltėlis siekia užmegzti pasitikėjimą ir ryšį su numatyta auka ir tai sudaro pagrindą kitam schemas etapui: prašymui duoti pinigų. Tradiciniuose romantiškų santykių sukčiavimo būduose prašymas suteikti finansinę pagalbą paprastai grindžiamas aplinkybėmis, kurios daugiausia susijusios su nepaprastą padėti, įskaitant medicininės, baudžiamosios teisenos ar verslo išlaidas ir tokiais atvejais aukų prašoma tiesiogiai pervesti pinigų sumą nusikaltėliui įvairiais mokėjimo būdais. „Romance baiting“ atveju prašymas duoti pinigų yra susijęs ne su ekstremalia situacija, o su pasiūlymu aukai dalyvauti investicinėje veikloje, dažnai susijusioje su kriptovaliuta. Šis pasiūlymas paprastai grindžiamas nusikaltėlio asmenine patirtimi arba pažįstamojo sėkme bei santykių kūrimu ir žvilgsniu į ateitį. Kaip ir visų kitų sukčiavimo atvejų, kai auka perveda pinigus pagal nurodymus, pinigai yra prarandami. Bet kokios pastangos susisiekti su nusikaltėliu yra beprasimės, ir auka greičiausiai supranta, kad buvo apgauta (Cross, Holt 2021; Wang, Zhou 2022 ir kt. cit. pg. Cross 2024, p. 338).

⁶ Akademiniėje literatūroje šiai sukčiavimo schemai apibūdinti taip pat naudojami terminai „cryptorom“ ir „pig-butcher“⁶. Pabrėžtina, kad pastarojo termino naudojimas sulaukė kritikos. Anot Interpol (2024), šis terminas kilęs iš sukčių, kurie savo aukas vadina „kiaulėmis“ – tomis, kurias jie palaipsniui „penėja“, įviliodami jas į netikrą romaną ar draugystę, o vėliau „išskerdžia“, įtikindami investuoti, dažnai į netikras kriptovaliutų schemas. Šis terminas – „pig-butcher“ – žemina ir gėdina tokių sukčių aukas ir atgrasina jas nuo pagalbos prašymo ir informacijos teikimo valdžios institucijoms.

Investicinis sukčiavimas sukelia rimtų finansinių nuostolių aukoms – asmenys praranda dalį ar visus savo investuotus pinigus, o neretai ir visas santaupas ar kitą turtą, lieka su skolomis. Nors pinigų praradimas yra tiesioginė ir labiausiai matoma pasekmė, investicinis sukčiavimas taip pat sukelia ir kitus neigiamus padarinius – tai kenkia asmenų finansiniam saugumui, emociniam stabilumui, socialiniams santykiams ir psichologinei sveikatai: su investiciniu sukčiavimu susidūrę asmenys neretai patiria stresą, sumaištį, nusivylimą, gėdą, sumažėjusią savivertę, savęs kaltinimą, o kai kuriems pasireiškia depresija, paranoja, fobija, dažnai fiksuojami ir suprastėję santykiai su artimaisiais bei sumažėjęs pasitikėjimas kitais asmenimis. Visa tai mažina asmenų norą pranešti apie patirtą nusikalstamą veiką ir trukdo jiems ieškoti pagalbos. Be to, tai labai glaudžiai susiję su mažesniu pasitikėjimu teisėsaugos, finansinėmis institucijomis ir bendrai visa finansų rinka (Fei et al. 2021, p. 1596; Gano 2025, p. 1178–1182; AFM 2025, p. 6; Balcombe 2025, p. 1). Svarbu ir tai, kad su investiciniu sukčiavimu asmenys dažnai susiduria ne kartą: praradus pinigus dėl apgaulingų investicijų, pažeidėjai, prisistatydami kaip tarptautinės advokatų kontoros, skolų išieškojimo agentūros ar teisėsaugos institucijos, dažnai vėl susisiečia su aukomis ir melagingai žada susigrąžinti pavogtus pinigus (Interpol 2026, p. 12).

Taigi, išanalizavus investicinio sukčiavimo fenomeną, galima teigti, kad investicinis sukčiavimas – tai sukčiavimo forma, kai asmuo ar organizacija sąmoningai apgaulės būdu skatina asmenis perduoti savo lėšas tariamai investicinei veiklai, kuri iš tikrųjų nėra grindžiama realia ekonomine ar finansine veikla. Tai yra kompleksinė ir kintanti nusikalstama veikla, kuri sukelia daug neigiamų pasekmių ne tik aukoms ir jų šeimoms, santykiams, bet ir apskritai visai visuomenei.

1.2. Investicinio sukčiavimo aukų charakteristika

Mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad žmonės dažniausiai įsitraukia į investicinio sukčiavimo atvejus norėdami greitai užsidirbti pinigų, t. y. dažniausiai finansiškai pažeidžiami ir mažiau patenkinti savo dabartine finansine padėtimi asmenys, ieškodami lengvo kelio į finansinį saugumą ar didesnę turtą, susigundo žadamu dideliu pelnu per labai trumpą laiką (Boyd, Malm, Kinney 2005; Badua, J. 2020; Mahomas, Ladra 2025; Ahmad 2025 ir kt.). Anot Kadoya, Khan, Yamane (2020), dabartinis žmonių finansinio nepasitenkinimo lygis yra vienintelis veiksnys, kuris didina tikimybę tapti finansinio sukčiavimo auka. Įdomu ir tai, kad Mahomas, Ladra (2025) atlikta asmenų, įsitraukusių į piramidės schemas, patirčių analizė išryškino, kad kai kurie asmenys įsitraukė į investicinio sukčiavimo atvejus jau žinodami arba turėdami įtarimų apie schemos neteisėtumą – jie racionaliai nusprendė investuoti tikėdamiesi gauti greitą pelną prieš schemai žlungant (Madiba cit. pg. Mahomas, Ladra 2025, p. 83).

Tuo tarpu, demografinių charakteristikų įtaka dalyvavimui investiciniame sukčiavime nėra aiški ir, Ahmad (2025) pastebėjimu, taip yra todėl, nes su investiciniu sukčiavimu susijusiems tyrimams mokslininkai skiria nepakankamai dėmesio, o tai yra spraga esamoje literatūroje. Amžius yra vienas labiausiai akcentuojamų investicinio sukčiavimo pažeidžiamumo rodiklių. Remiantis Lokanan, Liu (2021) atlikto tyrimo išvadomis, investiciniam sukčiavimui labiausiai pažeidžiami vyresnio amžiaus žmonės, sulaukę 60 metų ir daugiau. Tai, kad vyresnis amžius stipriai susijęs su didesne tikimybe tapti investicinio sukčiavimo auka, pabrėžė ir daugelis kitų mokslininkų, pavyzdžiui, Graham (2014), Lokanan (2014), Deliema, Shadel, Pak (2020) ir kt. Randama aiškinimų, kad vyresnio amžiaus asmenys laikomi vertingesniais taikiniai dėl didesnio sukaupto turto ir yra labiau pažeidžiami dėl su senėjimu susijusių gyvenimo būdo, kognityvinių ir socialinių veiksnių (Lachs, Han; Gruijters cit. pg. DeLiema et al. 2024, p. 2). Vis dėlto, vieni naujausių tyrimų atskleidė priešingus rezultatus: pavyzdžiui, remiantis Zin et al. (2024) atliktu tyrimu, didžioji dalis nukentėjusių asmenų priklauso darbingo amžiaus grupei, t. y. sukčiai dažnai taiko į 25 metų ir vyresnius asmenis ir, tai, kad jaunesni asmenys tampa neproporcingai dažnu taikiniu, grindžia didesniu jų aktyvumu internete, o, remiantis Balogun et al. (2024), investicinio sukčiavimo atvejams labiausiai pažeidžiami 18–24 m. asmenys ir papildo, kad tai taip pat gali būti susiję su jų pranašumu prisitaikant prie naujoviškų informacinių ir ryšių technologijų tendencijų, ribota finansine patirtimi, noru greitai pasipelnėti ir, galbūt, žinių apie su investavimu internete susijusius pavojus trūkumu. Socialiniai tinklai suteikia sukčiams prieigą prie plačios ir lengvai pasiekiamos auditorijos, leidžiančios jiems greitai pasiekti daugybę asmenų be geografinių apribojimų. Šis platus pasiekiamumas žymiai padidina potencialių aukų, galinčių tapti investicinių sukčiavimų aukomis, skaičių (Cross 2020; Taodang, Gundur cit. pg. Zin et al. 2024, p. 1058).

Analizuojant lytį ir profesinę padėtį, dauguma mokslininkų sutinka, kad dauguma investicinio sukčiavimo aukų yra dirbantys vyrai (žr., pavyzdžiui, Graham (2014); Rantala (2019); Bar Lev, Maha, Topliceanu (2022) ir kt.). Be to, moksliniuose tyrimuose, susijusiuose su investiciniu sukčiavimu, neretai nurodomi ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, per didelis pasitikėjimas savo finansinėmis žiniomis ar finansinis raštingumas, tačiau dėl šių veiksnių poveikio mokslininkai ypač nesutaria⁷. Pabrėžtina, kad paminėti tyrimai nėra galutiniai, tačiau jie rodo, kad tam tikri veiksniai gali būti susiję su polinkiu tapti auka. Taip pat pastebima ir tai, kad iš atliktų tyrimų nėra aišku, ar tam tikros demografinės grupės yra labiau

⁷ Isaia, Oggero, Sandretto (2024) atskleidė, kad investicinio sukčiavimo atvejams labiau pažeidžiami asmenys, pernelyg pasitikintys savo finansinėmis žiniomis, bei nustatė, kad finansinis raštingumas gali sumažinti riziką tapti sukčiavimo auka. Visgi, Graham (2014) atlikto tyrimo rezultatai tam prieštarauja ir rodo, kad finansiškai išprusę asmenys labiau linkę tapti investicinio sukčiavimo auka. O, remiantis Ahman (2025) atliktu tyrimu, ryšys tarp finansinio raštingumo ir polinkio tapti auka apskritai nėra reikšmingas.

pažeidžiamos investicinio sukčiavimo atžvilgiu ar dažniau tampa sukčių taikiniu (Kieffer, Mottola 2016, p. 278–298).

Taigi, nors užsienyje atliktų tyrimų, kuriuose nagrinėjama investicinio sukčiavimo aukų charakteristika, rezultatai nevienareikšmiški, užsienio mokslininkai sutaria, kad vien tik demografiniai veiksniai nelemia investicinio sukčiavimo viktimizacijos. Investicinio sukčiavimo viktimizacija taip pat susijusi su socialiniais, situaciniais ir kt. veiksniais, kurie plačiau aptariami sekančiame darbo skyrelyje.

1.3. Investicinio sukčiavimo viktimizacijos aiškinimas remiantis kriminologinėmis teorijomis

Dėl tarptautinio sukčiavimo poveikio verslui, ekonomikai, platesniam nusikalstamam elgesiui ir individui, sukčiavimą tiria įvairių disciplinų tyrėjai (Harding et al. 2025, p. 619). Vienas iš labiausiai išskylančių klausimų yra susijęs su nusistovėjusių kriminologinių teorijų veiksmingumu suprantant ar aiškinant internetinių nusikaltimų ir viktimizacijos modelius. Šis klausimas susijęs su tuo, ar (ir) koku mastu teorijos, sukurtos atsižvelgiant į fizinę tikrovę, gali būti taikomos virtualiai aplinkai paaiškinti (Leukfeldt, Yar 2016, p. 263). Anot Pratt, Holtfreter, Reisig (2010), norint suprasti, kodėl sukčiavimo vykdytojai pasirenka tam tikrus žmones, nepakanka sutelkti dėmesį į demografinius duomenis, ignoruojant kriminologiniu požiūriu pagrįstus rodiklius, susijusius su įprastine veikla internete, dėl kurios žmonės patenka į rizikos grupę tapti aukomis.

Cohen ir Felson (1979) sukurta rutininės veiklos teorija (ang. *Routine Activity Theory*) (toliau – RVT) yra gerai žinoma ir plačiai naudojama įvairiose šalyse, siekiant paaiškinti įvairių tipų nusikalstamas veikas, įskaitant tas, kurios vyksta skaitmeninėje erdvėje. Remiantis šia teorija, nusikalstamoms veikoms atlikti reikalingas trijų veiksmų sutapimas laiko ir vietos atžvilgiu: (a) motyvuotas nusikaltėlis, (b) tinkamas taikinis ir (c) veiksmingos kontrolės nebuvimas. Bet kurio iš šių elementų trūkumas yra pakankamas, kad būtų užkirstas kelias sėkmingam nusikaltimo įvykdymui, o tinkamų taikinių konvergencija laike ir erdvėje bei kontrolės nebuvimas gali netgi lemti nusikaltimų lygio padidėjimą, nebūtinai reikalaujant struktūrinių sąlygų, kurios motyvuoja asmenis užsiimti nusikalstama veikla, padidėjimo. Tai reiškia, kad jei motyvuotų nusikaltėlių ar net tinkamų aukų dalis bendruomenėje išliktų stabili, pokyčiai įprastinėje veikloje vis tiek galėtų pakeisti jų susikirtimo laike ir erdvėje tikimybę, taip sukuriant daugiau galimybių nusikaltimams įvykdyti (Cohen, Felson 1979, p. 589).

Motyvuotas nusikaltėlis – tai sukčiaujantis asmuo, kurį į investicinius sukčiavimus gali pastūmėti įvairūs veiksniai, tokie kaip ekonominiai skirtumai, didelis nedarbo lygis ir plačiai paplitęs skurdas ar sparti technologijų pažanga, suteikusi asmenims reikiamas priemones ir žinias, leidžiančias vykdyti

sudėtingus sukčiavimus internete ir kt. Tinkamas taikiny – yra asmuo, kuris pažeidėjams yra patrauklus dėl savo matomumo, prieinamumo ir pažeidžiamumo (Balogun et al. 2024, p. 173; DeLiema et al. 2025, p. 2). DeLiema et al. (2025) tyrimas empiriškai patvirtino RVT „tinkamo taikinio“ principą, parodydamas, kad tokie veiksniai, kaip vienišumas, finansinės rizikos tolerancija, finansinis pažeidžiamumas ir rizikinga įprastinė veikla, pavyzdžiui, dalyvavimas loterijose, reklaminių laiškų atidarymas, atsakymas į nežinomus skambučius, susiję su didesne vyresnių asmenų viktimizacija. Kaip jau buvo užsiminta, moksliniai tyrimai taip pat rodo, kad viktimizacijos tikimybę didina didelis asmenų aktyvumas skaitmeninėje erdvėje, pavyzdžiui, dažnas apsipirkimas internetu, dalyvavimas internetiniuose forumuose ar asmeninės anketos turėjimas socialinių tinklų svetainėse. Dėl šios veiklos asmenys gali nesąmoningai siųsti neatsargaus elgesio signalus, pavyzdžiui, atskleisdami daug asmeninės informacijos apie savo privatų gyvenimą. Tokia informacija sukčiaujantiems asmenims suteikia užuominų apie tai, kas gali būti linkęs rizikuoti ir, remiantis ja, sprendžiama, ką pasirinkti auka ir kaip prie jos priartėti, kad būtų pelnytas jų pasitikėjimas (van Wilsem 2013, p. 170).

Nors didelė dalis asmenų gyvenimo dabar priklauso nuo skaitmeninių technologijų (UNDP 2024, p. 10), vis dar nėra užtikrinama veiksminga jos apsauga. Veiksmingos kontrolės nebuvimas, remiantis RVT, yra vienas iš nusikalstamai veikai įvykti būtinų sudedamųjų elementų⁸. Investicinio sukčiavimo atveju neveiksminga apsauga gali būti susijusi su vienišumu, draugų ar giminaičių, kurie teikia finansinę priežiūrą ir gali padėti priimti finansinius sprendimus, neturėjimas, neefektyvi / silpna finansinių ar teisėsaugos institucijų vykdoma socialinė kontrolė (Weerasinghe 2025, p. 4). Akcentuotina, kad Valstybės kontrolė – aukščiausioji valstybinio audito institucija – dar 2020 m. pabrėžė, kad Lietuvoje nėra užtikrinama tinkama elektroninės erdvės kontrolė: „Augant elektroninių nusikaltimų mastui, visuomenė turi būti pasiruošusi atpažinti nusikaltimų internete grėsmes ir sugebėti nuo jų apsisaugoti. Turi būti suformuotos pajėgos, gebančios užkardyti ir ištirti šio pobūdžio nusikaltimus, tačiau elektroninių nusikaltimų užkardymo ir tyrimo procesuose nustatyta trūkumų ir visuomenei vis dar nėra užtikrinama saugi aplinka internete“.

Remiantis Holtfreter, Reisig, Pratt (2008), investicinio sukčiavimo aukų viktimizaciją galima išsamiau paaiškinti rutininės veiklos teoriją papildžius Gottfredson ir Hirschi (1990) pristatytu savikontrolės teoriniu modeliu, kuris teigia, kad žmonės, turintys prastą impulsų kontrolę, dažniau bus apgauti, nes paprastai siekia savo asmeninių interesų, neatsižvelgdami į galimas ilgalaikes savo elgesio

⁸ Paminėtina, kad nuo normų nukrypstančio elgesio atsiradimą su nepakankama socialine kontrole siejo Durkheimas. Anot jo, socialiniai asmenų poreikiai turi būti reguliuojami visuomenės pastangomis, nes „absoliuti laisvė, kai individo jausmai nereguliuojami, yra didžiausias pavojus žmogui“ (Durkheim cit. pg. Justickis 2001, p. 153–154).

pasekmes, t. y. asmenys, kuriems trūksta savikontrolės, yra impulsyvūs ir dažnai elgiasi rizikingai ir dėl to jie dažniau įsitraukia į kažkokią veiklą, nesiimdami būtinų atsargumo priemonių. Tačiau svarbu paminėti tai, kad menkas savikontrolės lygis nėra susijęs tuo, ar asmuo bus pasirinktas kaip sukčiavimo taikiny, t. y. tyrimai rodo, jog pažeidėjai renkasi potencialias aukas remdamiesi akivaizdžiais pažeidžiamumo požymiais, pavyzdžiui, gatvėje žemo savikontrolės lygio požymiai gali būti lengvai atpažįstami vizualiai, o tai padidina asmens tikimybę tapti motyvuoto nusikaltėlio taikiniu ir auka. Tuo tarpu finansinės rizikos prisiėmimas nėra lengvai atpažįstamas žemo savikontrolės lygio požymis, kurį sukčiai gali pastebėti ir panaudoti, kad surastų potencialias aukas, todėl svarbu yra tai, kaip žmonės elgiasi vykdydami savo kasdienes veiklas. Kadangi asmenys, kuriems trūksta savikontrolės, yra impulsyvūs ir orientuoti į dabartį, jie dažniau pasinaudoja progomis, žadančiomis greitą finansinę naudą be didelių įsipareigojimų, pavyzdžiui, didelės rizikos galimybes, žadančias greitą piniginių atlygį už finansines investicijas. Dėl to finansinę riziką prisiimančios vartotojai gali būti labiau pažeidžiami sukčių schemoms, ypač „greito praturtėjimo“ galimybėms, ir tai didina tikimybę, kad jie taps aukomis (Stewart, Elifson, Sterk; Ganzini, McFarland, Bloom; Levi; Gottfredson, Hirschi; Schreck; Titus ir kt. cit. pg. Holtfreter, Reisig, Pratt 2008, p. 191–209).

Pasak Leukfeldt, Yar (2016), RVT teorijos platų taikymą nusikaltimų skaitmeninėje erdvėje aiškinimui galima pagrįsti remiantis keliais aspektais: (1) tai yra pripažinta ir plačiai taikoma teorija, kuri buvo naudojama įvairių formų nusikalstamo elgesio analizei; (2) jos aiški analitinė schema leidžia ją gana tiesiogiai taikyti įvairiose situacijose; (3) ji suteikia aiškių gairių politikai ir nusikaltimų prevencijai (tai galima matyti iš teorija pagrįstų situacinės nusikaltimų prevencijos strategijų). Nepaisant to, kai kurie autoriai kvestionuoja šios teorijos taikymo nusikaltimams internete aiškinimui tikslumą. Yar (2005) teigimu, nors kai kurias pagrindines teorijos sąvokas iš tiesų galima taikyti nusikaltimams skaitmeninėje erdvėje, tarp fizinės ir interneto tikrovės išlieka svarbių skirtumų, kurie riboja teorijos naudingumą. Autorius akcentuoja tai, kad RVT teorijos pagrindinis aspektas yra gebėjimas lokalizuoti nusikalstančius asmenis ir aukas erdvėje ir laike, t. y. kriminogeninis įvykis įvyksta, kai motyvuotas nusikaltėlis ir tinkamas taikiny susitinka erdvėje ir laike, nesant tinkamai kontrolei. Fizinės tikrovės ontologija yra tokia, kad leidžia nustatyti artumo ir atstumo santykius tarp motyvuotų nusikaltėlių ir jų potencialių aukų ir pagal tai mes galime įvertinti nusikalstamo įvykio tikimybę, tačiau internetinė tikrovė iš esmės skiriasi nuo fizinės tikrovės, nes joje tarp bet kurių dviejų taškų nėra realaus atstumo, o šis erdvės atstumo išnykimas apsunkina kalbėjimą apie motyvuotų nusikaltėlių ir tinkamų taikinių konvergenciją. Atsižvelgiant į šiuos aspektus, RVT supratimas apie elektroninius nusikaltimus atrodo problemiškas (Yar; Mitchell cit. pg. Leukfeldt, Yar 2016, p. 264–265).

Randama ir naujausių aiškinimų, kurie remiasi „Baimės praleisti ką nors“ (angl. *Fear of missing out*, toliau – FoMO) reiškiniu. Pasak Idris (2024), tyrimų išvados rodo, kad FoMO reikšmingai veikia investuotojus, sustiprindama emocines reakcijas į rinkos tendencijas, o tai veda prie sprendimų, kuriuose pirmenybė teikiama trumpalaikiam pelnui, o ne ilgalaikiam finansiniam stabilumui. Tyrimas taip pat atskleidė, kad jaunesni investuotojai yra labiau linkę į FoMO, daugiausia dėl to, kad jie remiasi socialine medija investavimo patarimams gauti.

Kita teorija, kuria remiantis aiškinama asmens tendencija tapti investicinio sukčiavimo auka – racionalaus pasirinkimo teorija (ang. *rational choice theory*). Anot Markowitz, tradiciškai manoma, kad asmenys yra racionalūs ir linkę vengti didelės rizikos. Remiantis racionalaus pasirinkimo teorija (toliau – RPT), asmenys priima sprendimus remdamiesi sąnaudų ir naudos analize, kad nustatytų, ar sprendimas jiems yra tinkamas. Nors investicinių sukčiavimų dalyvių priimti sprendimai atrodo iracionalūs, individualiu lygmeniu jie elgiasi racionaliai, tikėdami, kad investicija padidins jų finansinį kapitalą. Manzo teigimu, dauguma asmenų linkę rinktis tą variantą, kuris suteiks norimą rezultatą greičiau. Investicijų sukčiai naudoja šį pageidaujamą rezultatą, kad pateiktų investavimo galimybes, kurios patrauktų potencialių aukų dėmesį – naudojant patrauklumo veiksnį ir verslo modelius, kurie atrodo realistiški, iki šiol sukčiaujantys asmenys sugebėjo paversti aukų iracionalumą racionalumu (Markowitz; Boudon; Manzo cit. pg. Ahmad 2025, p. 5–6).

Nepaisant to, RPT negeba paaiškinti, kodėl kai kurie asmenys yra linkę labiau tapti investicinio sukčiavimo aukomis. RPT ignoruoja emocijų, visuomenės, aplinkos ir situacijos, kurioje asmenims pateikiami pasirinkimai, įtaką (Levin, Milgrom cit. pg. Ahmad 2025, p. 5–6). Atsižvelgiant į tai, paminėtinas Harvey et al. (2014) atliktas kokybinis tyrimas, kuriame, remiantis Somerville, Bengtsson kontekstinio racionalaus veiksmo teorija (ang. *theory of „contextual rational action“*), teigiama, kad asmenys nusprendžia elgtis racionaliai erdvėje, kurią formuoja tiek jų pačių gyvenimo kontekstiniai veiksniai, tiek platesnė visuomenė bei sukčiaujančių asmenų naudojamos manipuliacijos, spaudimas ir kiti mechanizmai (Somerville, Bengtsson cit. pg. Harvey et al. 2014, p. 3). Priešingai paplitusiam įsitikinimui, kad investicinio sukčiavimo aukų elgesys yra neracionalus, minėtas tyrimas, kuriame buvo atliktas 31 interviu su nuo investicinio sukčiavimo nukentėjusiais asmenimis, atskleidė, kad tyrimo dalyviai iš tikrųjų priėmė racionalius sprendimus, atsižvelgiant į jiems prieinamą informaciją ir jų gyvenimo aplinkybes sukčiavimo metu. Prieš priimdami investavimo sprendimą, asmenys įvertino tiek finansinius, tiek nefinansinius veiksnius, kad nuspręstų, ar sprendimas yra racionalus esamomis aplinkybėmis. Paprastai dalyvių finansiniai svarstymai buvo susiję su investicijos rizikos įvertinimu, atsižvelgiant į galimą pelną, tačiau šalia to asmenys taip pat svarstė nefinansines investavimo naudas,

pavyzdžiui, geresni finansiniai įgūdžiai ar didesnė investicijų kontrolė, palyginus su kitomis investavimo alternatyvomis. O kai kurie dalyviai įvardijo ir malonumą rizikuoti, eksperimentuoti ir kt. veiksnius. Buvo ir asmenų, kurie jautė, kad neracionaliai priėmė spendimą investuoti, nes tuo metu jautė psichologinį spaudimą greitai priimti sprendimą iš sukčiaujančio asmens (Harvey et al. 2014, p. 28).

Cross (2013) pastebėjimu, nors visuomenės informuotumas auga, tikroji aukų patirtis vis dar nėra gerai suvokiama. Priešingai, vyrauja aukos kaltinimo (ang. *victim-blaming*) diskursas, t. y. sukčiavimo internete aukos dažnai vaizduojamos kaip godžios ir patiklios, o už veiksmus, dėl kurių jos patyrė nuostolių, joms tenka didžiulė kaltės ir atsakomybės našta. Jos teigimu, tokiu atveju nėra atsižvelgiama į nusikaltimus vykdančius kvalifikuotus asmenis, kurie manipuliuoja asmenų silpnybėmis bei pažeidžiamumu ir išnaudoja aukas, naudodami sudėtingus socialinės inžinerijos metodus⁹. Toks vyraujantis diskursas yra reikšmingai susijęs su mažesniu tokių nusikalstamų veikų pranešimu, mažesne su tokiais nusikaltimais susidūrusių asmenų galimybe pasinaudoti pagalbos paslaugomis ir baudžiamosios teisenos sistema plačiąja prasme, nes tokie asmenys nėra pripažįstami „tikromis“ aukomis.

Apibendrinant, atlikti moksliniai tyrimai patvirtina, kad investicinis sukčiavimas yra kompleksinis reiškiny, todėl nėra vienos teorijos galinčios jį paaiškinti ir, siekiant visapusiškai suprasti ir kontroliuoti šį reiškinį, reikia pripažinti daugelio veiksnių įtaką ir atlikti tolimesnius empirinius tyrimus.

1.4. Investicinio sukčiavimo paplitimo ir kontrolės tendencijos užsienyje ir Lietuvoje

Technologinė pažanga ir finansinių produktų inovacijos atvėrė naujų galimybių finansinėms sukčiavimo schemoms – informacinės ir ryšių technologijos suteikė asmenims galimybę slėpti savo tapatybes ir kurti fiktyvius investicinius produktus, tuo pačiu pasiekiant daugiau potencialių aukų (Ahmad 2025, p. 16–17). Atsižvelgiant į tai, šioje darbo dalyje apžvelgiamos investicinio sukčiavimo paplitimo ir kontrolės tendencijos užsienio šalyse ir Lietuvoje bei aptariami probleminiai investicinio sukčiavimo kontrolės aspektai.

Išsamiausia duomenų bazė apie sukčiavimo tendencijas JAV – „Consumer Sentinel Network Data Book“ – kiekvienais metais skelbia Federal Trade Commission (liet. *Federalinė prekybos komisija*)

⁹ Šiuos aspektus, kaip jau buvo minėta, savo darbuose pabrėžė ir Ahmad (2025).

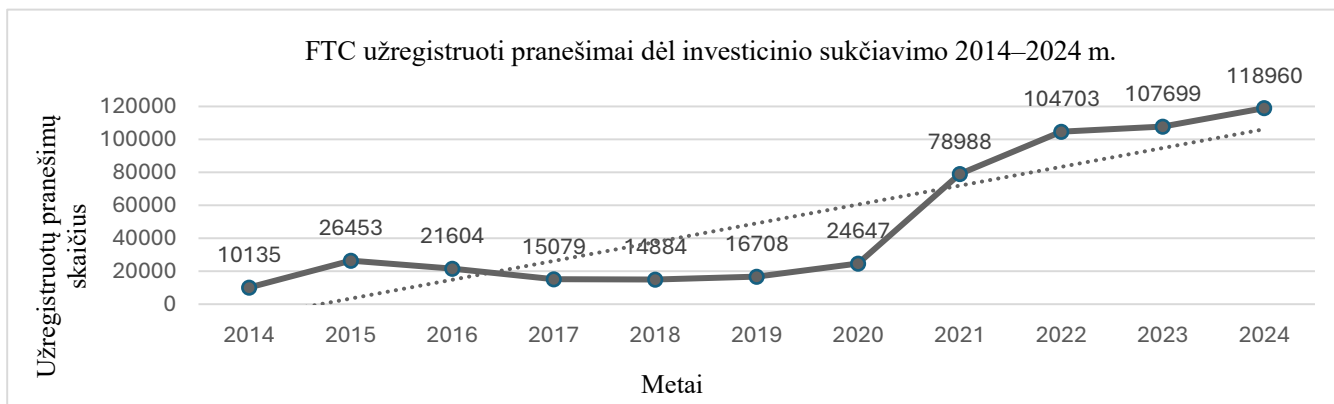
(toliau – FTC)¹⁰. Žvelgiant į žemiau pateiktą *1 paveikslą*, iš kreivės galima matyti FTC užregistruotų pranešimų dėl investicinio sukčiavimo augimą: nuo 2014 m. iki 2024 m. užregistruotų pranešimų skaičius padidėjo beveik 12 kartų, atitinkamai nuo 10 135 iki 118 960, nors 2015–2018 m. buvo fiksuotas nuoseklus mažėjimas. Ryškiausias užregistruotų pranešimų dėl investicinio sukčiavimo atvejų pokytis fiksuotas 2020 – 2024 m.: analizuotu laikotarpiu investicinio sukčiavimo atvejų skaičius padidėjo beveik 5 kartus, atitinkamai nuo 24 647 iki jau minėtų 118 960, nors bendrai užregistruotų sukčiavimo atvejų skaičius 2020 – 2024 m. išliko santykinai stabilus (žr. *2 lentelę*)¹¹. Pastebėtina ir tai, kad dauguma investicinio sukčiavimo atvejų baigiasi realiais finansiniais nuostoliais – kiekvienais metais iš visų registruotų investicinio sukčiavimo atvejų finansiniai nuostoliai fiksuoti nuo 73 iki 79 % atvejų. Tęsiant apie fiksuotus nuostolius, 2020 – 2024 m. patirtų nuostolių suma nuosekliai padidėjo nuo 387 mln. iki 5,7 mlrd. JAV dolerių, o vidutinė dėl investicinio sukčiavimo prarasta nuostolių suma – nuo 1 566 iki 9 196 JAV dolerių. Pabrėžtina, kad 2024 m. dėl investicinio sukčiavimo buvo patirta daugiausiai nuostolių: bendrai dėl sukčiavimų patirta nuostolių suma 2024 m. siekė daugiau nei 12,5 mlrd. JAV dolerių, iš kurių 5,7 mlrd. JAV dolerių susiję su investicinio sukčiavimo atvejais (FTC 2025).

Investicinio sukčiavimo opią problemą JAV patvirtinta ir FBI Internet Crime Complaint Center (toliau – IC3) surinkti duomenys: 2022 m. fiksuota 30 529 pranešimų dėl investicinio sukčiavimo, 2023 m. – 39 570, 2024 m. – 47 919. Atsižvelgiant į tai, augo ir investiciniu sukčiavimu padaryta žala: atitinkamai 3,3 mlrd. (2022 m.), 4,6 mlrd. (2023 m.), 6,6 mlrd. (2024 m.) JAV dolerių. Būtent dėl investicinio sukčiavimo JAV patiriama daugiausia nuostolių. Svarbu pabrėžti, kad daugeliu fiksuotų investicinio sukčiavimo atvejų susiję su kriptovaliutomis: tarp visų 2024 m. fiksuotų pranešimų jie sudarė daugiau nei 85 %. Lyginant su 2023 m., 2024 m. pranešimų dėl su kriptovaliutomis susijusio investicinio sukčiavimo padaugėjo 29 %, o nuostoliai išaugo net 47% (Federal Bureau of Investigation 2025, p. 18–36). Investicinio sukčiavimo mastą dar labiau atskleidžia kitų užsienio šalių statistika. Pavyzdžiui, remiantis Australian Competition and Customer Commission (2025) duomenimis, tiek 2023, tiek 2024 m. dėl investicinio sukčiavimo buvo patirta daugiausia nuostolių: 1,3 mlrd. (2023m.) ir 945 mln. (2024 m.) dolerių. AFM (The Dutch Authority for the Financial Markets) (2025) duomenimis, policijos užregistruotų atvejų skaičius 2021 – 2024 m. išaugo nuo 392 iki 2 785. 2024 m. pranešta bendra nuostolių suma siekė 75 mln. eurų, o, remiantis tarptautiniais palyginimais, apskaičiuota žala siekė 150 mln. eurų

¹⁰ FTC pabrėžia, kad „Consumer Sentinel Network Data Book“ duomenys grindžiami vartotojų pateiktais nepatikrintais pranešimais (Federal Trade Commission 2025, p. 2).

¹¹ Kai kurie autoriai tai sieja su 2020 m. išplitusia Covid–19 pandemija ir plintančiu investavimo populiarumu (žr. pavyzdžiui, Isaia, Oggero, Sandretto (2024), Gano (2025)).

(AFM 2025, p. 15–16). Remiantis Interpol (2026), investicinis sukčiavimas taip pat plačiai paplitęs ir kituose regionuose, pavyzdžiui, Afrikoje, Azijos ir Ramiojo vandenyno regione, Europoje. Sukčiavimo internete schemas 2025 metų Europos sąjungos sunkių formų ir organizuoto nusikalstamumo grėsmių vertinime pateko į pagrindinių grėsmių sąrašą (Europol 2025; Interpol 2026).

1 pav. FTC užregistruoti pranešimai dėl investicinio sukčiavimo 2014–2024 m. (sudaryta remiantis FTC (2015– 2025) duomenimis)

2 lentelė. FTC užregistruoti sukčiavimo atvejai bei užregistruoti investicinio sukčiavimo atvejai JAV 2020–2024 m. (sudaryta remiantis FTC (2021 – 2025) duomenimis)

Metai	Bendrai registruotų sukčiavimo atvejų skaičius	Investicinio sukčiavimo atvejai			
		Registruotų atvejų skaičius	Registruotų atvejų, kuriuose pranešta apie patirtus nuostolius, % dalis	Patirtų nuostolių suma (\$)	Vidutinė prarasta suma (\$)
2020	2,2 mln.	24, 647	78 %	387 mln.	1,566
2021	2,8 mln.	78,988	73 %	1,679 mlrd.	3,000
2022	2,3 mln.	104,703	74 %	3,820 mlrd.	5,000
2023	2,5 mln.	107,699	75 %	4,642 mlrd.	7,768
2024	2,6 mln.	118,960	79 %	5,697 mlrd.	9,196

Lietuvoje investicinės ar kriptoturto paslaugos gali būti siūlomos ir teikiamos turint Lietuvos banko ar kitos valstybės narės priežiūros institucijos išduotą reikiamą licenciją ir tik turint teisę teikti tokias paslaugas Lietuvoje. Svarbu pabrėžti, kad Lietuvos banko svetainėje yra suteikta galimybė „patikrinti, ar investicines paslaugas siūlanti ir teikianti įmonė turi reikiamą licenciją ir teisę teikti investicines paslaugas Lietuvoje“ bei taip pat skelbiamas neteisėtai finansines paslaugas teikiančių įmonių sąrašas (Lietuvos bankas 2024; 2025).

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) (2000) nėra atskirai numatyta atsakomybė už investicinį sukčiavimą, tačiau investicinio sukčiavimo atvejai patenka į kitų BK numatytų nusikalstamų veikų apimtį. Nusikalstamų veikų žinybiniame registre nėra atskirai kaupiami su

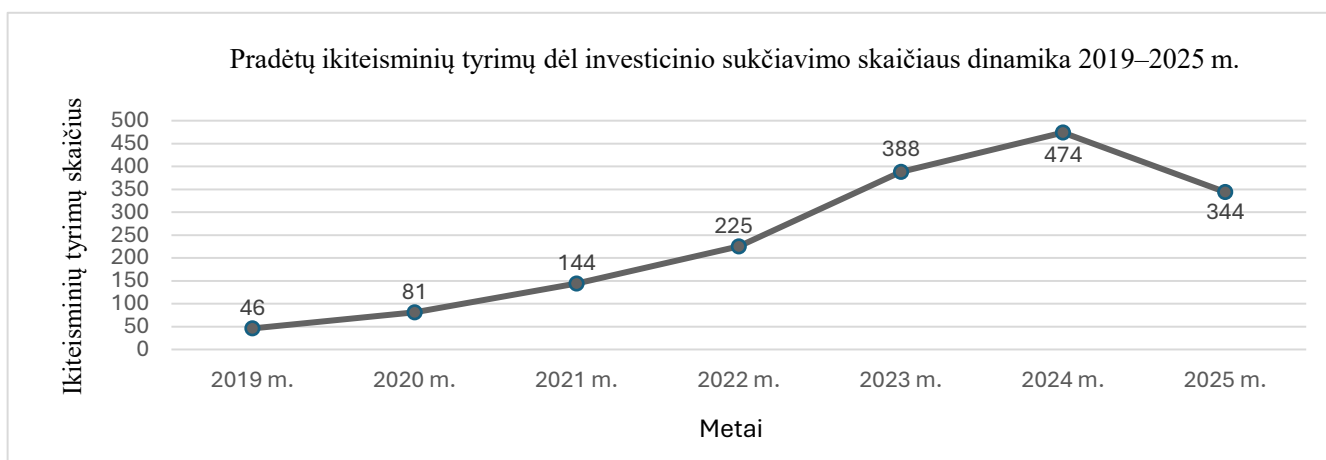
investiciniu sukčiavimu susiję duomenys, tačiau tokius duomenis nuo 2019 m. kaupia Lietuvos policija, o nuo 2022 m. ir Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras (toliau – PPPKC).

Žvelgiant į žemiau pateiktą 2 *paveikslą*, galima pastebėti Lietuvos policijos įstaigose pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl investicinio sukčiavimo dinamiką 2019 – 2025 m.¹² Nors paskutiniaisiais metais fiksuotas pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl investicinio sukčiavimo sumažėjimas, nuo 2019 m. iki 2024 m. minėtas skaičius Lietuvoje išaugo daugiau nei 10 kartų, atitinkamai nuo 46 iki 474 ikiteisminių tyrimų per metus. Žvelgiant į paskutinių ketverių metų statistiką, investicinio sukčiavimo augimo tendencijas rodo ir PPPKC duomenys. PPPKC kiekvienais metais atlieka sukčiavimo atvejų statistinę analizę, remdamasis didžiųjų finansų įstaigų pateiktais duomenimis¹³. Svarbu pabrėžti, kad PPPKC statistikoje fiksuojami investicinio sukčiavimo incidentai nėra tapatūs jau aptartiems Lietuvos policijos registruotiems atvejams. Finansų įstaigose sukčiavimas yra suprantamas plačiau nei tai apibrėžta LR BK. Remiantis PPPKC (2024), jų kaupiamoje statistikoje sukčiavimo incidentais (vnt.) laikomi „sukčiavimo atvejai (epizodai, ne sukčiavimo būdu inicijuotos pavienės operacijos), kai klientas esamomis autorizavimo priemonėmis pasirašė ir inicijavo mokėjimą, kuris finansų įstaigos buvo sustabdytas / įvykdytas. Patikslinama, jog incidento vienetu laikomas atvejis, kai klientas dalyvauja tam tikroje sukčiavimo scheme“. Remiantis PPPKC 2022–2025m. ataskaitomis, 2022 m. fiksuotų investicinio sukčiavimo¹⁴ atvejų skaičius per metus siekė 852, 2023 m. – 1656, 2024 m. – 1947 ir 2025 m. – 1617. Svarbu pastebėti, kad, atsižvelgiant į tai, jog investicinis sukčiavimas dažniausiai susijęs su finansiniais nuostoliais, darytina prielaida, kad dalis sukčiavimo atvejų nepatenka į Lietuvos policijos kaupiamą statistiką, nes asmenys dažniau kreipiasi į finansų institucijų atstovus. Taip pat tai gali būti susiję su mažesniu asmenų pasitikėjimu teisėsaugos institucijomis ir kitomis priežastimis, susijusiomis su tokių veikų kvalifikavimo ir registravimo praktika.

¹² 2026 m. kovo 3 d. Lietuvos policijai bendruoju jų el. paštu buvo pateiktas kvalifikuotu el. parašu pasirašytas ir išsamiai pagrįstas prašymas pateikti statistinius duomenis, susijusius su investiciniu sukčiavimu. Reaguojant į prašymą, 2026 m. kovo 27 d. duomenis el. paštu excel formatu pateikė Lietuvos kriminalinės policijos biuro Veiklos koordinavimo ir kontrolės vadybos Strateginės analizės skyriaus vyriausioji specialistė.

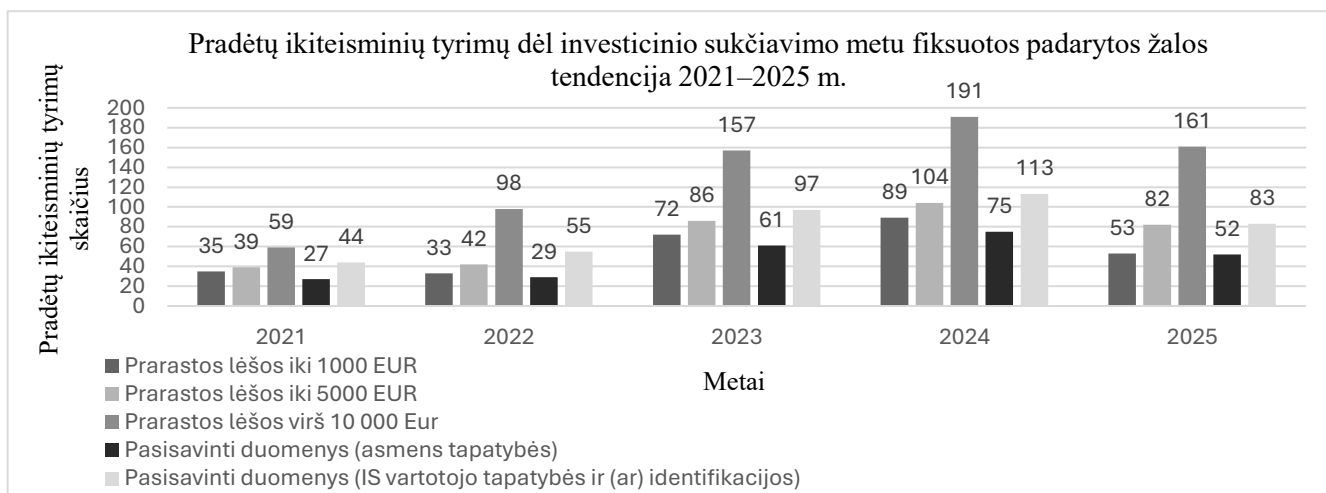
¹³ PPPKC savo 2025 m. ataskaitoje nurodė šias finansines įstaigas: UAB „Revolut Bank“, AB „SEB bankas“, AB „Swedbank“, „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyrius, AB „Arteas“ bankas, AS „Citadele banka“ Lietuvos filialas, „OP Corporate Bank plc“ Lietuvos filialas, UAB „URBO bankas“, ILTE, LCKU, KREDA, UAB „ConnectPay (Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras 2026).

¹⁴ Remiantis PPPKC (2024), tai atvejai, kai „sukčiai įkalbinėja klientus investuoti į egzotiškus investavimo instrumentus, nors iš tikrųjų nėra jokio investavimo, klientai perveda pinigų į sukčių kontroliuojamas sąskaitas“.

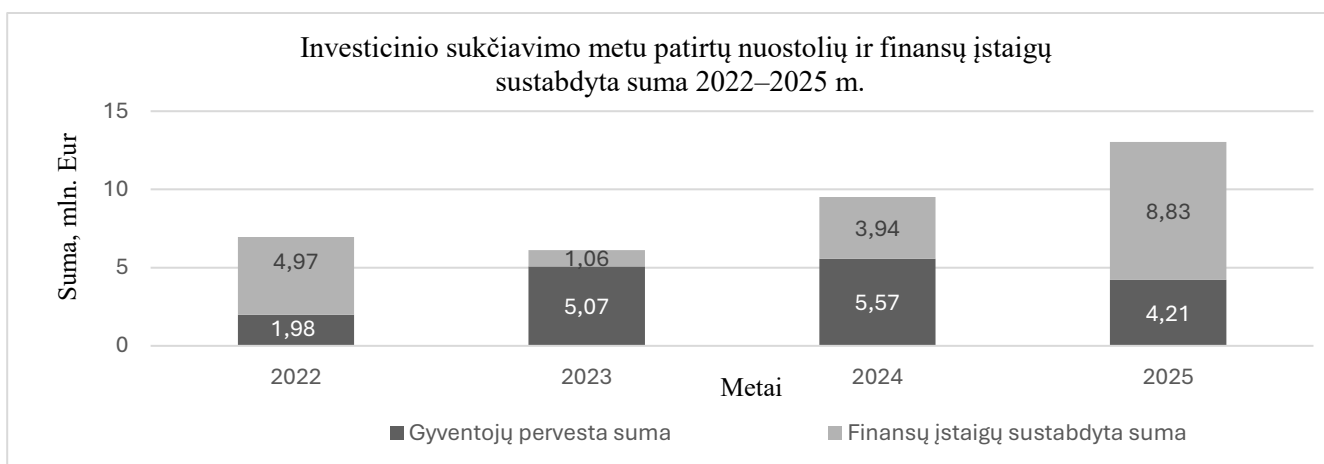
2 pav. Lietuvos policijos įstaigose pradėti ikiteisminiai tyrimai dėl investicinio sukčiavimo 2019–2025 m. (sudaryta remiantis Lietuvos policijos duomenimis)

Kaip jau buvo minėta, piniginiai nuostoliai yra tiesioginė ir labiausiai matoma investicinio sukčiavimo pasekmė. Tą pagrindžia ir kaupiama statistika: kiekvienais metais daugiausia fiksuota investicinio sukčiavimo atvejų, kuomet buvo pasisavinti asmenų pinigai. Nerimą kelia tai, kad, remiantis Lietuvos policijos duomenimis, vis daugiau sukčiavimo atvejų yra susiję su patirtais nuostoliais, kurie viršija 10 000 eurų: kiekvienais metais minėti nuostoliai buvo fiksuoti ~ 40 % pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl investicinio sukčiavimo, o paskutiniiais metais, nors ir pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl investicinio sukčiavimo buvo mažiau, procentinė dalis išaugo iki 47. Pabrėžtina ir tai, kad nemažai atvejų, kai investicinio sukčiavimo metu yra prarandami ne tik pinigai, bet ir pasisavinama konfidenciali informacija, t. y. duomenys, susiję su asmens tapatybe, IS vartotojo tapatybe ir (ar) identifikacija (žr. 3 *paveikslą*). Šiam asmeninių duomenų praradimo aspektui investicinio sukčiavimo metu iki šiol buvo skirtas stebėtinai itin mažas dėmesys akademinuose darbuose.

3 pav. Pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl investicinio sukčiavimo metu registruota žala 2021–2025 m. (sudaryta remiantis Lietuvos policijos duomenimis)

Žvelgiant į 4 paveikslą, investicinio sukčiavimo problema dar labiau išryškėja. Nors investicinis sukčiavimas sudaro palyginus mažą dalį visų registruotų sukčiavimo atvejų (pavyzdžiui, remiantis PPPKC (2026) duomenimis, 2022 – 2025 m. sudarė nuo 10 iki 15,7 %), pagal realiai gyventojų patirtus nuostolius tai yra vienas pavojingiausių sukčiavimo būdų. Didžiausi nuostoliai fiksuoti 2024 m., kai prarasta suma siekė net 5,57 mln. Eur., o bendrai per pastaruosius 4 metus fiksuoti su investiciniu sukčiavimu susiję finansiniai nuostoliai siekia net beveik 17 mln. eurų. Tačiau pastebimas ir teigiamas aspektas. Remiantis PPPKC duomenimis, kiekvienais metais finansų institucijoms pavyksta sustabdyti ir neleisti pasisavinti vis daugiau lėšų: 2025 m. sustabdyta suma siekė daugiau nei 8,8 mln. eurų, t. y. daugiau nei 2 kartus didesnė suma, lyginant su 2023 m. Nepaisant to, kad 2025 m. sukčiaujantiems asmenims pervesta suma yra mažesnė nei 2023 ir 2022 m. – problema išlieka itin aktuali: bendrai per 2025 m. prarasta suma siekia daugiau nei 4,2 mln. Eur. Taip pat ryškėja tendencija, kad kiekvienais metais investicinio sukčiavimo būdu yra kėsinamasi į vis didesnes sumas: pasikėsinimų mastas 2025 m. išaugo 27 % (Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras 2026).

4 pav. Investicinio sukčiavimo metu patirti nuostoliai ir finansų įstaigų sustabdyta suma 2022–2025 m. (sudaryta remiantis Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centro duomenimis)

Pabaigai paminėtina ir tai, kad 2024 m. ir 2025 m. atliktos Lietuvos gyventojų nuomonės apie viešąjį saugumą, teisėsaugos institucijų vertinimą ir pasiruošimą stichinėms nelaimėms apklausos atskleidė, kad 2023–2025 m. nusikaltimai internete yra viena iš svarbiausių viešojo saugumo problemų. Remiantis minėtų apklausų rezultatais, Lietuvos gyventojų susirūpinimas dėl sukčiavimų problemos 2019–2025 m. išaugo: 2024 m. 65 % respondentų manė, kad jų gyvenamojoje vietovėje sukčiavimai telefonu, el. būdu ar kitaip išviliojant turtą ir pinigus kelia vidutinę arba didelę grėsmę (Vidaus reikalų ministerija 2025; 2026).

1.5. Probleminiai investicinio sukčiavimo kontrolės aspektai

Praeitame skyrelyje pateikta statistika neatspindi tikrojo nuostolių masto, nes investicinis sukčiavimas pasižymi itin dideliu latentiškumu. Remiantis Kadoya, Khan, Yamane (2020), daugeliu atvejų aukos nepraneša apie sukčiavimą atitinkamai institucijai dėl painiavos ar gėdos jausmo, taip pat gali būti atvejų, kai asmenys nesuvokia, kad buvo apgauti arba nežino, kur pranešti apie tokius nusikaltimus. Kadangi pranešti atvejai yra tik ledkalnio viršūnė, problemos intensyvumas nėra gerai suprantamas. Donica (2025) teigimu, latentinio reiškinių atsiradimą lemia sudėtingas bendrųjų ir skaitmeninei aplinkai būdingų priežasčių derinys, dėl kurio tikroji problemos apimtis tampa milžinišku „ledkalniu“, kurio tik nedidelė dalis matoma virš paviršiaus. Autorė išskiria šias su internetiniais sukčiavimais susidūrusių asmenų nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastis: (1) jaučiama gėda, kaltė ir socialinė stigma; (2) nepasitikėjimas teisėsaugos institucijomis; (3) patirti finansiniai nuostoliai neatsveria naudos, kurią duotų sudėtingas ir laiko reikalaujantis pranešimo procesas; (4) tai, kad sukčiaujantys asmenys veikia nuotoliniu būdu ir dažnai lieka anonimiški, lemia, jog tikimybė jį sugauti atrodo itin maža; (5) atsižvelgiant į tai, kad pinigai greitai pervedami per įvairias jurisdikcijas, kriptovaliutas ar neaiškias bankines paslaugas, manoma, kad nėra galimybės susigrąžinti patirtus nuostolius arba ji yra minimali; (6) nesuvokiama, kad įvyko sukčiavimas; (7) sukčiaujantys asmenys, pasitelkdami nuolatinį psichologinį spaudimą ir socialinę inžineriją, su apgautais asmenimis palaiko tolimesnius ryšius, suteikdami viltį susigrąžinti pinigus arba naudoja subtilias grėsmes, siekdami atgrasyti nuo pranešimo apie nusikaltimą. Visa tai trukdo teisėsaugos institucijoms vykdyti veiksmingą socialinę kontrolę.

Atotrūkis tarp sparčios sukčiavimo strategijų evoliucijos ir lėtesnio reguliavimo adaptacijos tempo lemia reaktyvų, o ne proaktyvų požiūrį į investicinio sukčiavimo kontrolę (Mahony cit. pg. Kasim et al. 2025, p. 302). Akademikai sutaria, kas vienas iš opiausių iššūkių kontroliuojant investicinio sukčiavimo atvejus yra susijęs su jurisdikcija. Policija tradiciškai grindžiama teritoriniu principu, tačiau informacinės ir ryšių technologijos tai pakeitė – sukčiaujantys asmenys, būdami vienoje šalyje, gali taikytis į kitoje šalyje gyvenančius asmenis, o šie prašomi pervesti pinigus į trečią ar ketvirtą šalį (Cross 2020, p. 358).

De Paoli et al. (2021), atlikę 13 pusiau struktūruotų interviu su skirtingų 8 šalių¹⁵ specialistais, tiriančiais nusikaltimus, padarytus internete, nustatė 3 pagrindinius jiems kylančius iššūkius. Nors tyrimas padarytas bendrai apie internetinius nusikaltimus, toliau išskirtos problemos pritaikytinos ir investicinio sukčiavimo kontrolės kontekste. Pirmą kylantį iššūkį galima apibrėžti kaip bendrą žinių apie

¹⁵ Tyrimas apėmė Kanadą, Suomiją, Daniją, Norvegiją, Švediją, Nyderlandus, Lenkiją ir Škotiją.

internete padarytus nusikaltimus trūkumą ir nenuoseklumą, kuris susijęs su nusikaltimų apibrėžimo ir (arba) taksonomijos trūkumu, nepakankamu pranešimų skaičiumi ir netinkamu tokių nusikaltimų registravimu ir fiksavimu statistikoje. Kitas iššūkis apima teisėsaugos institucijų pajėgumus tirti internete padarytus nusikaltimus ir tai susiję su ekspertizės, mokymų bei įrangos ir finansavimo trūkumu. Teisėsaugos institucijose trūksta kvalifikuotų darbuotojų arba yra didelė jų kaita. Čia taip pat svarbu paminėti papildomo finansavimo internete padarytų nusikaltimų kontrolei svarbą: analizė išryškino, kad pagrindinės priežastys, kodėl nusikaltimų, padarytų internete, kontrolei reikia skirti papildomo finansavimo, siejasi su jau minėta žinių problema. Finansavimas turi būti skiriamas šviesti visuomenės apie tokius nusikaltimus ir keisti ydingą policijos kultūrą, kurioje vyrauja suvokimas, kad internete padaryti nusikaltimai nėra „tikri“ nusikaltimai. Paskutiniai iššūkiai susiję su nusikalstamų veikų kriminalizavimo ir teisinių procedūrų problemomis. Pavyzdžiui, viena iš problemų, su kuria susiduria tyrėjai – teisės aktų, užtikrinančių, kad interneto paslaugų teikėjų kaupiami duomenys būtų saugomi tam tikrą laikotarpį, kad policijos įstaigos galėtų atlikti būtinas tyrimo procedūras, nebuvimas arba nepakankamumas. Todėl duomenų saugojimas iškilo kaip specifinė teisėkūros problema, turinti įtakos policijos organizacijų tyrimo pajėgumams ir gebėjimams. Teisės aktų suderinamumo klausimas tarptautiniu mastu taip pat yra svarbus internete padarytų nusikaltimų kontrolės teisinio iššūkio aspektas.

Pasak Donica (2025), veiksmingai strategijai, skirtai užkardyti sukčiavimus internete, reikalingas holistinis požiūris, kuris vienu metu būtų nukreiptas į technologinio saugumo gerinimą, tarptautinės teisinės sistemos stiprinimą, visuomenės skaitmeninio sąmoningumo didinimą ir pagrindinių socialinių bei ekonominių problemų, sudarančių palankias sąlygas šiems nusikaltimams, sprendimą. Atsižvelgiant į tai, svarbu paminėti, kad Lietuvoje 2025 m. žengtas svarbus ir labai reikšmingas žingsnis elektroninių sukčiavimų užkardymui – pasirašytas memorandumas „Dėl bendradarbiavimo siekiant mažinti sukčiavimo skaitmeninėje erdvėje atvejus“, kurio tikslas yra „užtikrinti veiksmingą Šalių bendradarbiavimą siekiant mažinti sukčiavimo skaitmeninėje erdvėje atvejus, stiprinti kibernetinį saugumą, tikruoju laiku keistis informacija, vykdyti prevenciją ir mažinti kibernetinių grėsmių riziką, taip pat didinti visuomenės informuotumą apie kibernetines grėsmes ir saugų elgesį internete. Tikslu įgyvendinimas apima koordinuotą Šalių veiklą, efektyvų informacijos ir žinių apie kibernetinį saugumą skleidimą, švietimo programas vartotojams bei atsako į sukčiavimo atvejus skaitmeninėje erdvėje koordinavimą“.

1.6. Teorinės dalies apibendrinimas

Sparti skaitmeninių technologijų raida lėmė nusikalstamų veikų transformaciją, o ypač didelę įtaką tai turėjo investicinio sukčiavimo plitimui internete. Finansinių mokėjimų skaitmenizavimas, procesų automatizavimas, dirbtinio intelekto pažanga ir kitos inovacijos atvėrė plačias galimybes sukčiaujantiems asmenims internete slėpti savo tapatybes, kurti fiktyvias investavimo schemas ir pasiekti žymiai daugiau asmenų be geografinių apribojimų.

Investicinis sukčiavimas – sudėtinga sukčiavimo forma, kurios metu sukčiaujantys asmenys žada labai didelį pelną su itin maža rizika ir taip skatina asmenis įsitraukti į investavimo schemą, kuri, kaip vėliau paaiškėja, yra fiktyvi. Daugiausiai ES fiksuojama atvejų, kuomet asmenys skatinami investuoti į kriptovaliutas. Siekiant apgauti kuo daugiau žmonių, sukčiaujantys asmenys pasitelkia įvairias investicinio sukčiavimo schemas, tačiau viena seniausių ir geriausiai žinomų – Ponzi schema.

Mokslininkai sutinka, kad žmonių noras greitai užsidirbti pinigų yra pagrindinis veiksnys, lemiantis žmonių įsitraukimą į investicinio sukčiavimo atvejus, taip pat, kad dauguma investicinio sukčiavimo aukų yra dirbantys vyrai. Tuo tarpu, mokslinių tyrimų rezultatai, kuriuose analizuojama amžiaus, per didelio pasitikėjimo savo finansinėmis žiniomis, finansinio raštingumo įtaka dalyvavimui investiciniame sukčiavime, išlieka prieštaringi. Tai gali būti sietina su metodologiniais skirtumais bei geografiniu kontekstu. Analizuojant mokslinę literatūrą, pastebėta ir tai, kad investicinio sukčiavimo viktimizacija dažniausiai aiškinama remiantis racionalaus pasirinkimo teorinėmis prielaidomis, iš kurių daugiausiai akcentuojama – rutininės veiklos teorija.

Remiantis užsienio šalyse bei Lietuvoje surinktais duomenimis, investicinis sukčiavimas yra globali ir kompleksinė problema. FTC (2015–2025) duomenimis, investicinio sukčiavimo atvejų nuoseklus augimas stebimas nuo 2014 m., tačiau ryškiausias pokytis fiksuotas 2020–2024 m. laikotarpiu, kuomet investicinio sukčiavimo atvejų skaičius padidėjo beveik 5 kartus: nuo daugiau nei 24,6 iki beveik 119 tūkst. atvejų per metus. Investicinio sukčiavimo spartų augimą minėtu laikotarpiu atskleidžia ir Federal Bureau of Investigation (2025), Australian Competition and Customer Commission (2025), AFM (2025) renkami statistiniai duomenys. Tai, kad investicinis sukčiavimas kelia grėsmę daugelyje pasaulio šalių, pabrėžęs ir Interpol (2026).

Lietuvoje su investiciniu sukčiavimo susijusius statistinius duomenis kaupia PPPKC ir Lietuvos policija. Nors šios dvi institucijos skirtingai interpretuoja ir fiksuoja sukčiavimo atvejus, remiantis jų duomenimis, investicinio sukčiavimo augimas akivaizdus: Lietuvos policijos fiksuotas pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl investicinio sukčiavimo skaičius 2019–2024 m. laikotarpiu išaugo daugiau nei

10 kartų, atitinkamai nuo 46 iki 474 ikiteisminių tyrimų per metus, o, remiantis PPPKC duomenimis, investicinio sukčiavimo atvejų skaičius 2022–2025 m. svyravo nuo 852 iki 1947 atvejų per metus.

Investicinio sukčiavimo problematiką didina tai, kad didžioji dalis atvejų baigiasi finansinių lėšų praradimu, o Lietuvos policijos pateiktų statistinių duomenų analizė atskleidė ir tai, kad nemažai fiksuojama atvejų, kuomet pasisavinami ir asmens duomenys. Be šių neigiamų aspektų, asmenys, susidūrę su investiciniu sukčiavimu, taip pat patiria ir kitus neigiamus padarinius: stresą, gėdą, nusivylimą, savigraužą, sveikatos problemas, mažiau pasitiki aplinkiniais ir pan., kai kurie lieka ir su skolomis.

Moksliniai tyrimai rodo, kad dauguma su investiciniu sukčiavimu susidūrusių asmenų nepraneša apie tai teisėsaugos institucijoms ir tai dažniausiai susiję su jaučiama gėda, kalte, socialine stigma, nepasitikėjimu teisėsaugos institucijomis bei netikėjimu, kad jie pajėgūs kažką padaryti. Daug iššūkių, siekiant kontroliuoti investicinio sukčiavimo atvejus, kyla ir finansų bei teisėsaugos institucijoms, o vienas labiausiai akcentuojamų, susijęs su tuo, kad investicinis sukčiavimas dažniausiai vykdomas tarptautiniu mastu ir apima kelias jurisdikcijas.

Taigi, investicinis sukčiavimas yra plačiai paplitusi kompleksinė problema, kurios tikrasis mastas neatsiskleidžia kaupiamoje statistikoje, tačiau pateikia neabejotinų įrodymų, kad ji sukelia didelius finansinius nuostolius ir kitas neigiamas pasekmes. Atlikta mokslinių šaltinių analizė taip pat atskleidžia empirinių tyrimų šioje srityje stoką, todėl svarbu atlikti mokslinius tyrimus, kurių metu būtų suteikta galimybė su investiciniu sukčiavimu susidūrusiems asmenims papasakoti savo patirtį. Gauti rezultatai papildytų turimą informaciją šia tema bei leistų geriau suvokti investicinio sukčiavimo atvejus, o tai prisidėtų prie visuomenės dėmesio į investicinio sukčiavimo ypatybes ir poveikį aukoms atkreipimo ir efektyvesnių priemonių, skirtų mažinti investicinį sukčiavimą, kūrimo.

2. ASMENŲ, SUSIDŪRUSIŲ SU INVESTICINIU SUKČIAVIMU, PATIRTYS: EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Lietuvoje investicinio sukčiavimo tematikai skiriamas labai mažas mokslininkų dėmesys. Dažniausiai ši sukčiavimo forma analizuojama fragmentiškai platesniame elektroninių ar finansinių nusikaltimų kontekste. Nors investicinio sukčiavimo paplitimą, patiriamų finansinių nuostolių mastą ne kartą pabrėžė finansų priežiūros ir teisėsaugos institucijos, pavyzdžiui, Lietuvos bankas (2024; 2025), PPPKC (2024; 2025), Lietuvos policija (2025), išsamūs moksliniai tyrimai nėra atliekami. Atsižvelgiant į tai, kad kokybiniai tyrimai leidžia susipažinti su analizuojamu reiškiniu, problema iš labai arti, jie pasitelkiami, norint suprasti žmonių patirtis, nuomones, jausmus ir taip pat analizuojant reiškinius, apie kuriuos trūksta informacijos (Aleksnevičienė, Pocienė, Šupa 2020, p. 46), **išsikeltas tikslas** – išsiaiškinti, kaip investicinio sukčiavimo reiškinį patiria Lietuvoje gyvenantys asmenys.

Tyrimo organizavimas ir proceso aprašymas. Tyrimui atlikti pasitelktas duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu, atsižvelgiant į tai, kad tyrimo tema yra jautri ir pasirinktas metodas leidžia užtikrinti natūralią pokalbio tėkmę, suteikia galimybę tyrimo dalyviams laisviau ir lanksčiau dalintis savo patirtimis. Remiantis išsikeltu tikslu ir aukščiau šiame darbe pateikta informacija buvo rengiamas interviu planas, kuris vėliau buvo apžvelgiamas ir koreguojamas kartu su ekspertais, besispecializuojančiais sukčiavimų srityje – Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centro atstovėmis. Galutinį interviu planą sudarė atviri klausimai, sugrupuoti į 4 teminius blokus: (1) investavimo patirtis iki susidūrimo su investiciniu sukčiavimu ir investicinio sukčiavimo suvokimas, (2) investavimo motyvai ir procesas, (3) patirti išgyvenimai, padariniai, priimti sprendimai ir gautos pagalbos vertinimas (4) investicinio sukčiavimo kontrolės tobulinimas (visas interviu planas pateiktas *1 priede*). Atsižvelgiant į pokalbio eigą ir turinį, interviu buvo papildyti tikslinamaisiais klausimais, kurie padėjo dar labiau įsigilinti į tyrimo dalyvių patirtis. Duomenys buvo renkami 2026 m. vasario – balandžio mėnesiais, atliekant interviu gyvuose ir nuotoliniuose susitikimuose, atsižvelgiant į tyrėjo ir tyrimo dalyvių galimybes ir tyrimo dalyvių pageidavimus. Nuotoliniams interviu atlikti buvo siūloma naudoti tiek internetinio bendravimo programas, pavyzdžiui, „Microsoft Teams“, „Messenger“, „ZOOM“, tiek naudojant įprastus telefoninius skambučius. Atsižvelgiant į tai, kad pastaroji susiskambinimo forma tyrimo dalyviams buvo patogiausia ir labiausiai prieinama, daugeliui interviu atlikti buvo pasirinkta būtent ši susiskambinimo forma. Interviu atlikimo laikas buvo derinamas iš anksto. Gavus tyrimo dalyvio informuotą sutikimą, interviu buvo įrašomi. Paminėtina, kad tyrimo atlikimo pradžioje buvo daromas

pilotinis interviu, siekiant išbandyti sudaryto interviu plano tinkamumą, kuris taip pat buvo įtrauktas į tyrimo rezultatų analizę.

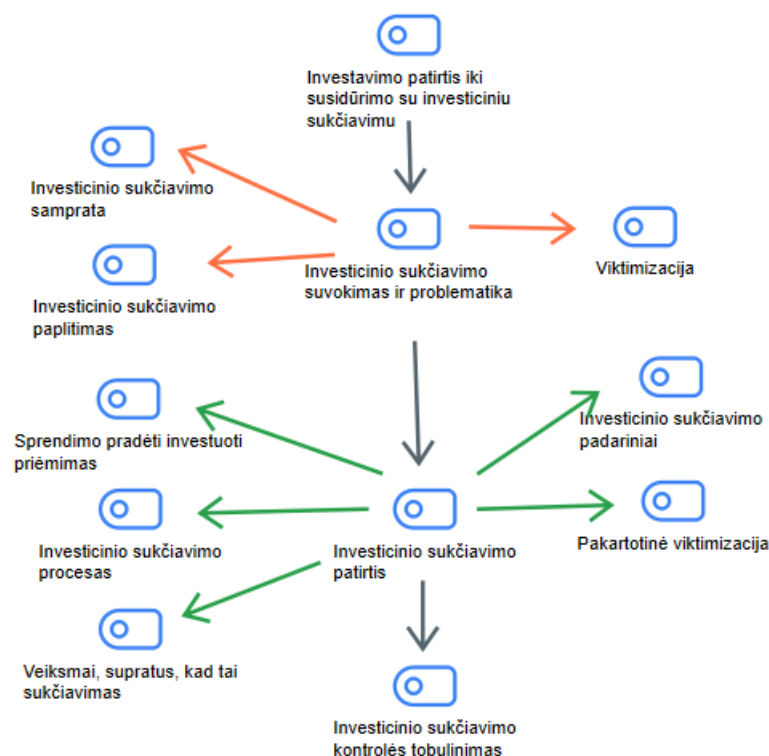
Tyrimo imtis, atranka ir tyrimo dalyvių charakteristika. Siekiant kad į imtį pakliūtų tik tie asmenys, kurie susidūrė su investicinio sukčiavimo atvejais, ir atsižvelgiant į tai, kad tokie asmenys yra sunkiai prieinami, tyrimo dalyviai buvo atrinkti netikimybinės tikslinės ir sniego gniūžtės atrankos pagalba. Kaip jau buvo paminėta, šiame darbe tikslingai naudojamas terminas „asmenys, susidūrę su investiciniu sukčiavimu“, atsižvelgiant į tai, kad ne visi asmenys, kurie susiduria su investiciniu sukčiavimu, laiko save nukentėjusiais. Tyrimo dalyvių paieškai buvo pasitelkti ir socialiniai tinklai: „Instagram“, „Facebook“, „Reddit“ socialiniuose tinkluose įvairiose grupėse buvo paskelbtas atviras kvietimas dalyvauti tyrime¹⁶, asmenų taip pat buvo ieškoma naudojantis „Facebook“ paieška, t. y. naudojant įvairius raktažodžius, buvo ieškoma įrašų ir komentarų apie patirtą investicinį sukčiavimą ir tiems žmonėms, kurie nėra paskelbę įrašo ar komentaro anonimiškai, buvo siunčiamas kvietimas dalyvauti tyrime privačia žinute, o tiems, kurie paskelbę anonimiškai – paliekamas komentaras po įrašu arba, jeigu tai buvo komentaras – atsakoma į komentarą. Šiuo minėtu būdu buvo surasta didžioji dalis tyrimo dalyvių. Dalyvių paieškai taip pat buvo naudojama „Telegram“ platforma, t. y. buvo surasta „Telegram“ platformoje sukurta viešai prieinama grupė „Nukentėję nuo Lwex“ ir jos nariams buvo siunčiamas kvietimas dalyvauti tyrime privačia žinute. Paminėtina, kad tiek į „Reddit“, „Instagram“ ir „Facebook“ platformose paskelbtą atvirą kvietimą, tiek į „Telegram“ siųstus kvietimus dalyvauti tyrime privačia žinute niekas neatsakė.

Tyrimo iš viso dalyvavo 11 asmenų, asmeniškai susidūrusių su investiciniu sukčiavimu: iš jų 8 buvo atrinkti tikslinės atrankos pagalba, o likusieji – sniego gniūžtės. Siekiant užtikrinti dalyvių įvairovę ir žiūrėti, kaip skirtingos demografinės charakteristikos galėjo sietis su patirčių skirtumais, tyrime dalyvavo įvairių socialinių ir demografinių padėčių asmenys: 5 moterys ir 6 vyrai, dalyvių amžius svyravo nuo 21 iki 60 metų ir, taip pat buvo tyrimo dalyvių išsilavinimo bei gyvenamosios vietos įvairovė. Detalesnė tyrimo dalyvių charakteristika pateikta *2 priede*.

Duomenų analizė. Atlikus pusiau struktūruotus interviu, jie buvo pažodžiui transkribuoti rankiniu būdu naudojant „Microsoft Word“ programą, o vėliau buvo atlikta transkribuotų interviu įrašų teminė turinio analizė, pasitelkiant „MAXQDA“ programinę įrangą (26.1.0 versiją), kuri padėjo analizuoti empirinius duomenis pasitelkiant kodų sistemą. Pirmieji kodai buvo sukurti pagal tyrimo klausimus, tačiau duomenų analizės eigoje: ieškant ryšių tarp kodų, juos grupuojant į pagrindines temas, jie buvo

¹⁶ Atviras kvietimas dalyvauti tyrime buvo paskelbtas daugiau nei 10-yje skirtingų „Facebook“ grupių ir daugiausia tose, kuriose yra dalijamasi informacija apie investavimą arba dalijamasi patirtimis apie susidūrimus su sukčiavimu.

tikslinami. Žemiau 5 paveiksle pateikta pagrindinių kodų hierarchinė lentelė, o visa išsami kodų sistema pateikta 3 priede.

5 pav. Pagrindinių kodų hierarchinė lentelė

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo vadovaujama savanoriškumo (buvo gauti informuoti sutikimai) ir žalos vengimo principais. Tyrimo dalyviams buvo pristatytas tyrimo tikslas, eiga, rezultatų pateikimo forma ir jie buvo informuoti, kad jie bet kuriuo tyrimo atlikimo metu gali atsisakyti dalyvauti tyrime. Taip pat buvo gauti sutikimai daryti interviu įrašus ir gautus duomenis panaudoti šiame darbe. Interviu garso įrašai buvo ištrinami iš karto juos transkribavus, o gauta informacija nuasmeninta, taip užtikrinant tyrimo dalyvių konfidencialumą duomenų analizės metu. Tyrimo dalyviams buvo užduodami klausimai, kurie nesuponavo norimo ar tikėtino atsakymo.

Tyrimo ribotumai. Nagrinėjama tema yra jautri ir daugelis asmenų nėra linkę dalintis savo investicinio sukčiavimo patirtimi, todėl nesutiko dalyvauti tyrime. Akcentuotina tai, kad dėl pasirinktos tyrimo atrankos didžiąją dalį tyrimo imties sudaro asmenys, investavę interneto svetainėje „Lwex“. Pridurtina, kad dalis tyrimo dalyvių su investiciniu sukčiavimu susidūrė prieš daugiau nei metus, todėl kai kurie prisiminimai gali būti šiek tiek iškreipti.

2.2. Tyrimo rezultatai

Remiantis aukščiau pateikta informacija buvo atliktas kokybinis tyrimas. Šioje dalyje pristatomos tyrimo metu atskleistos asmenų, susidūrusių su investiciniu sukčiavimu, patirtys, aptariant asmenų investavimo motyvus, procesą, patirtus išgyvenimus, padarinius, priimtus sprendimus, kreipimosi arba nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastis.

2.2.1. Investavimo patirtis iki susidūrimo su investiciniu sukčiavimu ir investicinio sukčiavimo suvokimas

Siekiant atskleisti asmenų, susidūrusių su investiciniu sukčiavimu, patirtis, visų pirma, svarbu aptarti, kokia buvo tyrimo dalyvių investavimo patirtis iki susidūrimo su investiciniu sukčiavimu bei koks jų požiūris į investicinį sukčiavimą ir jo problematiką.

Interviu pradžioje, paprašius papasakoti apie savo investavimo patirtį iki susidūrimo su investiciniu sukčiavimu, tyrimo dalyvių atsakymai išsiskyrė. Dauguma tiriamųjų atskleidė neturėję investavimo patirties, t. y. asmenys prieš susiduriant su investiciniu sukčiavimu nebuvo niekur investavę ir investavimas nebuvo jų domėjimosi sritis (I3,M,39¹⁷; I4, M,60; I8,M,59; I11,V,53) arba investavimu šiek tiek domėjosi, tačiau anksčiau investuoti nedrįso arba tam nebuvo finansinių išteklių (I1,V,21; I6,V,39). Likusieji tyrimo dalyviai atskleidė iki susidūrimo su sukčiavimu investavę, tačiau išsiskyrė jų investavimo praktika – vieni tyrimo dalyviai tai darė aktyviai ir reguliariai (I7,V,45; I9,V,37; I10,M,59), o vienas tyrimo dalyvis teigė anksčiau investavęs, tačiau investuotos sumos nebuvo didelės, o pats investavimo procesas pradėtas vedant smalsumui ir norui išbandyti naujus dalykus, kaip teigė pats tyrimo dalyvis – „grynai pasižaidimui“ (I5,V,21).

Interviu metu, prieš pradedant kalbėti apie investicinio sukčiavimo patirtį, tyrimo dalyvių taip pat buvo paprašyta savais žodžiais paaiškinti, kas yra investicinis sukčiavimas. Analizuojant interviu išryškėjo, kad dalis tyrimo dalyvių, atsakydami į minėtą klausimą, akcentavo bendrai sukčiavimui priskirtinus požymius kaip apgaulė bei pinigų išviliojimas: „*Na kai kažkas tai iš tavęs apgavimo būdų pasisavina tavo lėšas tikriausiai*“ (I6,V,39), „*tikriausiai sukurtas apgaulės modelis, kuris išvilioja apgaulės metu pinigus ir žaidžia žmonių patiklumu kažkurį laiką ir paskui, tiesiog atlikęs savo darbą, pasiekęs tikslą, dingsta*“ (I3,M,39). Tačiau kita likusi dalis tiriamųjų koncentravosi į savo investicinio sukčiavimo patirtį ir investicinį sukčiavimą aiškino pabrėždami investicinio sukčiavimo schemą, į kurią

¹⁷ Interviu kodą sudaro interviu numeris, lytis ir tyrimo dalyvių amžius, pavyzdžiui, I3 – interviu numeris, M (moteris) – lytis ir 39 – amžius.

buvo įtraukti: „Investicinis sukčiavimas, tai kaip vat... čia, kaip sakyčiau, piramidinė piramidinis investavimas“ (I5,V,21). Piramidės schemą konceptualizuojant investicinį sukčiavimą akcentavo ir kiti tyrimo dalyviai (I7,V,45; I9,V,37; I11,V,53). Paminėtina ir tai, kad vienas tyrimo dalyvis pabrėžė, kad „piramidės schema, tai yra turbūt pagrindas“ investicinio sukčiavimo (I9,V,37), o tai yra akcentavęs ir ne vienas mokslininkas (žr., pavyzdžiui, Hidajat, Atiningsih, Khasanah et al. 2024).

Pastebėtina ir tai, kad tyrimo metu buvo informantų, kurie išreiškė požiūrį, kad piramidės pagrindu veikianti platforma, kurioje jie buvo prisijungę, nėra (įprastas) sukčiavimo atvejis, nes „tai nėra apgaule, kur tu niekada negauni to grįžtamo ryšio, ar ne, kur tu negauni grąžos, nes čia vat ir veikia principas toks, kad – mes tau duodam, tu įsineši, mes tau duodam atgal, jeigu tu darai kažkokį vat įdirbį ir visą kitą, mes tave maitinam, bet nėra taip, kad tu vat įsineši ir viskas prapuolė. Tai vat, kol tu turi įrodymą, kad tai veikia, tai už tai žmonės ir pasikabina“ (I6,V,39). Tokios nuomonės laikėsi ir dar viena tyrimo dalyvė, kuri taip pat pridūrė, kad schemeje, į kurią ji buvo įsitraukusi, daugeliui asmenų buvo suteikta galimybė uždirbti pinigų ir buvo suteiktos naudingos finansinės žinios. Daugiau informantų teiginių, atskleidžiančių piramidės schemų nelaikymą sukčiavimo atvejais, pateikti 4 priede.

Kaip minėta, investicinio sukčiavimo mastą atskleidė ir pabrėžė daugelis akademikų, tą rodo ir ankstesniame skyriuje pateikti statistiniai duomenys (žr. 2 paveikslą), investicinio sukčiavimo problemą akcentavo ir tyrimo dalyviai. Jie, kalbėdami apie investicinio sukčiavimo problematiką, daugiausiai pabrėžė investicinio sukčiavimo paplitimą ir globalumą, teigiant, kad „čia visam pasauly tas vyksta <...> Čia viso pasaulio problema“ (I1,V,21). Šis aspektas dar labiau atsiskleidė tyrimo dalyviams kalbant apie tai, kiek asmenų iš skirtingų šalių taip pat buvo įtraukti į piramidės schemą: „tai buvo nu tikrai tikrai grandiozinis projektas, tarp kitko, irgi pasauliniu mastu ir ir ir Amerika, ir Vokietija, ir ir Kipras, ir ir Dubajus, ir kitos šalys tikrai šitam projekte dalyvavo“, „Virš 70 000 <...> mano žiniom, buvo grupių virš 10 tokių“ (I10,M,59); „tikroji angliškoji platformoj, tai ten jungdavosi nuo 30 iki 50 000“ (I11,V,53).

Informantai taip pat akcentavo, kad problemos suvokimui didelę įtaką daro investicinio sukčiavimo patirtis, t. y. remiantis tyrimo dalyviais, kol pats nesusiduri su investiciniu sukčiavimu ir nepradedi plačiau domėtis tuo, tol nesusvoki, kaip plačiai problema yra išplitusi, ir tai iliustruoja toliau pateikta citata: „Nes esu nukentėjęs nuo to, bet esmė kad... Iki to net nelabai apie tai galvodavau, bet kai pam... (neužbaigė žodžio) atsidūriau toj erdvėj, pamačiau, kiek daug žmonių ten yra ir, kiek daug žmonių tiki tuo visu dalyku ir, kiek daug žmonių, nors ir nukenčia vieną kartą, bet jie toliau ten deda, tikėdamiesi, kad o vdrūk čia jau bus gerai“ (I1,V,21). Viena tyrimo dalyvė aiškiai pabrėžė, kad investicinis sukčiavimas yra „problema vien tik dėl švietėjiškumo, visuomeniškumo trūkumo“ (I3,M,39). Pastebėtina,

kad minėti informantų teiginiai atskleidžia ir investicinio sukčiavimo problematiką, susijusią su pakartotine viktimizacija.

Viena tyrimo dalyvė, kalbėdama apie investicinio sukčiavimo paplitimą, pabrėžė šalių, kuriose vis dar aktyviai vartojama rusų kalba, pažeidžiamumą. Anot jos, investicinis sukčiavimas yra problema „*Ne tik Lietuvoj, tikrai tikrai. Ir Latvijoje, ir Estijoje, ir visam pasaulyje, kas supranta rusiškai*“ (I4, M,60). Paminėtina, kad rusų kalbą, kaip vieną iš investicinio sukčiavimo požymių, interviu metu nurodė ir kiti tyrimo dalyviai (I2,M,60; I8,M,59). Įžvelgiama, kad sukčiavimo atvejų, kuomet sukčiaujantys asmenys kalba rusų kalba, paplitimas Baltijos šalyse sietinas su šalių posovietiniu kontekstu – minėtose šalyse vis dar plačiai naudojama / suprantama rusų kalba, ypač tarp vyresnių asmenų.

Kai kurie tyrimo dalyviai užsiminė ir apie investicinio sukčiavimo ateities perspektyvas. Remiantis informantais, investicinis sukčiavimas turi tendenciją plisti ir savo nuomonę jie grindžia (1) asmenų finansinio pelno siekiu, nes „*pinigai visiem reikalingi ir visi ieško būdų, kaip jų gauti. Tai vieni tai daro legaliai ir, kaip sakyti, priimtinau uždirba, o kiti ieško lengvų būdų, kad žmonės tiesiog gal atneštų pinigus ir atiduotų*“ (I6,V,39) bei (2) vis didesniu asmenų negebėjimu atskirti, „*kur tikra, kur ne tikra*“ (I2,M,60).

Tyrimo metu informantų taip pat buvo pasiteirauta, kokie asmenys jų nuomone, daugiau patenka į investicinio sukčiavimo atvejus ir kodėl. Šiuo klausimu tyrimo dalyvių nuomonės išsiskyrė. Dalis tiriamųjų laikėsi nuomonės, kad investicinio sukčiavimo atvejams yra labiau pažeidžiami vyresnio amžiaus asmenys ir tai grindė vyresnių asmenų mažesniu kompiuteriniu raštingumu ir didesniu patiklumu (I2,M,60; I3,M,39). Pastebėta, kad vyresnio amžiaus informantė, atsakant į minėtą klausimą, rėmėsi kolektyvine kartos tapatybe: „*jisai vyresnio amžiaus, nemokėdamas su kompiuteriu, neturi pas ką pasiklausti. Sėdi namuose žmogus ir randa va tokį va, lengva apgaut. Vyresnio amžiaus tikrai lengva apgauti <...> mūsų karta yra labai pasitikinti, nu viskuo pasitikinti, nes anksčiau nu nebuvo tokių dalykų išvis. Jau žodį pasakė, tai viskas jau, reiškias, turi įvykdyti kažkaip. Nu nebu... (neužbaigė žodžio) nebuvo tokių apgavysčių tiek. Tai mūsų visa karta tokia yra, nu lengva apgaut mūsų kartą*“ (I2,M,60). Buvo ir tyrimo dalyvių, kurie neturėjo griežtos nuomonės minėtu klausimu ir teigė, kad su investiciniu sukčiavimu susiduria įvairaus amžiaus asmenys (I1,V,21; I9,V,37). Ir, nors dauguma asmenų, atsakydami į minėtą klausimą, daugiausia akcentavo amžių, vienas tyrimo dalyvis pažeidžiamumą investiciniam sukčiavimui siejo su žmonių asmeninėmis savybėmis, tiksliau tariant, jo nuomone, į investicinio sukčiavimo atvejus daugiau įsitraukia „*tie, kurie, kaip čia pasakyti, azartiški lošėjai, nu kurie su visokiais tokiais lošimais susiję ir panašiai, kur bando greitai gauti daug pinigų, tai gal tokie labiau pažeidžiami. Tie, kurie nė karto nėra bandę ir labai labai pasitiki draugais, <...> gal tie, kurie mažiau uždirba ir labiau turi lūkesčių arba tie, kur su dar narkotikais ir visokiom tokiom medžiagom susiję, tai yra*

patiklesni žmonės. Taip pat manau, gal tie, kur su depresija, <...> nukritę žmonės nuo kelio normalaus, tai yra kažkokios problemos, nesusitvarę su tokiom problemom ir tada nu lengviau pasikliauna visokiais dalykais“ (I9,V,37).

Taigi, surinktų duomenų analizė atskleidė, kad su investicinio sukčiavimo atvejais susiduria tiek asmenys, neturėję ankstesnės investavimo patirties, tiek tie, kurie investavimu aktyviai domisi ir investuoja reguliariai. Su investiciniu sukčiavimu susidūrę asmenys investicinį sukčiavimą dažniausiai apibrėžia siaurai, orientuodamiesi į apgaulės ir pinigų išviliojimo aspektus, arba investicinį sukčiavimą konceptualizuoja pabrėždami investicinio sukčiavimo schemą, į kurią buvo įtraukti. Apibendrinus tyrimo dalyvių mintis, investicinis sukčiavimas yra plačiai paplitusi, įvairaus amžiaus asmenis paliečianti problema, kurios suvokimui didelę reikšmę turi asmeninė patirtis.

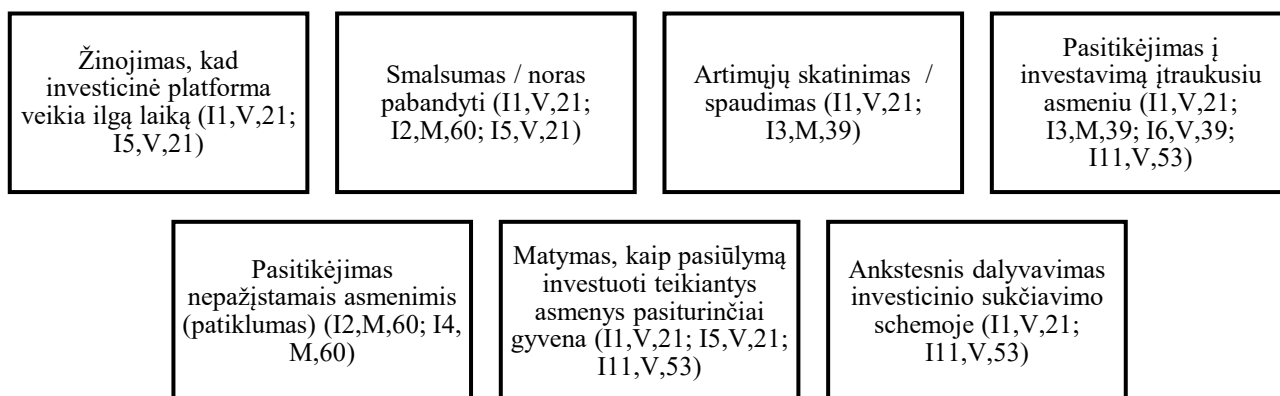
2.2.2. Sprendimo pradėti investuoti priėmimas ir investicinio sukčiavimo pradžia

Siekiant į investicinio sukčiavimo schemą pritraukti kuo daugiau asmenų, sukčiaujantys asmenys pasitelkia įvairius komunikacijos kanalus. Duomenų analizės metu išryškėjo 4 pasiūlymo investuoti gavimo būdai: (1) investavimo pasiūlymą pastebėjo socialiniuose tinkluose, o vėliau, paspaudus atitinkamą nuorodą arba įvedus kontaktinį telefoną, susisiekdavo investavimo pasiūlymą teikiantis žmogus; (2) investavimo pasiūlymą gavo iš šeimos narių / draugų / pažįstamų; (3) investavimo pasiūlymą gavo dalyvaujant investicinės platformos pristatymo seminare ir (4) investavimo pasiūlymo ieškojo pats. Kaip galima matyti iš 5 priede pateiktų aukščiau pateiktą informaciją iliustruojančių teiginių, didžioji dalis informantų atskleidė, kad pasiūlymą investuoti gavo iš artimos aplinkos, t. y. šeimos narių, draugų ar pažįstamų asmenų, kurie jau dalyvavo investicinio sukčiavimo schemeje (I1,V,21; I3,M,39; I5,V,21; I6,V,39; I11,V,53). Tačiau svarbu akcentuoti ir tai, kad šie visi tyrimo dalyviai, kurie pasiūlymą investuoti gavo iš artimos aplinkos, dalyvavo vienoje naujausių piramidės principu veikiančių schemų – kriptoturto prekybos platformoje „Lwex“. Paminėtina, kad Lietuvos bankas 2025 metų pradžioje, reaguodamas į viešoje erdvėje skelbiamą informaciją, paskelbė įspėjimą investuotojams ir įtraukė platformą „Lwex“ į anksčiau jau minėtą neteisėtai finansines paslaugas teikiančių įmonių sąrašą, o 2025 m. gegužės mėnesį inicijavo prieigų prie trijų „Lwex“ interneto svetainių blokavimą (Lietuvos bankas 2025). Interviu metu informantas aiškiai pabrėžė, kad platformų, kurios veikia piramidės schemos pagrindu, internete aktyviai ieškojo pats: *aš ieškojau tiesiog žmonių agentų, kurie nieko gyvenime neužsiima, o būtent tik tais dalykais. Jie neturi darbo, nieko, bet būtent užsiima investiciniais tokiais kaip investicijom į piramides“* (I9,V,37). Apie tai, kad dar prieš investuojant buvo žinoma arba įtariama, kad minėta „Lwex“ platforma nėra legali, interviu metu pasisakė daugelis ir kitų minėtoje platformoje investavusių asmenų (I1,V,21;

I11,V,53), o tai patvirtina Mahomas, Ladra (2025) tyrimo rezultatus, kad kai kurie asmenys racionaliai nusprendžia įsitraukti ir investuoti į piramidės pagrindu veikiančią schemą net ir numanant, kad platforma nėra legali su tikslu, kad spės uždirbti ir išsiimti pinigus iki schemai žlungant.

Kaip jau buvo minėta, viktimologiniai tyrimai rodo, kad pagrindinis veiksnys, kodėl asmenys įsitraukia į investicinio sukčiavimo atvejus – noras greitai užsidirbti pinigų (Boyd, Malm, Kinney 2005; Badua, J. 2020; Mahomas, Ladra 2025; Ahmad 2025 ir kt.). Numanymas, kad investavimo platforma, į kurią gautas pasiūlymas investuoti, yra nelegali, tačiau pristatyta, kaip veikianti ilgą laiką, buvo vienas iš veiksnių, prisidėjusių prie kai kurių tyrimo dalyvių sprendimo pradėti investuoti priėmimo (I1,V,21; I5,V,21; I11,V,53). Vienas tyrimo dalyvis nurodė, kad investavo todėl, nes „*ant dienų turėjo išgyvent ta platforma, nes pensijų antros pakopos turėjo pinigai būt, va ten tai turėjo būt pinigai. Nu ir taip pagavau viltį, logiškai mąstant, nu jo, turėtų suveikt, nu, bet irgi užlanko, nesuveikė*“ (I11,V,53). Tai rodo, kad sprendimas investuoti buvo priimtas apgalvotai, remiantis tuo metu turėta informacija ir įvertinus investicijos rizikas, atsižvelgiant į galimą pelną, o tai atspindi racionalaus pasirinkimo teorijos prielaidas.

Nepaisant to, kad noras uždirbti yra pagrindinis investavimo motyvas, duomenų analizė išryškino ir kitus veiksnius, prisidėjusius prie informantų sprendimo investuoti priėmimo (žr. 6 paveikslą). Tyrimas atskleidė, kad sprendimo priėmimui ypač didelę reikšmę turi pasitikėjimas – didžioji dalis tyrimų dalyvių nusprendė investuoti, nes pasitikėjo investavimo pasiūlymą pateikusių asmeniu, tačiau buvo ir informantų, kurie savo priimtą sprendimą investuoti grindė bendru pasitikėjimu žmonėmis. Įdomu ir tai, kad buvo tyrimo dalyvių, kurie sprendimo investuoti ar ne priėmimo procese susidūrė su artimųjų spaudimu / skatinimu (I3,M,39; I8,M,59): „*Iš pradžių tai labai skeptiškai žiūrėjau į visą šitą, labai skeptiškai, nu sakau: „čia nesąmonė, čia viską“, bet tėvai, va tas pažįst... (neužbaigė žodžio) nu šeimos nu draugas, galima sakyti, pažįstamas, labai jau įkalbinėjo, kad „va eikit, viską, nes nu kad va čia“... ir ir tėvai sako: „nu pabandyk“ – davė ir 500 eurų – „įdėk tu ten, moki vis tiek su tom ale technologijom“* (I1,V,21).

6 pav. Veiksniai, prisidėję prie informantų sprendimo investuoti priėmimo

Tyrimė dalyvavo ir asmenų, kurie, susidūrę su investiciniu sukčiavimu, investavo į kitas piramidės pagrindu veikiančias investicines platformas. Remiantis jų pasakojimais, galima teigti, kad prie to iš dalies prisidėjo ankstesnis „nesėkmingas“ dalyvavimas investicinio sukčiavimo schemeje ir tai atsispindi toliau pateiktoje ištraukoje: *„kai lūžo lwex‘as, buvo, taip galvojau, nes buvo ir kitų tų platformų, kur augino tuos pinigus, ir galvojau: „va įdėsiu į kitą ir ten pasiauginsiu, ta negriūna“, va visi, kas irgi bendrai buvo ir lwex‘e, ir toj platformoj, kad „viskas čia veikia, čia ateikit pas mus, viską“. O jau kai esi įkišęs giliai nagus į tą, jau kažką, nu jau nu žinai, kad nesąmonė, bet jau kažką nori padaryt“* (I1,V,21).

Duomenų analizės metu taip pat išryškėjo ir dar keli prie informantų sprendimo investuoti priėmimo netiesiogiai galėję prisidėti veiksniai – (1) nepasitikėjimas finansinėmis institucijomis ir (2) švietimo stoka. Nepasitikėjimas finansinėmis institucijomis daugiausiai susijęs su finansų įstaigų taikomais paslaugų ir operacijų įkainiais ir dėl to generuojamu dideliu pelnu, kuris nėra, anot tyrimo dalyvių, tinkamai panaudojamas, bei su jų galimybe apriboti asmeninių pinigų išėmimus ar kitas finansines operacijas. Kitas nurodytas veiksnys – švietimo investicinio sukčiavimo tema trūkumas – jau buvo aptartas anksčiau, tačiau šiame kontekste jį iliustruoja toliau pateiktas teiginys: *„Nu kalbino, kalbino, kalbino, nu aš tuo metu dar nelabai žinojau apie tą piramidinį efektą visą, tikrai iš dalies, kad vadinasi va piramidinis, o kaip ten viskas veikia ir panašiai – ne“* (I5,V,21).

Taigi, tyrimo metu informantų išsakyti teiginiai atskleidė, kad sukčiaujantys asmenys potencialių aukų ieško per įvairius komunikacijos kanalus, tačiau dažniausiai pasiūlymą investuoti asmenys randa internete arba investuoti pasiūlo artimas žmogus – šeimos narys, draugas ar tiesiog pažįstamas. Asmenų sprendimui investuoti reikšmę turi įvairūs ekonominiai, psichologiniai, socialiniai ir kt. veiksniai. Kai kurie asmenys sprendimą investuoti priima jau numanydami, kad investuojama bus neteisėtoje platformoje, pasvėrus rizikas ir galimą naudą.

2.2.3. Investicinio sukčiavimo procesas

Siekiant geresnės investicinio sukčiavimo kontrolės, svarbu, remiantis tyrimo dalyvių patirtimis, išsiaiškinti, kaip veikia investicinis sukčiavimas. Remiantis informantais, investavimas truko labai įvairiai – nuo pusantro mėnesio iki daugiau nei pusantrų metų, tačiau viena tyrimo dalyvė teigė sukčiavimą įtarus praėjus neilgam laiko tarpui po pinigų išsiuntimo, bet sukčiavimą įvykdę asmenys dar pusę metų aktyviai bandė palaikyti su ja kontaktą ir jai skambinėjo: *„Tai investavau per revoliut 200 tuos eurų ir paskui maždaug pusl... (neužbaigė žodžio) pusvalandis praėjo, susisgribau, kad kažkas vis tiek ne taip <...> Bet aš sakau, jau po pus... pus... (neužbaigė žodžio) pusės valandos pabandžiau su jais jau nutraukti ryšius, man nepavyko pusę metų“* (I2,M,60).

Tyrimo metu išryškėjo, kad investiciniam sukčiavimui vykdyti **naudojami įvairūs komunikacijos kanalai**, bet dažniausiai yra naudojamos mažiau kontroliuojamos ir atitinkamai dėl to mažiau saugios bendravimo platformos kaip „WhatsApp“ ir „Telegram“. Priežastis, kodėl būtent minėtos platformos yra naudojamos investicinio sukčiavimo procese, suvokia ir patys su investiciniu sukčiavimu susidūrę asmenys. Remiantis tyrimo dalyvių, kurie dalyvavo piramidės schemoje, mintimis, komunikacijos *„pagrindas – telegram‘as, nes jo jo nemato, jisai saugus <...> Nes per viber‘į ir whatsapp‘ą dar gali susekti, o jisai telegram‘as, jis ganėtinai saugus variantas bendrauti su visais“* (I9,V,37), *„bendravimas vėl vyksta per nu... ta telegram sistema man jinai nėra platforma saugi, patikima, nežinau, nors ją gal daug kas naudoja“* (I1,V,21). Kaip galima suprasti iš pirmiau pateiktos ištraukos, terminas „saugus“ naudojamas turint omenyje, kad „Telegram“ nėra lengvai teisėsaugos institucijų susekama platforma, todėl yra pasitelkiama vykdant nusikalstamas veikas. Vienos informantės teigimu, *„visos platformos dirba su telegram‘u, ar jinai legali, ar nelegali <...> telegram‘as – jis toks, kaip sakau, svarbu jam pinigai krenta, tai jis ten nesuka galvos, kas kas jo platformoje vyksta“* (I10,M,59).

Su aukščiau pateikta informacija glaudžiai susijęs kitas duomenų analizės metu smarkiai išryškėjęs ir kitų akademikų ne kartą pabrėžtas¹⁸ investicinio sukčiavimo elementas – **artimojo ryšio / pasitikėjimo kūrimas**: *„Nu jie įgauna labai didelį tokį kaip ir iš pradžių manau pasitikėjimą, kad tu jiems nu pervestai pinigų, iš pradžių ten keli šimtai, paskui jau tūkstančiais prasideda“* (I7,V,45). Interviu rezultatai atskleidė, kad pasitikėjimo kūrimas prasideda jau nuo pat pradžių, kai sukčiaujantys asmenys, siekiant sukurti legalios investavimo platformos įvaizdį, prisistato esantys investavimo srities specialistais, suinteresuotais kliento sėkme, taip pat jie pateikia pasiūlymus, kurie yra labai panašūs į legalių investavimo platformų teikiamus, ir pateikia dokumentus, kurie turėtų patvirtinti platformos teisėtumą, pavyzdžiui, licencijas ar sertifikatus (I1,V,21; I2,M,60; I4,M,60; I7,V,45; I10,M,59). Remiantis informantų patirtimis, artimojo ryšio kūrimas taip pat pasireiškia per dažną sukčiaujančių asmenų komunikaciją. Tyrimo dalyvių, aiškiai nurodžiusių, kad dalyvavo piramidės schemoje, atveju į „Telegram“ kanalą, kuriame buvo prisijungę ir kiti investuotojai, labai dažnai buvo siunčiamos motyvacinės žinutės asmens, kurį tyrimo dalyviai įvardijo kaip vadovą ar organizatorių, taip pat buvo teiraujamasi, kaip asmenys laikosi ar viskas gerai ir pan. (I3,M,39; I10,M,59; I11,V,53). Kitų tyrimo dalyvių atveju, buvo labai dažnai gaunami telefoniniai skambučiai, kurių metu buvo kalbama ne tik su investavimo sritimi susijusiomis temomis, bet ir buvo pereinama į asmeniškumus: *„po gal kokio mėnesio bendravimo jau čia paskambino tas [vardas] brokeris, vienu žodžiu, bet labai labai stengėsi įlįsti, vienu*

¹⁸ Žr., pavyzdžiui, Anderson et al. (2024).

žodžiu, į pasitikėjimą, kad įgautum, ir apie savo šeimą daug pasakoja, ir apie savo gyvenimą, vienu žodžiu, nu toks tiesiog draugas, nors prie širdies dėk“ (I8,M,59).

Duomenų analizė išryškino ir tai, kad sukčiaujantys asmenys savo kalbose ir (ar) žinutėse **pasitelkia manipuliacinę retoriką**, kurią atskleidžia toliau pateiktas vieno informanto pasisakymas: „Jisai bendraudavo, visada kiekvieną prieš paspaudimą tą, vadinamą, būdavo skatinančios kalbos ten pas jį rašyta, vienu žodžiu, kad „meskit čia dirbt, tai yra – nu kaip čia – žema grandis, jūs priklausot išrinktajai grandžiai nuskint vaisius“. Tai būdavo visada skatinančios kalbos, vienu žodžiu“ (I11,V,53). Įdomu ir tai, kad sukčiaujantys asmenys, siekiant įgauti potencialių aukų pasitikėjimą ir vykdant psichologines manipuliacijas, patys įvardija kreipimosi į policiją galimybę nesėkmės atveju. Anot vieno tyrimo dalyvio, jam nuo pat pradžių buvo pasakyta, kad siūloma investuoti į piramidės principu veikiančią platformą, tačiau kartu buvo pateikti IP adresai, kurie, anot pasiūlymo pateikusio asmens, įrodo platformos patikimumą ir nesėkmės atveju, policija pagal IP adresus galėtų viską išsiaiškinti (I11,V,53). Taigi, tyrimo dalyviai sutinka, kad sukčiaujantys asmenys yra profesionalai, kurie moka labai gerai taikyti socialinės inžinerijos metodus: „jie labai, kaip sakant, gerai išmano psichologiją ir jie jie pirmiausia ką padarė, tai išsiaiškino mano poreikius, mano lūkesčius, mano svajones, nu ir paskui pradeda žaisti tuo dalyku“ (I7,V,45). Galima teigti, kad sukčiavimą vykdančių asmenų itin gražus ir taktiškas bendravimas, remiantis tyrimo dalyvių išakytomis mintimis, buvo vienas iš investavimo metu investavimo platformos patikimumą rodančių aspektų (žr. 6 priedą).

Dar vienas svarbus investicinio sukčiavimo aspektas, susijęs ir su aukščiau aptartu artimo ryšio kūrimu – sukčiavimą vykdančių asmenų **pagalbos viso investavimo metu teikimas** investuotojams. Tik užmezgus kontaktą su potencialia auka, sukčiaujantys asmenys tikina, jog investuojant bus teikiama visa reikiama pagalba: „sakė va „mato... (neužbaigė žodžio) matau, kad jūs domėjotės čionais, norite sužinoti, mes jums paaiškinsime, mes jus pamokysime, mes jums parodysime, jums reikia tik tai va šitą... tuos kelis šimtus tenais investuoti ir paskui jau tenais... ir man ši... (neužbaigė žodžio), o toliau mes jums skirsime žmogų, kuris jus jums padės. Nesvarbu, kad jūs niekad nebandėte, bet jos nu nu papasakos“ (I2,M,60). Tačiau tyrimo dalyvių pasisakymai interviu metu atskleidžia ir sukčiaujančių asmenų perimamą investavimo kontrolę, ypač vyresnių asmenų atžvilgiu – asmenims, kurie mažiau moka naudotis informacinėmis technologijomis ir nesidomi ar domisi mažai investavimu, viso investavimo proceso metu yra nuolat pasakoma, ką daryti, ką pirkti, kiek pinigų pervesti ir pan. (I2,M,60; I4,M,60). Kad investuotojus būtų lengviau kontroliuoti, sukčiaujantys asmenys į „tą platformą įstojus, jie jie... dar neįstojus, bet norint į ją įstoti, jie prašo pasijungti tą AnyDesk programėlę, kuri valdo tavo telefoną pati,

nu kaip, ne pati, bet jisai valdo jau tavo telefoną“ (I8,M,59), t. y. sukčiaujantys asmenys minėtos programėlės pagalba gali prisijungti prie telefono ar kito įrenginio ir jį valdyti.

Sukčiaujančių asmenų naudojama kontrolė investicinio sukčiavimo atveju taip pat pasireiškia per **raginimus kuo skubiau investuoti ir finansinių operacijų ribojimus**. Remiantis kai kurių tyrimo dalyvių pasakojimais, investavus kažkokią sumą pinigų, vėliau yra pateikiamas pasiūlymas, kuriuo, anot sukčiaujančių asmenų, reikia labai greitai pasinaudoti, nes kitos tokios galimybės nebebus (I4,M,60; I8,M,59). Pridurtina, kad dažnai tokiu atveju prašoma investuoti suma yra žymiai didesnė nei pradinė investuota: *„paskui sako: „va dabar yra išeina naujas obuolio telefonas ir tie labai nu reikia investuoti greitai“ ir kaip tik per televizorių pradėjo rodyt apie tą <...> Nu ir dabar ruošiausi pirkti naują mašiną ir pasiemiau paskolą 15 000, tai jie pasiūlė investuoti į tą obuolį 7000. Na gerai investavom tuos 7000, tai paskui jis man vakare skambina ir sako: „greitai, greitai reikia dar investuoti, dar, ba čia dabar paskutinis – visi griebia, čia paskutinis momentas, aš va jum pirmiausiai paskambinau“. Kad, žodžiu, dar reikia tuos visus 15 investuot. Nu va čia jau labai dega“ (I4,M,60). Šie teiginiai patvirtina ir teorinėje dalyje pateiktą pastebėjimą, kad sukčiaujantys asmenys prisitaiko prie naujų tendencijų ir, siekiant, kad investavimo pasiūlymas būtų kuo įtikinamesnis, investavimui siūlomi tuo laikotarpiu paklausūs produktai (Europol 2025, p. 43).*

Kitas paminėtas aspektas – **finansinių operacijų ribojimai** – dažniausiai yra susijęs su uždirbtų pinigų išsiėmimu iš investicinės platformos ir, nors šis ribojamas buvo pabrėžtas daugelio tyrimo dalyvių, jo taikymas šiek tiek skiriasi priklausomai nuo investicinio sukčiavimo schemos, į kurią asmenys įtraukiami. „Lwex“ platformos atveju, *„veikimas buvo, kad nusiimt gali tik tada, kai jau būni padvigubinęs savo įneštą sumą. Įneši 500, jinai padvigubėja iki 1000, nu paauga kapitalas iki 1000, tik tada gali jau nusiimt“ (I1,V,21), o, jeigu nori nusiimti nepadvigubinus įneštos sumos, tai 10–20 % uždirbta suma sumažėja (I1,V,21; I5,V,21; I10,M,59; I11,V,53). Tyrimo metu vienos tyrimo dalyvės taip pat buvo paminėta kai kurių sukčiaujančių asmenų taikoma bonusų sistema: „2000 buvo bonusų tipo, <...> jeigu kartais būtų koksai pralaimėjimas, tai tie bonusai turi būti, kad padengtų <...> ta suma, kiek tų bonusų yra, tiek turiu turėti savo toj platformos sąskaitoj pinigų. Nu. Nu ir va, tada aš persivedžiau tuos 2 000, vienu žodžiu, tada jau tuos bonusus nuėmė ir ir, kol yra tie bonusai, tai negali nusiiminėt pinigų nuo nuo platformos“ (I8,M,59). Ta pati tyrimo dalyvė paminėjo ir dar vieną svarbų aspektą, išryškinantį tam tikrų finansinių įstaigų vykdomos kontrolės trūkumą, kurį labai gerai išnaudoja nusikalstamas veikas vykdančias asmenys – sukčiaujantys asmenys *„prašo būtinai atsidaryti sąskaitą citadelės banke, nes ten duoda daugiausiai limitų, vienu žodžiu. Nes kiti bankai jiems ne nelabai tinka,**

nes matyt, nes aš kai bandžiau iš luminoro pervesti, aš iš karto gavau iš banko skambutį, nu kodėl kam aš pervedinėju. O citadelės kažkaip tai neklausinėdavo niekas“ (I8,M,59).

Kad investicinio sukčiavimo schema klestėtų, sukčiaujantys asmenys pasitelkia įvairius būdus. Piramidės schemos atveju yra naudojamos **įvairios skatinamosios priemonės**¹⁹, tačiau viena dažniausiai tyrimo dalyvių įvardintų – papildomi pinigai (bonusai) už į platformą prijungtus asmenis (I1,V,21; I3,M,39; I10,M,59; I11,V,53). Remiantis kitų tyrimo dalyvių pasakojimais (I7,V,45; I8,M,59), yra **sukuriamos situacijos, kuomet pinigų sąskaitoje staiga nebelieka dėl „tariamų“ jų pačių padarytos klaidos**: *„jie būdavo surašo ant ko statyti ten, ant kokio, ant kokio Amerikos dolerio ar dar kokio nors nu, viską jie surašo. Atsiuntė man iš ryto tuos statymus, aš sustačiau ir po to tikrinu, aš žiūriu, kad ant vieno vienam kontrakte nėra kablelio, suma minus buvo 40 000 kažkiek tai, nes vietoj 3,1 % buvo 31. Ir iš karto skambina man tas brokeris, vienu žodžiu, ir isteriškai tiesiog „ką tu padarei, ten“, vienu žodžiu, „tu kablelio nepadėjai ir ir va dabar visi pinigai dega tenais, jau jau nu dingsta tie pinigai“ ir, jeigu išsilaikyti, kad nu, vienu žodžiu, nu nepermušti jau visai iki nulio, nu sako: „8 000 reikia uždėti dar“ (I8,M,59). Tais atvejais, kuomet asmenys jau neturi lėšų investavimui, sukčiaujantys asmenys inicijuoja tariamą pinigų paskolinimą, o, paskolinus pinigus ir pervedus juos į fiktyvią investuotojų sąskaitą programėlėje, yra duodamas trumpas laikotarpis paskolos grąžinimui (I7,V,45; I8,M,59). Vienos informantės atveju, sukčiaujantys asmenys pinigų paskolinimui pasitelkė kitą lietuvių moterį, kuri taip pat buvo įtraukta į investicinio sukčiavimo schemą, tačiau to nesuprato (I8,M,59).*

Kaip jau buvo minėta, investicinis sukčiavimas yra sudėtingas reiškinys, o prie to daug prisideda ne tik sukčiavimą vykdančių asmenų gražus / taktiškas bendravimas, tačiau ir padarytos **labai gerai iš pirmo žvilgsnio atrodančios investavimo platformos**. Anot vienos tyrimo dalyvės, *„ten ta platforma tokia nu pakankamai nu atrodo, kad nu nepadirbta, jinai taip atrodo, kad viskas veikia, sukasi, rodo ten, sustabdom, viską. Ta platforma jinai yra šiaip tokia pati platforma yra ir legali, bet bet jie turbūt ją padarė nelegalią“ (I4, M,60). Tai, kad platformoje buvo galima matyti sandorius, kaip kinta įnešta suma, investicinių produktų kainos, pabrėžė ir kiti tyrimo dalyviai. Dažniausiai sukčiaujančiais asmenimis labiausiai patikima tada, kada yra suteikiama galimybė nusiimti dalį uždirbtų pinigų: „va tas žmogus, kuris juos kvietė, parodė, kiek jisai uždirbo, kiek jisai nuėmė pinigų, ir jie tada pradeda tikėt tie žmonės*

¹⁹ „jie labai daug sukišo į investavimą šitos platformos padarymą, dalino prizus, kepuraitės buvo, po to, jeigu tu ten kažkiek tai surenki žmonių, kavinę, vienu žodžiu, gali jie, nusiuntus sąskaitą, padengdavo. Nu pasaka, nu skamba pasakiškai“ (I11,V,53).

ir tada savo pinigų įdeda, patys nuima ir jie jau tada pilnu 100 % tiki, kad čia tikra birža, kad čia tikrai viskas tikra“ (I1,V,21) (žr. 6 priedą).

Nepaisant to, kad iš pirmo žvilgsnio investavimo platformos gali atrodyti kaip teisėtos ir sukčiaujantys asmenys skamba kaip profesionalūs investuotojai, duomenų analizė išryškino **požymius, atskleidžiančius, kad teikiamas investavimo pasiūlymas ir (ar) investavimo platforma gali būti investicinio sukčiavimo atvejai**. Tyrimo metu buvo pabrėžti investicinio sukčiavimo požymiai susiję su: (1) pateiktu pasiūlymu investuoti, (2) informacijos trūkumu apie investavimo platformą, vadovus ir naudojamomis svetainėmis bei neigiamais kitų asmenų atsiliepimais apie firmą ir (ar) investavimo platformą, (3) naudojamais bendravimo kanalais (žr. 7 paveikslą). Pridurtina, kad žemiau pateiktame 7 paveiksle yra nuodyti tik tie požymiai, kuriuos tyrimo metu pabrėžė patys informantai, tačiau, remiantis aukščiau pateikta informacija, pastebėtina, kad jų yra daugiau.

Nors tyrimo dalyviai įvardijo daug požymių, rodančių investicinį sukčiavimą (žr. 7 paveikslą), dažniausiai asmenys, kad tikrai pakliuvo į sukčių pinkles ir investicinio sukčiavimo schema žlunga, suvokia tik tada, kai kyla problemos su pinigų išsiėmimu – jų nebegalima išsiimti (I1,V,21; I3,M,39; I5,V,21; I11,V,53) arba yra prašoma investuoti vis didesnes pinigų sumas dėl tariamų nesklandumų, o, paprašius grąžinti dalį pinigų, yra randami pasiteisinimai, kodėl to padaryti negalima (I7,V,45; I8,M,59). Akcentuotina ir tai, kad, net ir žlugus investicinio sukčiavimo schemai, sukčiaujantys asmenys dažnai toliau kontaktuoja ir bando įtikinti, kad „čia viskas tvarkoj, čia viskas bus gerai, čia tikrai auditas“ (I1,V,21) ir tokiu atveju siūlo investuoti į kitas identiškas platformas. Darytina prielaida, kad kontaktas palaikomas ir siekiant kuo daugiau atitolinti galimą kreipimąsi į teisėsaugos institucijas.

Žadama labai didelė grąža per trumpą laiką (I2,M,60; I4,M,60; I6,V,39; I9,V,37; I11,V,53).	Investavimo pasiūlymą teikia rusiškai kalbantis asmuo (I2,M,60; I4,M,60).	Nėra galimybės pamatyti organizatoriaus / vadovo (I3,M,39; I4,M,60; I6,V,39; I10,M,59; I11,V,53).	Oficialios informacijos apie biržą / platformą internete nebuvimas / neigiami kitų asmenų internete (I1,V,21).
Oficialios investavimo programėlės nebuvimas / investavimo svetainės nurodų (domenų) nuolatinis keitimas (I1,V,21; I3,M,39).	Mažiau saugių platformų – „Telegram“ ar „WhatsApp“ – naudojimas bendravimui (I1,V,21; I3,M,39).	Bendraujant su organizatoriumi / vadovu yra pateikiamos šabloniškos žinutės (I3,M,39).	Nevienodas informacijos pateikimas toje pačioje platformoje dalyvaujantiems asmenims (I3,M,39).

7 pav. Tyrimo dalyvių išskirti požymiai, atskleidžiantys investicinį sukčiavimą

Apibendrinant tyrimo dalyvių mintis, galima teigti, kad investicinis sukčiavimas yra itin sudėtinga ir kruopščiai rengiama nusikalstama veika. Investavimo platformų teisėtumo įspūdį sukuria labai

įtikinamai atrodančios investavimo platformos, gražus bendravimas bei galimybės iš pat pradžių nusiimti dalį uždirbtų pinigų suteikimas. Siekiant išgauti kuo daugiau pinigų iš aukų ir išlikti nesugautiems, sukčiaujantys asmenys naudoja įvairius veikimo būdus: bendravimui naudoja mažiau saugius komunikacijos kanalus, kuria artimą, pasitikėjimu grįstą ryšį, taiko finansinių operacijų ribojimus, naudoja skatinimo priemones, pasitelkia manipuliacijas ir kt.

2.2.4. Priimti sprendimai, gautos pagalbos vertinimas bei patirti išgyvenimai ir kiti padariniai

Siekiant veiksmingos investicinio sukčiavimo kontrolės svarbu išanalizuoti asmenų, susidūrusių su investiciniu sukčiavimu, priimtus sprendimus ir to priežastis. Taip pat, siekiant suteikti tinkamą pagalbą investicinio sukčiavimo aukoms, svarbu aptarti jų patirtus išgyvenimus ir kitus neigiamus padarinius.

Atlikta surinktų duomenų analizė išryškino vis dar vyraujančią aukos kaltinimo diskursą, kurį buvo pabrėžusi ir Cross (2013). Patys tyrimo dalyviai, investavimo metu turėję įtarimų, kad yra įtraukti į piramidės principu veikiančią investavimo platformą, atsakomybę už patirtus finansinius nuostolius ar kitą patirtą žalą priskiria patiems nukentėjusiems asmenims ir tai grindžia jų prisiimta rizika ir godumu. Tokios pozicijos laikosi ne tik tie, kurie nepatyrė finansinių nuostolių, bet ir tie, kuriems nepavyko atgauti investuotų lėšų (žr. 8 paveikslą).

„Tu gi vis tiek nerdamas galva žinai į ką tu krenti, visada yra rizikos faktorius. Tai gal net ir žmonėm būtų gėda eiti į tą policiją, kur tu žinojai, kad čia toks, kaip ir fifty–fifty. Tu žinai, kur vėliesi, šimta procentinio gi biznio, nu ta prasme, kaip tu gali 100 % žinot, ar tu gausi... šimta procentinio biznio nėra iš išvis (musijuokė). <...> Nu nes kiekvienas žmogus turi galimybę pradžioj išsiimti, o kad jisai to nepadarė, tai čia jo kaltė nu“ (I9,V,35).

„žmogus, jeigu jisai nesupranta, ką jisai pasirenka, tai tik jo problema. jeigu jis neįvertina, kokios bus pasekmės, ir jisai, būdamas gobšus, ir užstato namus, butus ir viską, tai čia yra jo problema, ne mano kaip rekomenduotojo, ne kompanijos, kuri susikūrė ir pateikė produktą, bet jo, jis nesugebėjo susivaldyti ir susitvarkyti savo emocijų. <...> aš sukčiavimu skaitau šiuo metu Lietuvoj tai, kai ateina tave apvagia akivaizdžiai, kai iš tavęs atima gatvėj automobilį arba užmuša žmogų ir rankinuką su 20 eurų paima, tai yra didžiuliai dalykai kriminaliniai. Bet, kai tau kažkas atneša informaciją, sukurtą kažkokio modelio ir tu nemoki to įvertinti, tai yra tik tavo asmeninė problema“ (I10,M,59).

„nu čia tiesiog buvo piramidė, o bet pralošt gali ir normaliai nusinulint, kaip sakant, bet tai čia ne pavadinsi sukčiavimu, čia tavo rizikos laipsnis, tiesiog tavęs nieks netempė, pats atsakingas už pinigus savo ir tas pats, ar tu investuoji, ar tu geri, ar ar tu ką darai, vienu žodžiu, jokio skirtumo, čia tavo pinigai, kaip nori, taip elkis“ (I11,V,53).

8 pav. Informantų teiginiai, atskleidžiantys aukos kaltinimo diskursą

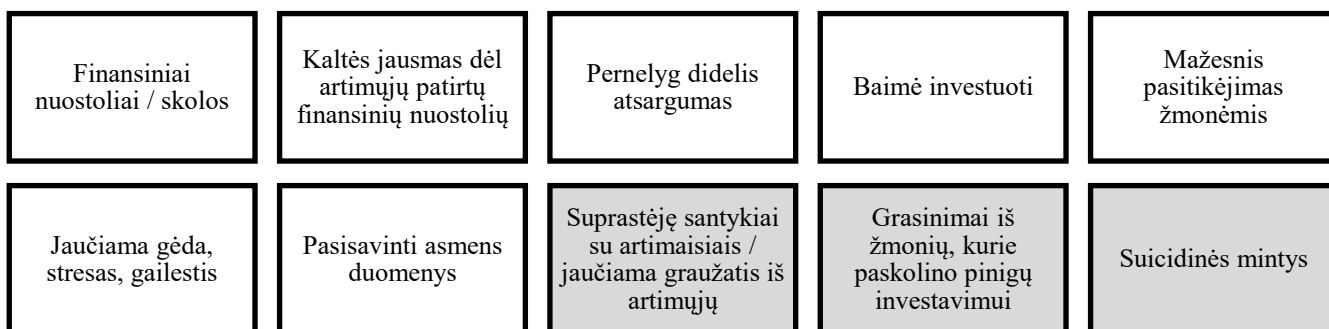
Kaltės priskyrimas patiems nukentėjusiems asmenims ar savęs kaltinimas yra viena iš priežasčių, kodėl, susidūrus su investiciniu sukčiavimu, nėra kreipiamasi į teisėsaugos institucijas. Kitos informantų nurodytos nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastys dažniausiai susijusios su manymu, kad jie nėra pajėgūs padėti, nes: per daug sudėtingas investicinio sukčiavimo procesas (I1,V,21; I3,M,39;

I5,V,21; I7,V,45), neišsprendžia kitų nusikalstamų veikų (I3,M,39), jau seniai žinoma apie investicinio sukčiavimo platformas, bet nieko nedaroma arba nesistengs padėti, nes prarasta suma nėra didelė (I5,V,21). O kai kurie nesikreipia, nes prarado ne savo investuotas lėšas (I11,V,53) arba prarasta suma neatsveria galimos naudos, kurią duotų sekinantis pranešimo ir aiškinimo procesas (I2,M,60; I5,V,21). Viena tyrimo dalyvė teigė net nežinanti, kur kreiptis reikėtų. Taip pat pabrėžtina, kad 2 tyrimo dalyviai į teisėsaugos institucijas nesikreipė todėl, nes jiems pavyko išsiimti savo įneštus pinigus ir taip pat dalį uždirbtų pinigų prieš investicinio sukčiavimo schemai žlungant (I6,V,39; I9,V,35) (informantų nurodytos nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastys ir tai iliustruojantys teiginiai pateikti 7 priede).

Nepaisant to, kad daugelis žmonių nepraneša teisėsaugos institucijoms apie patirtą sukčiavimą, tyrime dalyvavo ir asmenų, kurie, susidūrę su investiciniu sukčiavimu, kreipėsi pagalbos į finansų (I2,M,60; I8,M,59) ir teisėsaugos institucijas (I4,M,60; I8,M,59). Duomenų analizė atskleidė skirtingas informantų patirtis šiuo aspektu. Viena tyrimo dalyvė interviu metu teigė, kad, praėjus neilgam laiko tarpui po pinigų išsiuntimo, kreipėsi į banką, siekiant, kad pervedimas būtų sustabdytas, tačiau, anot jos, „*rezultato jokio*“. Kita tyrimo dalyvė taip pat kreipėsi tiek į savo banką, tiek į Lietuvos banką, siekiant užsiblokuoti visas savo sąskaitas ir kuo labiau paviešinti platformą, į kurią buvo įtraukta. Jos teigimu, „*Lietuvos bankas kaip ir padarė taip, kad vat paskui nori prisijungti prie tos platformos ir rodo, kad jinai nesaugi, su su šauktuku būna*“ (I8,M,59). Minėta dalyvė taip pat kreipėsi į policiją tiek internetu per e–policiją, tiek gyvai, tačiau norimos pagalbos nesulaukė. Anot jos, „*viskas yra dėl statistikos, niekas ten nieko nieieško, niekas ten nieko ne ne nedaro*“. Vizito policijoje metu, jai buvo paaiškinta, kad policija dar neturi galimybių tokioms nusikalstamoms veikoms išaiškinti, „*kad čia tuščias reikalas*“. Jos teigimu, jie „*iš tikrųjų net nežino, kaip rašyt tą pareiškimą, sąžiningai pasakius*“. Informantė taip pat pasidalino, kad jai nebuvo pasiūlyta jokia kitokio pobūdžio pagalba, tačiau jai buvo pabrėžta, kad „*jie gi neatėjo, neatėmė, jeigu būtų atėmę, tai vat nu tada jau kitas reikalas, o čia pati pervedė*“. Nesulaukus pagalbos Lietuvoje, tyrimo dalyvė taip pat kreipėsi į Interpolą. Kita į policiją pasikreipusi informantė sulaukė panašių kaltinamų replikų. Jos teigimu, „*policija pasakė aiškiai iš tiesiai šviesiai: „niekuo mes jum nepadėsime, niekuo. Skaitykit, kad jūs, nes jūs pati tuos pinigus pervedėt ir jokio nėra tau pagalbos*“ (I4,M,60), o tai tik dar kartą išryškina vyraujančią aukos kaltinimo diskursą ir antrinę viktimizaciją.

Kaip jau minėta, remiantis moksliniais tyrimais, asmenys, susidūrę su investiciniu sukčiavimu, ne tik patiria finansinius nuostolius, tačiau susiduria ir su kitais neigiamais padariniais, o tai atsiskleidė ir tyrimo dalyvių pasakojimuose. Tyrimo dalyvių patirti finansiniai nuostoliai siekė nuo 200 iki daugiau nei 30 000 eurų. Be to, informantai, patyrę daugiau nei 30 000 eurų nuostolių, taip pat liko su tūkstantinėmis skolomis, kurias turėjo arba vis dar turi grąžinti. Informantai taip pat pasidalino, kad,

susidūrus su investiciniu sukčiavimu, jaučiama gėda, stresas, baimė vėl bandyti investuoti, mažiau pasitikima žmonėmis, atsiranda perdėtas atsargumas. Pabrėžtina ir tai, kad investavimo metu pasisavinama ir labai daug asmens duomenų. Viena tyrimo dalyvė taip pat pasidalino savo bendravimo su kitais asmenimis, kurie nukentėjo nuo investicinio sukčiavimo, patirtimi. Jos teigimu, „vienas ir kartis norėjo, vienu žodžiu, sakau: „nu baik tu, kojos rankos liko – žinai, sakau – gi niekas neatėmė, kuo daugiau save griauši, tuo tuo blogiau bus“, žinai. Tai čia ir žmona griaužė, žinai <...> Vienu žodžiu, čia daug ašarų išklausiau <...> O buvo ten mūsų grupėj tokių, kurie pasiskolino iš tokių žmonių, kurie sako, nu nu ir išveš į mišką“ (I8,M,59). Pateikta ištrauka iš interviu atskleidžia, kad kai kurie žmonės taip pat susiduria su grasinimais dėl greito skolos negrąžinimo, o kitiems investicinio sukčiavimo poveikis būna toks sunkus, kad net galvojama apie savižudybę (žr. 9 paveikslą).

9 pav. Investicinio sukčiavimo padariniai remiantis tyrimo dalyvių patirtimis

Dar vienas svarbus aspektas, kurį išryškino surinktų duomenų analizė, susijęs su pakartotine viktimizacija. Kai asmenys suvokia, kad pateko į investicinio sukčiavimo schemą ir nebeveda daugiau pinigų arba piramidės principu veikianti investavimo schema žlunga²⁰, sukčiaujantys asmenys arba jų kolegos dar ilgai bando palaikyti kontaktą su schemose dalyvavusiais asmenimis ir (1) bando įtikinti tęsti investavimą, (2) bando suteikti viltį, kad viskas bus gerai ir platforma atsigaus ir bus galima toliau investuoti / susigrąžinti pinigus ir (ar) (3) siūlo investuoti į kitas identiškas platformas. Vienas tyrimo dalyvis, investavęs „Lwex“ platformoje, taip pat pasidalino, kad po susidūrimo su sukčiavimu gavo labai daug asmeninių žinučių ir skambučių iš nepažįstamų asmenų su naujais investavimo pasiūlymais, „kur vėl nu toks pats principas“ (I1,V,21). Didžioji dalis tyrimo dalyvių atskleidė, kad labai daug naujų investavimo pasiūlymų, kurie galimai yra investicinio sukčiavimo atvejai, pastebi socialiniuose tinkluose, nes, „kai pradedi ieškot tokių dalykų – investavimų ar panašiai, tai pradeda mest tokius

²⁰ Schema žlunga, kai sukčiaujantys asmenys nebegali pritraukti naujų investuotojų, todėl į platformą nėra įnešamos lėšos arba tada, kai per daug investuotojų nori atsiimti savo lėšas

dalykus. Tai nesvarbu, kokioj platformoj, ar per google'ą, ar per instagram'ą pradeda mest ir tada nukreipia ten į visokius whatsapp'us, telegram'us“ (I5,V,21).

Vienas tyrimo dalyvis atskleidė pats ieškoję pagalbos, siekiant atgauti prarastus pinigus. Remiantis jo pasakojimu, jis socialinėje platformoje rado įrašą, kuriame buvo siūloma pagalba atgauti pinigus, tačiau, susisiekus su tariamai pagalbą teikiančiu asmeniu, kilo įtarimų, kad tai irgi yra sukčiavimas, todėl siūlyta pagalba nepasinaudojo (I7,V,45). Kita tyrimo dalyvė teigė žinanti asmenų, kurie būtent tokiu būdu prarado dar daugiau pinigų: *„Lietuvoj atsiradęs vienas yra, koks jo vardas, palauk... atsiradęs irgi toksai veikėjas, vienu žodžiu, kuris ten padeda ale tai atgauti pinigus. <...> irgi sukčiauja. Yra irgi žmonių, kurie ten sumokėję. O realiai, tai atskenuoja tik tai tuos popierius, kuriuos patys nusiunčia tie nukentėję žmonės, nu viską, ką turi. <...> tai nusiunti, tai jisai atskenuoja ir už tai ima 500 ar kiek tenais tų eurų, bet bet ant to ir viskas baigėsi“ (I8,M,59).*

Apibendrinus, tyrimas išryškino vyraujantį aukos kaltinimo diskursą investicinio sukčiavimo atvejais. Požiūris, kad asmenys patys atsakingi už tai, kad patyrė finansinius nuostolius, daugiausia grindžiamas asmenų prisiimta rizika, atitinkamų veiksmų, kaip pinigų pervedimas, atlikimu bei godumu. Atsakomybės aukoms priskyrimas bei manymas, kad teisėsaugos institucijos nepadės arba nesistengs padėti yra pagrindinės nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastys. Su investiciniu sukčiavimu susidūrę asmenys ne tik patiria didelius finansinius nuostolius, bet dažnai jaučia gėdą, stresą, baimę investuoti, mažiau pasitiki žmonėmis, taip pat dalis asmenų jaučia kaltę dėl artimųjų patirtų finansinių nuostolių, lieka su skolomis, o kai kurie net susiduria su grasinimais ar suicidinėmis mintimis. Nepaisant to, tyrimas taip pat išryškino, kad asmenys, po susidūrimo su investiciniu sukčiavimu, dažniausiai iš karto vėl tampa sukčiavimo taikiniais.

2.2.4. Investicinio sukčiavimo kontrolės tobulinimas

Atsižvelgiant į tyrimo dalyvių investicinio sukčiavimo patirtis ir investicinio sukčiavimo problematiką bei siekiant geresnės investicinio sukčiavimo kontrolės, informantų taip pat buvo pasiteirauta apie šviečiamosios informacijos pastebėjimą viešojoje erdvėje bei taip pat buvo užduotas klausimas, susijęs su investicinio sukčiavimo kontrolės tobulinimu.

Analizuojant surinktus duomenis išryškėjo, kad dauguma tyrimo dalyvių prieš susidūrimą su investiciniu sukčiavimu nepastebėdavo viešojoje erdvėje platinamos šviečiamosios informacijos, o dalis jų nepastebi iki šiol: *„internete, kad va, pavyzdžiui, kaip scroll'ini būtų kažkokia reklama ar per televizorių, aišku, gan mažai televizorių žiūriu, bet nu kažkaip nepastebiu, kad yra tos tokios informacijos, kad va būtų“ (I1,V,21); „Nu dabar tai jau aš pastebiu, bet tada aš ir labai ieškodama*

neradau nieko“ (I8,M,59); „*tos reklamos žmonėm, kad neapgautų, tai šiaip mažokai. <...> Nėra, nėra žmonėm, kad įskiepyta, kad kad apsisaugotų*“ (I9,V,37). Dalis informantų atkreipė dėmesį, kad, kol pats asmuo nepradedą ieškoti ir domėtis investiciniu sukčiavimu, tol ta informacija jo dažniausiai ir nepasiekia (I3,M,39; I6,V,39).

Pasiteiravus informantų, kas padėtų gerinti investicinio sukčiavimo kontrolę, daugiausia buvo akcentuotas visuomenės švietimas. Dalis tyrimo dalyvių taip pat atkreipė dėmesį, kad šviečiamoji informacija turėtų būti kuo daugiau paremta asmeninėmis su investiciniu sukčiavimu susidūrusių asmenų patirtimis, t. y. „*kviest žmones šnekėt, imti interviu ir tikrai rodyt žmones, kurie nukentėjo nuo šito reikalo*“ (I1,V,21), ir turėtų būti pristatoma „*video formatu – ar ilgesniu, ar trumpesniu, <...> vis tiek daugiau šiais laikais neskaitom, bet va žiūrīm, va įdomiau žiūrėt kažką*“ (I1,V,21). Taip pat tyrimo metu pasiūlyta vykdyti būrelius, ypač vyresnio amžiaus asmenims, kuriuose švietimas būtų vykdomas per praktines užduotis (I2,M,60). Viena tyrimo dalyvė, kalbėdama apie visuomenės švietimą, pabrėžė visuomenės skatinimo pranešti apie patirtą sukčiavimą policijai poreikį. Jos teigimu, reikia „*visuomenę šviesti, kad nebijoti, kad kreiptis, nesvarbu, jeigu tu galvoji, kad tai tavo yra niekinis nukentėjimas*“ <...> *visuomenę reikia auginti ant to, kad visuomenė turi kreiptis pagalbos (pabrėžė labai), nes, jeigu jie nesikreips, valstybė nežinos, kad taip vyksta*“ (I3,M,39).

Kaip vienas iš galimų investicinio sukčiavimo mažinimo priemonių tyrimo metu buvo paminėtas finansinio raštingumo didinimas, kuris turėtų būti pradedamas aktyviai vykdyti jau mokyklose (I3,M,39; I10,M,59) bei algų kėlimas (I9,V,37). Tyrimo metu, viena informantė, remdamasi savo asmenine patirtimi, taip pat pabrėžė, kad Lietuvoje turi būti labiau stiprinamos bankų naudojamos prevencinės priemonės, kuomet asmenys atlieka dideles finansines operacijas / sandorius arba atidaro sąskaitas kitose šalyse: „*va citadelė, tai, pavyzdžiui, ten kiek nori, kada nori pasikelk tuos tą limitą iki 20 000 ir siuntinėk nors į dieną 3 kartus ir niekas nieko <...> Jeigu mato va tokius Maltos sąskaitas, jeigu mato ten kriptu piniginių ten tas sąskaitas, man atrodo, irgi turėtų būti kažkokia nu biškį tokia didesnė kontrolė*“ (I8,M,59). Kitas tyrimo dalyvis, kalbėdamas apie investicinio sukčiavimo prevenciją, kritiškai vertino esamą bankų įkainių sistemą (I11,V,53). Pridurtina, kad interviu metu buvo pateiktas ir vienas gerosios praktikos pavyzdys – darbovietėje stenduose yra kabinama naudinga šviečiamoji informacija apie įvairių formų sukčiavimą (I8,M,59). Vis dėlto, svarbu pabrėžti, kad kai kurie tyrimo dalyviai laikėsi nuomonės, kad tai sunkiai išsprendžiama problema, ypač piramidės schemų atžvilgiu, nes „*neišmokysi žmonių atsisakyti tų daryt, nes jisai yra veikiantis*“ (I6,V,39).

Apibendrinus informantų pasisakymus, Lietuvoje nėra pakankamai platinama prevencinė informacija apie investicinį sukčiavimą, todėl, siekiant mažinti investicinio sukčiavimo atvejus, visų

pirma, reikia skirti didelį dėmesį visuomenės švietimui – šviesti asmenis apie investicinio sukčiavimo atvejus ir skatinti su investiciniu sukčiavimu susidūrusius asmenis kreiptis į policiją, taip pat didinti asmenų finansinį raštingumą bei stiprinti bankų vykdomą prevenciją.

2.3. Tyrimo rezultatų apibendrinimas ir diskusija

Informantų patirčių visuma atspindi teorinėje dalyje pateiktas išvagas, kad investicinis sukčiavimas yra sudėtingas, kompleksinis reiškinys, sukeliantis itin skaudžias pasekmes (Europol 2023, 2025; Mahony cit. pg. Kasim et al. 2025; Reyes et al. 2025; Balcombe 2025 ir kt.). Atliktas empirinis tyrimas padėjo geriau suvokti investicinio sukčiavimo fenomeną ir atskleidė savitais bruožais pasižyminčias su investiciniu sukčiavimu susidūrusių asmenų patirtis, kurių aptarimui reikia platesnės diskusijos.

Vienas iš investicinio sukčiavimo problematiką didinančių aspektų susijęs ir su investicinio sukčiavimo suvokimu. Atliktas kokybinis tyrimas atskleidė skirtingą apgaulės mechanizmo interpretavimą ir su tuo susijusį nevienareikšmį investicinio sukčiavimo suvokimą – su investiciniu sukčiavimu susidūrę asmenys investicinį sukčiavimą konceptualizuoja pabrėžiant sukčiavimui priskirtinus apgaulės ir finansinių lėšų išviliojimo mechanizmus, tačiau dažnai asmenys, susidūrę su piramidės principu veikiančiomis investicinio sukčiavimo schemomis, dėl akivaizdžių apgaulės požymių nebuvimo, sukčiaujančių asmenų suteikiamo grįžtamojo ryšio, egzistuojančios galimybės pasididinti savo finansinį kapitalą, linkę piramidės schemas interpretuoti ne kaip sukčiavimo atvejus, o kaip itin rizikingą investicinę veiklą. Tokiu atveju kyla ir atsakomybės atirbojimo klausimas – nors dalis informantų, kalbėdami apie atsakomybę dėl patirtos žalos, ją priskiria sau, jie neidentifikuoja savo vaidmens įtraukiant kitus asmenis į investicinę schemą. Šis naratyvas leidžia tarsi atsiriboti nuo atsakomybės dėl kitų patirtos žalos ir save pozicionuoti kaip atsakingus, nors ir rizikavusius, investuotojus. Visgi, keletas tyrimo dalyvių aiškiai nurodė, kad, jeigu būtų patys pritraukę asmenų į investicinę schemą, būtų jautę dėl to kaltę ir atsakomybę, o tai rodo savęs kaip galimo devianto suvokimą.

Gauti rezultatai atspindi teorinėje dalyje minėtos kontekstinio racionalaus veiksmo teorijos (ang. *theory of „contextual rational action“*) prielaidas (Somerville, Bengtsson cit. pg. Harvey et al. 2014, p. 3) ir patvirtina teorinėje dalyje pateiktus pastebėjimus dėl racionalaus pasirinkimo teorijos ribotumo, siekiant paaiškinti, kodėl asmenys įsitraukia į investicinio sukčiavimo atvejus. Nors dažniausiai asmenys priima sprendimą investuoti ir rizikuoti tikėdami gauti greitą finansinį pelną, vis dėlto, pastebėtina, kad asmenų sprendimo investuoti priėmimą veikia ir socialiniai, psichologiniai bei kiti veiksniai, pavyzdžiui, pasitikėjimas pasiūlymu pateikusių asmeniu, artimųjų spaudimas ir skatinimas, smalsumas ir kt. Be to,

sukčiaujantys asmenys naudojami tuo ir pateikia pasiūlymus investuoti, atspindinčius potencialių aukų norimus rezultatus. Darytina įžvalga, kad sprendimo investuoti priėmimą pastiprina ir tai, kad dažnai iš pat pradžių nėra reikalaujama didelio pradinio įnašo, todėl rizika laikoma maža, palyginus su galimu pelnu.

Interpretuojant gautus tyrimo rezultatus taip pat yra aktuali teorinėje dalyje aptarta rutininės veiklos teorija (Cohen, Felson 1979). Kaip jau minėta, investicinis sukčiavimas – nusikalstama veika, kuri vykdoma, siekiant apgaule išvilioti iš asmenų kuo daugiau pinigų, ir į kurią daugelis asmenų patenka, nes pagrindinis motyvas pradėti investuoti yra greito finansinio pelno siekis. Aktualu ir tai, kad, atsižvelgiant į sparčią visuomenės skaitmenizaciją, didžioji dalis asmenų naudojami informacinėmis technologijomis, kurios yra reikalingos investiciniam sukčiavimui vykdyti. Tai puikiai atspindi vienos tyrimo dalyvės pasidalijimas, kad jos vyras nebuvo tinkamas sukčiaujančių asmenų taikiny, nes neturėjo elektroninės bankininkystės. Darytina prielaida, kad su asmenų pažeidžiamumu gali būti susijęs ir investavimo patirties neturėjimas – daugumoje investicinio sukčiavimo atvejų pasitelkiamos kriptovaliutos, o asmenys neturi arba turi ribotas žinias apie investavimą, todėl jiems investuojant sunkiau atpažinti rizikos požymius. Tai rezonuoja su Cross (2024) pastebėjimais, kad kriptovaliutos yra ganėtinai nauja sitis, ir žinios, apie tai, kaip šios valiutos veikia, visuomenėje yra dar pakankamai ribotos, o sukčiaujantys asmenys tuo naudojami. Apskritai, internetas yra aplinka, kurioje susiklosčiusios aplinkybės sukčiaujantiems asmenims labai palengvina tinkamų aukų paiešką. Gauti rezultatai paantrina mokslininkų pastebėjimus (van Wilsem 2013; DeLiema et al. 2025), kad su didesne viktimizacijos tikimybe susijęs didesnis aktyvumas internete – daugelio tyrimo dalyvių teigimu, labai daug pasiūlymų investuoti pastebima lankantis socialinėse platformose.

Pastebėtina, kad atlikta analizė taip pat išryškino paskutinį elementą – veiksmingos investicinio sukčiavimo kontrolės Lietuvoje nebuvimą. Šis aspektas interviu metu atsiskleidė kalbant apie investicinio sukčiavimo problematiką, nesikreipimo į teisėsaugos institucijos priežastis bei investicinio sukčiavimo kontrolės tobulinimą. Tyrimo dalyvių teigimu, investicinis sukčiavimas plačiai paplitęs ir itin sudėtingas reiškinys, su kuriuo susidūrus nėra kreipiamasi į policiją, nes nemanoma, kad ji turės galimybių padėti. Tai, kad policija neturi reikiamų kompetencijų bei galimybių analizuoti investicinio sukčiavimo atvejus, atskleidžia ir jų pasisakymai besikreipusiems tyrimo dalyviams: *„man pasakė ir ir policijoj va čia mūsų mieste, kad, vienu žodžiu, jie dar neturi priemonių šitiem. Jeigu tai būtų Lietuvoj, tai jokių problemų, bet bet, kadangi čionais neaišku kur, vienu žodžiu, tai jie neturi tokių nei nei kompiuteristų, kad atsektų, kur ten, kas ten nuėjo per kriptovaliutas tenais. Nu, kad čia tuščias reikalas“* (I8,M,59). Visa tai atliepia tiek Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros (2022), tiek Valstybės

kontrolės dar 2020 m. pateiktus pastebėjimus dėl nepakankamai užtikrinamos skaitmeninės erdvės socialinės kontrolės.

Šio darbo teorinėje dalyje buvo trumpai pristatytas „Baimės praleisti ką nors“ (angl. *Fear of missing out*, toliau – FoMO) reiškinys, kuris, kaip tyrimas leido pastebėti, itin svarbus investicinio sukčiavimo kontekste. Tyrimo dalyvių pasisakymai interviu metu suponuoja, kad sukčiaujantys asmenys tikslingai kuria FoMO reiškinį kaip vieną iš manipuliacijos strategijų, siekiant paskatinti asmenis priimti itin skubotus ir mažai apgalvotus sprendimus. Sukčiaujantys asmenys tokiu atveju sukuria iliuziją, kad tai vienintelė tokia galimybė, kuria reikia pasinaudoti ir, jeigu nepasinaudosi, tai prarasi labai didelį šansą uždirbti daug pinigų: „*visi griebia, čia paskutinis momentas*“ (I4,M,60), „*buvo argumentas, kad pirmas papulsi... (pabrėžė garsiai). O lwex'e reikėjo pirmam papult, o čia va tipo pirmas papulsi, o po to sėmsim gretinėle. Nu patikėjau*“ (I11,V,53). Vertėtų pastebėti, kad, nors Idris (2024) tyrime buvo nustatyta, kad FoMO labiau veikia jaunesnius investuotojus, šiame tyrime tai neišryškėjo.

Tęsiant toliau, pridurtina, kad, nors tyrimo dalyviai, kalbėdami apie investicinio sukčiavimo kontrolės tobulinimą, neįvardijo teisėsaugos institucijų kvalifikacijos kėlimo poreikio, šį aspektą išryškino tiek aukščiau pateikta ištrauka iš interviu, tiek duomenų analizės metu atsiskleidęs policijos pareigūnų požiūris, kad dėl patirtų nuostolių kalta pati auka. Ydingą policijos kultūrą, kurioje vyrauja suvokimas, kad internete padaryti sukčiavimai nėra „tikri“ nusikaltimai, o į juos pakliuvę asmenys patys yra atsakingi dėl patirtos žalos ir nėra pripažįstami „tikromis“ aukomis, bei, atsižvelgiant į tai, pareigūnų švietimo poreikį, kaip jau minėta, akcentavo ir užsienio mokslininkai (De Paoli et al. 2021; Cross 2013). Vis dėlto, nors abi tyrimo dalyvės, kurios kreipėsi į teisėsaugos institucijas dėl patirto sukčiavimo, patyrė antrinę viktimizaciją, negalima daryti platesnių apibendrinimų minėtu aspektu ir reikalinga atlikti tolimesnius tyrimus apie teisėsaugos institucijų bendravimą ir teikiamą pagalbą investicinio sukčiavimo atvejais, kuriuose dalyvautų daugiau į teisėsaugą dėl investicinio sukčiavimo pasikreipusių asmenų.

Tyrimo metu surinktų interviu analizė leido identifikuoti nesikreipimo į teisėsaugos institucijos priežastis, iš kurių dažniausia susijusi su tikėjimu, kad teisėsaugos institucijos nepadės, nes patirti nuostoliai yra per maži arba neturės galimybių padėti, nes per daug sudėtingas sukčiavimo procesas. Tyrimo metu taip pat buvo įvardintos ir kitos užsienio mokslininkų (Kadoya, Khan, Yamane 2020; Donica 2025) tyrimuose akcentuotos priežastys: patirta finansinė žala yra maža, per daug sekinantis pranešimo procesas, atsižvelgiant į galimą naudą, nėra tiksliai žinoma, kur kreiptis pagalbos. Pastebėtina, kad empirinis tyrimas atskleidė ir kitų mokslininkų tyrimuose neišryškėjusią priežastį – į teisėsaugos institucijas dalis tyrimo dalyvių nesikreipė, nes prarado pinigus, kuriuos jiems davė investavimo pasiūlymą pateikęs artimas asmuo. Atsižvelgiant į tai ir, remiantis tyrimo dalyviais, darytina prielaida,

kad investavimo pasiūlymą savo artimiesiems / pažįstamiems teikiantys asmenys, siekiant lengviau pritraukti juos į piramidinę investicinio sukčiavimo schemą dėl platformoje teikiamų skatinimo priemonių, suteikia pradinį įnašą, kad jiems nereikėtų rizikuoti savo pinigais.

Galiausiai, interviu su investiciniu sukčiavimu susidūrusiais asmenimis išryškino dar vieną svarbų, tačiau, kaip minėta teorinėje erdvėje, labai mažai kitų mokslininkų minėtą aspektą – investicinio sukčiavimo metu sukčiaujantys asmenys pasisavina labai daug asmeninių duomenų. Tyrimo dalyvių teigimu, prieš investuojant ir vėliau investavimo metu jie turėjo pateikti labai daug asmeninių duomenų ir, jų manymu, tais duomenimis yra dalijamasi, nes po susidūrimo jie gavo ir vis dar gauna labai daug skambučių / žinučių iš sukčių, o viena informantė, pasikreipusi į savo banką, sužinojo, kad jos vardu yra atidaryta sąskaita Maltoje. Nepaisant to, tik 2 tyrimo dalyviai, kalbant interviu metu įvardijo nerimą dėl pateiktų duomenų: „*kad tavo asmeninius duomenis, ane, nutekins, nes čia tikrai yra pavojinga. Tai, pavyzdžiui, man pirmas tas šauktukas raudonas ir užsidegė, ateiti vat į šitas sistemas, kuriose, tarkim, prašo pasidalinti tavo paso nuotrauką, ane, ar dar ten kažką – įkelti paso nuotrauką su savo vaizdu. Tai yra labai čia ta skaudi asmeninė informacija, kuria nu gali pasinaudoti ir tau gali žymiai labiau pakenkti negu ten, žinai, kažkoki investuoti kažkokia dalis pinigų*“ (I3,M,39), „*nesidomėjau, man rūpėjo tik pinigai ir, vienu žodžiu, aš net nepagalvoju. Dabar va, kai klausai teliką, kur asmens duomenys suvaikšto, kaip jais prekiauna, tai jau matai, kad tai buvo labai didžiulė klaida*“ (I11,V,53). Tai formuoja įžvalgą, kad asmenys neįžvelgia galimų grėsmių, susijusių su jų asmens duomenų panaudojimu ir darytina prielaida, kad tai susiję su didesniu jų pažeidžiamumu.

IŠVADOS

1. Investicinį sukčiavimą tyrinėjantys mokslininkai bei teisėsaugos ir finansų institucijos sutinka, kad investicinis sukčiavimas yra gerai organizuota sukčiavimo forma, kai organizacijos ar asmenys apgaulės būdu, žadant nepagrįstai didelį pelną už investicijas su labai maža rizika, skatinami perduoti savo finansines lėšas tariamai investicinei veiklai, kuri nėra paremta realia finansine ar ekonomine veikla.
2. Lietuvos policijoje ir finansų institucijoje skiriasi investicinio sukčiavimo atvejų fiksavimas – Lietuvos finansų įstaigos nesivadovauja LR BK pateiktu sukčiavimo apibrėžimu, taip pat dėl nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir registravimo praktikos bei mažesnio pasitikėjimo teisėsaugos institucijomis ne visi sukčiavimo atvejai patenka į Lietuvos policijos kaupiamą statistiką.
3. Investicinis sukčiavimas yra globaliai progresuojanti ir pavojingiausia sukčiavimo forma pagal patiriamus finansinius nuostolius. Lietuvoje investicinio sukčiavimo augimo tendencija pradėta stebėti nuo 2019 m. Turimais duomenimis, 2022–2025 m. dėl investicinio sukčiavimo fiksuotų patirtų nuostolių suma siekia beveik 17 mln. eurų. Kiekvienais metais investicinio sukčiavimo būdu yra kėsinamasi į vis didesnes sumas. Analizuoti investicinio sukčiavimo paplitimo ir žalos statistiniai rodikliai Lietuvoje atspindi pasauliniu mastu stebimas tendencijas.
4. Moksliniuose tyimuose investicinio sukčiavimo viktimizacija dažniausiai nagrinėjama teorijų, kurias jungia racionalaus pasirinkimo prielaidos, kontekste. Atliktas tyrimas atliepė kontekstinio racionalaus veiksmo teorines prielaidas: asmenys su investavimu susijusius sprendimus priima racionaliai, atsižvelgiant į tuometinį turimą kontekstą, kurį formuoja turima informacija, esančios aplinkybės ir sukčiaujančių asmenų naudojamos manipuliacijos bei kiti su tuo susiję investicinio sukčiavimo metu naudojami mechanizmai – artimo ryšio kūrimas, pagalbos teikimas, raginimai kuo skubiau investuoti, finansinių operacijų ribojimai, skatinimo priemonės ir kt. Tyrimo rezultatai taip pat atspindi rutininės veiklos teorijos pagrindinius elementus: sukčiaujantys asmenys, atsižvelgiant į turimą galimybę slėpti savo tapatybes, kurti fiktyvias investavimo platformas bei pasiekti daug potencialių aukų, taip pat dėl esamos itin mažos rizikos būti sugautiems, yra motyvuoti užsiimti investiciniu sukčiavimu. Su didesne investicinio sukčiavimo viktimizacijos tikimybe susijęs naudojimas informacinėmis technologijomis, ankstesnės investavimo patirties neturėjimas bei didesnis aktyvumas internete.
5. Investicinio sukčiavimo patirtys Lietuvoje gyvenančius asmenis paveikia įvairias aspektais: dažniausiai asmenys patiria didelius finansinius nuostolius, lieka su skolomis, jaučia kaltę, gėdą, stresą, gailestį, baimę investuoti, mažiau pasitiki žmonėmis, prasčiau sutaria su artimaisiais, sulaukia grasinimų iš žmonių, kurie paskolino pinigų investavimui, galvoja apie savižudybę.

6. Atliktas kokybinis tyrimas išryškino investicinio sukčiavimo viktimizacijos Lietuvoje sąsajas su platesniu posovietiniu kontekstu – Lietuvoje gyvenantys asmenys tikslingai pasirenkami rusakalbių sukčiaujančių asmenų taikiniais, atsižvelgiant į vis dar šioje šalyje vartojamą rusų kalbą, ypač tarp vyresnių žmonių. Lietuvoje gyvenančių asmenų patirtys taip pat atskleidė visuomenės švietimo spragą asmens duomenų saugos klausimais: asmenys neįžvelgia galimų rizikų, susijusių su asmens duomenų pateikimu ir netinkamu jų panaudojimu. Šie tyrimo metu išvelgti aspektai nebuvo aptikti kitų mokslininkų tyrimuose.
7. Tyrimas išryškino Lietuvoje vyraujančią aukos kaltinimo diskursą: tiek asmeniškai su investiciniu sukčiavimu susidūrę asmenys, tiek finansų bei teisėsaugos institucijų atstovai atsakomybę dėl patirtų finansinių nuostolių linkę perkelti aukoms ir tai grindžia asmenų prisiimta rizika, finansinių operacijų atlikimu bei godumu. Didžioji dalis tiriamųjų nesikreipė į teisėsaugos institucijas, nes nemanė, kad jie pajėgūs padėti, o į teisėsaugos institucijas pasikreipę keli informantai nesulaukė pagalbos ir susidūrė su antrine viktimizacija.
8. Atsižvelgiant į tai, kad daugelio asmenų nepasiekia šviečiamoji informacija apie investicinio sukčiavimo atvejus, taip pat tyrimo metu buvo išreikštas nepasitenkinimas finansų ir teisėsaugos institucijų darbu, tolimesniuose tyrimuose didelis dėmesys turėtų būti skiriamas naudojamų investicinio sukčiavimo prevencinių priemonių veiksmingumo bei finansų, teisėsaugos institucijų darbuotojų bendravimo ir pagalbos prieinamumo su investiciniu sukčiavimu susidūrusiems asmenims išsamiam vertinimui.

ŠALTINIAI

Mokslinė literatūra:

1. Ahmad, Z. 2025. Investment scams: the effect of bias-induced gullibility on victimization propensity. *Crime, Law and Social Change*, 83(1), 1–29.
2. Aleknevičienė J., Pocienė A., Šupa M. 2020. *Kaip parašyti mokslinį darbą?: mokomoji priemonė Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto kriminologijos ir sociologijos studentams*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
3. Anderson, M., March, E., Land, L. et al. 2024. Exploring the roles played by trust and technology in the online investment fraud victimisation process. *Journal of Criminology*, 57(4), 488–514.
4. Badua, J. 2020. *The Nature and Victimization of Investment Frauds*. Thesis for PhD in Criminal Justice w/ specialization in Criminology. University of the Cordilleras.
5. Balcombe, L. 2025. The mental health impacts of internet scams. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 22(6), 938.
6. Balogun, O. S., Akangbe, T. A., Fagbamila, O. D. et al. 2024. Internet users' perception of the prevalence of online investment fraud and victimisation in Nigeria. *Gusau J Sociol*, 4(2), 169–81.
7. Bar Lev, E., Maha, L. G., Topliceanu, S. C. 2022. Financial frauds' victim profiles in developing countries. *Frontiers in Psychology*, 13, 999053, 1–14.
8. Boyd, N., Malm, A., Kinney, B., 2005. *Eron Mortgage Study: Final Report*. School of Criminology, Simon Fraser University, Vancouver, BC.
9. Button, M., Cross, C. 2017. Technology and Fraud: The 'Fraudogenic' consequences of the Internet revolution. In *The Routledge handbook of technology, crime and justice*. Routledge.
10. Cohen, L. E., Felson, M. 1979. Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American sociological review*, 588–608.
11. Cross, C. 2013. Nobody's holding a gun to your head: Examining current discourses surrounding victims of online fraud. In Richards, K., Tauri, J. (eds). *Crime, Justice and Social Democracy: Proceedings of the 2nd International Conference*. Brisbane: Queensland University of Technology, 25–32.
12. Cross, C. 2020. 'Oh we can't actually do anything about that': The problematic nature of jurisdiction for online fraud victims. *Criminology & Criminal Justice*, 20(3), 358–375.
13. Cross, C. 2024. Romance baiting, cryptorom and 'pig butchering': an evolutionary step in romance fraud. *Current Issues in Criminal Justice*, 36(3), 334–346.

14. Cross, C., Holt, T. J. 2021. The Use of Military Profiles in Romance Fraud Schemes. *Victims & Offenders*, 16(3), 385–406.
15. Cuadra, J. M., Mandras, Y. S., Raya, M.R. et al. 2025. Experiencing investment scams in the Philippines: an interpretative phenomenological analysis of victims' financial decision making. *Review of Behavioral Finance*, 17(5), 769–784.
16. De Paoli, S., Johnstone, J., Coull, N. et al. 2021. A Qualitative Exploratory Study of the Knowledge, Forensic, and Legal Challenges from the Perspective of Police Cybercrime Specialists, *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 15 (2), 1429–1445.
17. DeLiema, M., Gao, S., Brannock, D. et al. 2025. The Effects of Risky Behaviors and Social Factors on the Frequency of Fraud Victimization Among Known Victims. *Innovation in Aging*, 9(2), 1–11.
18. DeLiema, M., Langton, L., Brannock, D. et al. 2024. Fraud victimization across the lifespan: evidence on repeat victimization using perpetrator data. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 36(3), 227–250.
19. Deliema, M., Shadel, D., Pak, K. 2020. Profiling victims of investment fraud: Mindsets and risky behaviors. *Journal of Consumer Research*, 46(5), 904–914.
20. Di Nicola, A. 2022. Towards digital organized crime and digital sociology of organized crime. *Trends in organized crime*, 1–20
21. Donica, N. 2025. Etiology of online scams from a criminological perspective. In Universitatea Constantin Brâncoveanu (sud.) *Scientific Conference LAW AND PUBLIC ADMINISTRATION, XV Edition*, „The impact of legislative changes on the legal and administrative mechanisms for guaranteeing EU fundamental rights“. Pitești: Universitatea Constantin Brâncoveanu.
22. Fei, L., Shi, H., Sun, X. et al. 2021. The Profile of Ponzi Scheme Victims in China and the Characteristics of Their Decision-making Process. *Deviant Behavior*, 42(12), 1596–1609.
23. Gano, D. D. A. 2025. From loss to recovery: a qualitative inquiry into consumer investment fraud victimization in La Trinidad, Benguet, Philippines. *TPM–Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 32(4), 1174–1184.
24. Gottfredson, M. R., Hirschi, T. 1990. A General Theory of Crime. Palo Alto, CA: Stanford University Press.
25. Graham, W. 2014. A quantitative analysis of victims of investment crime. London: Financial Conduct Authority.
26. Harding, N., Cooper, E., Sales, T. et al. 2025. The liminality of fraud: Reimagining fraud theory to inform financial crime prevention. *The British Journal of Criminology*, 65(3), 618–638.

27. Harvey, S., Kerr, J., Keeble, J. et al. 2014. *Understanding victims of financial crime: A qualitative study with people affected by investment fraud*. NatCen Social Research.
28. Hidajat, T., Atiningsih, S., Khasanah, U. et al. 2024. Ponzi Schemes and Cryptocurrency: How Do They Work Together? *European Modern Studies Journal*, 8 (2), 302–307.
29. Holtfreter, K., Reisig, M. D., Pratt, T. C. 2008. Low self-control, routine activities, and fraud victimization. *Criminology*, 46(1), 189-220.
30. Houtti, M., Roy, A., Gangula, V. N. R. et al. 2024. A survey of scam exposure, victimization, types, vectors, and reporting in 12 countries. *Journal of Online Trust and Safety*, 1–26.
31. Idris, H. 2024. The Effects of FOMO on Investment Behavior in the Stock Market. *Golden Ratio of Data in Summary*, 4(2), 879–887.
32. Isaia, E., Oggero, N., Sandretto, D. 2024. Is financial literacy a protection tool from online fraud in the digital era? *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 44(100977), 1–7.
33. Justickis, V. 2001. *Kriminologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
34. Kadoya, Y., Khan, M. S. R., Yamane, T. 2020. The rising phenomenon of financial scams: evidence from Japan. *Journal of Financial Crime*, 27(2), 387–396.
35. Kasim, E. S., Muda, S., Zin, MD. N. Et al. 2025. Combating investment scams: insights from law enforcement and civil society toward a prevention framework. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 11(4), 301–319.
36. Kieffer, C., Mottola, G. 2016. Understanding and combating investment fraud. *Financial decision making and retirement security in an aging world*, 272–316.
37. Leukfeldt, E. R., Yar, M. 2016. Applying Routine Activity Theory to Cybercrime: A Theoretical and Empirical Analysis. *Deviant Behavior*, 37(3), 263–280.
38. Lokanan M. E., Liu S. 2021. The demographic profile of victims of investment fraud: an update. *Journal of Financial Crime*, 28 (3), 647–658.
39. Lokanan, M. E. 2014. The Demographic Profile of Victims of Investment Fraud: A Canadian Perspective. *Journal of Financial Crime*, 21(2), 226–242.
40. Mahomas, D. M. T., Ladra, F. L. G. 2025. The Lived Experiences of victims of Pyramiding schemes. *American Journal of Humanities and Social Sciences Research (AJHSSR)*, 9(2), 82–96.
41. Pratt, T. C., Holtfreter, K., Reisig, M. D. 2010. Routine Online Activity and Internet Fraud Targeting: Extending the Generality of Routine Activity Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 47(3), 267–296.

42. Rantala, V. 2019. How Do Investment Ideas Spread through Social Interaction? Evidence from a Ponzi Scheme. *The Journal of Finance*, 74, 2349–2389.
43. Raval, V., Raval, V. 2019. Differentiating risk factors of Ponzi from non-Ponzi frauds. *Journal of Financial Crime*, 26 (4), 993–1005.
44. Reyes, C. L. C., Jangulan, D. S., Amamio, P. J. et al. 2025. The lives experiences of victims of investment scams. *American Research Journal of Humanities & Social Science (ARJHSS)*, 8(12), 169–180.
45. Subačius, A., Subačienė, R. 2019. Kripto valiuta: privalumai ir trūkumai. *Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*, 19.
46. UNDP. 2024. *Anti-Scam Handbook v1.0: Collective Response and Tools to Safeguard Development*. Singapore: UNDP Policy Centre.
47. Uscila, R. 2023. Elektroninio sukčiavimo kriminologiniai ir viktimologiniai aspektai. Iš Juodkaitė-Granskienė, G. (sud.) *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Vilnius: Brno.
48. van Wilsem, J. 2013. ‘Bought it, but never got it’ assessing risk factors for online consumer fraud victimization. *European sociological review*, 29(2), 168–178.
49. Victor, F., Hagemann, T. 2019. Cryptocurrency pump and dump schemes: Quantification and detection. In *2019 International conference on data mining workshops (ICDMW)*. IEEE.
50. Weerasinghe, N. D. D. N. 2025. Criminological perspectives on pyramid schemes: applying routine activity theory in the Sri Lankan context. *Journal of Economic Criminology*, 9, 100176, 1–8.
51. Zin, N. M., Muda, S., Kasim, E. S. et al. 2024. Understanding the Vulnerabilities Contributing to Investor Victimization in Scams. *Pakistan Journal of Criminology*, 16(3), 1053–1072.

Statistika, ataskaitos ir kiti šaltiniai:

52. AFM. 2025. From pyramid to iceberg: the hidden scale of investment fraud in the Netherlands. Prieiga per internetą: <https://www.afm.nl/~profmedia/files/rapporten/2025/hidden-scale-of-investment-fraud-in-the-netherlands.pdf> [žiūrėta 2026 m. kovo 13.].
53. Australian Competition and Customer Commission (2025). *Targeting scams. Report of the National Anti-Scam Centre on scams data and activity 2024*. Canberra: Australian Competition and Customer Commission.
54. Europol. 2021. *European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

55. Europol. 2023. *Online fraud schemes: a web of deceit, Europol Spotlight Report series*. Publications Office of the European Union: Luxembourg
56. Europol. 2025. *The changing DNA of serious and organised crime*. Publications Office of the European Union: Luxembourg.
57. Europol. 2025. *Kintantis sunkių formų ir organizuoto nusikalstamumo pobūdis – Europos Sąjungos sunkių formų ir organizuoto nusikalstamumo grėsmių vertinimas 2025 m. – Santrauka*, Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
58. Federal Bureau of Investigation. 2025. *2024 Internet Crime Report*. Internet Crime Complaint Center.
59. Federal Trade Commission. 2015. *Consumer Sentinel Network Data Book for January - December 2014*. Prieiga per internetą: <https://www.ftc.gov/reports/consumer-sentinel-network-data-book-january-december-2014> [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
60. Federal Trade Commission. 2016. *Consumer Sentinel Network Data Book for January - December 2015*. Prieiga per internetą: <https://www.ftc.gov/reports/consumer-sentinel-network-data-book-january-december-2015> [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
61. Federal Trade Commission. 2017. *Consumer Sentinel Network Data Book for January - December 2016*. Prieiga per internetą: <https://www.ftc.gov/reports/consumer-sentinel-network-data-book-january-december-2016> [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
62. Federal Trade Commission. 2018. *Consumer Sentinel Network Data Book 2017*. Prieiga per internetą: https://www.ftc.gov/system/files/documents/reports/consumer-sentinel-network-data-book-2017/consumer_sentinel_data_book_2017.pdf [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
63. Federal Trade Commission. 2019. *Consumer Sentinel Network Data Book 2018*. Prieiga per internetą: https://www.ftc.gov/system/files/documents/reports/consumer-sentinel-network-data-book-2018/consumer_sentinel_network_data_book_2018_0.pdf [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
64. Federal Trade Commission. 2020. *Consumer Sentinel Network Data Book 2019*. Prieiga per internetą: https://www.ftc.gov/system/files/documents/reports/consumer-sentinel-network-data-book-2019/consumer_sentinel_network_data_book_2019.pdf [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
65. Federal Trade Commission. 2021. *Consumer Sentinel Network Data Book 2020*. Prieiga per internetą: https://www.ftc.gov/system/files/documents/reports/consumer-sentinel-network-data-book-2020/csn_annual_data_book_2020.pdf [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
66. Federal Trade Commission. 2022. *Consumer Sentinel Network Data Book 2021*. Prieiga per internetą: https://www.ftc.gov/system/files/ftc_gov/pdf/CSN%20Annual%20Data%20Book%202021%20Final%20PDF.pdf [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].

67. Federal Trade Commission. 2023. *Consumer Sentinel Network Data Book 2022*. Prieiga per internetą: https://www.ftc.gov/system/files/ftc_gov/pdf/CSN-Data-Book-2022.pdf [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
68. Federal Trade Commission. 2024. *Consumer Sentinel Network Data Book 2023*. Prieiga per internetą: https://www.ftc.gov/system/files/ftc_gov/pdf/CSN-Annual-Data-Book-2023.pdf [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
69. Federal Trade Commission. 2025. *Consumer Sentinel Network Data Book 2024*. Prieiga per internetą: https://www.ftc.gov/system/files/ftc_gov/pdf/csn-annual-data-book-2024.pdf [žiūrėta 2026 m. vasario 25 d.].
70. Federal Trade Commission. 2025. *New FTC data show a big jump in reported losses to fraud to \$12.5 billion in 2024* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2025/03/new-ftc-data-show-big-jump-reported-losses-fraud-125-billion-2024> [žiūrėta 2026 m. vasario 11 d.].
71. Financial Conduct Authority. 2026. *Recovery room scams* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.fca.org.uk/consumers/recovery-room-scams> [žiūrėta 2026 m. sausio 26].
https://policija.lrv.lt/public/canonical/1743071795/10468/memorandumas_2025.pdf
72. Interpol. 2024. *INTERPOL urges end to 'Pig Butchering' term, cites harm to online victims*. Prieiga per internetą: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2024/INTERPOL-urges-end-to-Pig-Butchering-term-cites-harm-to-online-victims> [žiūrėta 2026 m. sausio 24].
73. Interpol. 2026. *Global Financial Fraud Threat Assessment*. Prieiga per internetą: <https://www.interpol.int/Media/Documents/Publications/Financial-Crime/INTERPOL-Global-Financial-Fraud-Threat-Assessment-March-2026> [žiūrėta 2026 m. kovo 12.].
74. Krašto apsaugos ministerija. 2025. *Nacionalinė kibernetinio saugumo būklės ataskaita*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija.
75. Lietuvos bankas. 2024. *Investavimas: kaip atpažinti sukčius* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/lt/investavimas-kaip-atpazinti-sukcius?utm_source=chatgpt.com#ex-1-3 [žiūrėta 2026 m. balandžio 2 d.].
76. Lietuvos bankas. 2025. *Kaip pradėti investuoti?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/kaip-pradeti-investuoti#ex-2-2> [žiūrėta 2026 m. balandžio 2 d.].
77. Lietuvos bankas. 2025. Lietuvos bankas blokuoja LWEX interneto svetainės. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuvas-bankas-blokuoja-lwex-interneto-svetaines> [žiūrėta 2026 m. sausio 3 d.].

78. Lietuvos policija. 2025. *Memorandumas dėl bendradarbiavimo siekiant mažinti sukčiavimo skaitmeninėje erdvėje atvejus*. Prieiga per internetą: https://policija.lrv.lt/public/canonical/1743071795/10468/memorandumas_2025.pdf [žiūrėta 2026 m. kovo 17 d.].
79. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000. 2000–10–25, Žin., Nr. 89–2741.
80. Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras. 2024. *Sukčiavimo atvejų statistikos analizė 2024 m. III ketvirtis*. Prieiga per internetą: <https://amlcenter.lt/wp-content/uploads/2024/11/2024-m.-III-ketv.-Sukciavimo-atveju-analize.pdf> [žiūrėta 2025 m. lapkričio 14 d.].
81. Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras. 2024. *Sukčiavimo atvejų statistikos analizė 2024 m. IV ketvirtis*. Prieiga per internetą: <https://amlcenter.lt/wp-content/uploads/2025/02/2024-m.-Sukciavimo-atveju-analize-IV-ketvirtis.pdf> [žiūrėta 2026 m. kovo 17 d.].
82. Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras. 2025. *Naujausia analizė atskleidė: apsaugoti milijonai, bet nuostoliai vis dar milžiniški*. BNS spaudos centras.
83. Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras. 2025. *Sukčiavimo atvejų statistikos analizė 2025 m. III ketvirtis*. Prieiga per internetą: <https://amlcenter.lt/wp-content/uploads/2025/11/AML-Centro-Sukciavimo-analize-2025-m.-III-ketv.pdf> [žiūrėta 2025 m. lapkričio 14 d.].
84. United Nations Office on Drugs and Crime. 2025. *Cybercrime* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/index_new.html [žiūrėta 2025 m. spalio 12 d.].
85. Valstybės kontrolė. 2020. *Valstybinio audito ataskaita: ar veiksmingai kovojama su elektroniniais nusikaltimais*. Vilnius: Valstybės kontrolė.
86. VERBI Software. 2021. MAXQDA 2024. Computer program for Windows. Germany: Berlin.
87. Vidaus reikalų ministerija. 2025. *Gyventojų nuomonė apie viešąjį saugumą, teisėsaugos institucijų vertinimą pasiruošimą stichinėms nelaimėms*. Prieiga per internetą: <https://vrm.lrv.lt/public/canonical/1743593877/9180/Gyventoj%C5%B3%20apklausa%20apie%20saugumo%20situacij%C4%85%20%C5%A1alyje%202024.pdf> [žiūrėta 2025 m. lapkričio 16 d.].
88. Vidaus reikalų ministerija. 2026. *Gyventojų nuomonė apie viešąjį saugumą, teisėsaugos institucijų vertinimą pasiruošimą stichinėms nelaimėms*. Prieiga per internetą: <https://vrm.lrv.lt/public/canonical/1772543101/10450/Gyventoj%C5%B3%20apklausa%20apie%20saugumo%20situacij%C4%85%20%C5%A1alyje%202025.pdf> [žiūrėta 2025 m. balandžio 20 d.].

PRIEDAI

1 priedas. Interviu planas

Sveiki, esu Greta Sakalauskaitė, Vilniaus universiteto II kurso Taikomosios ir teorinės kriminologijos studentė ir šiuo metu atlieku kriminologinį tyrimą, kurio tema yra „Asmenų, susidūrusių su investiciniu sukčiavimu, patirčių kriminologinė analizė“. Tai yra mano baigiamasis magistro darbas Vilniaus universitete. Jūsų nuomonė šia tema yra labai vertinga. Esu labai dėkinga, kad sutikote pasikalbėti. Prašau, leisti šį interviu įrašyti, kad galėčiau atlikti duomenų analizę. Jūsų vardas ir pavardė niekur nebus minimi, Jūsų duomenų konfidencialumą garantuoju, analizėje pateiksiu tik apibendrintas Jūsų mintis. Esu parengusi Jums klausimus. Pranešu, kad bet kuriuo metu galite interviu nutraukti ar sustabdyti pertraukai. Jei sutinkate, prašau, pradėkime.

I. Investavimo patirtis iki susidūrimo su investiciniu sukčiavimu ir investicinio sukčiavimo suvokimas:

1. Papasakokite, kaip šiuo metu gyvenate, jaučiatės?
2. Papasakokite apie savo investavimo patirtį iki susidūrimo su investiciniu sukčiavimu.
3. Kaip jūs paaiškintumėte, kas yra investicinis sukčiavimas?
4. Kaip manote, ar investicinis sukčiavimas šiuo metu yra problema Lietuvoje? Kodėl taip manote?

II. Investavimo motyvai ir procesas:

5. Papasakokite apie savo investicinio sukčiavimo patirtį.
 - a. Galbūt galite papasakoti, kada tai įvyko?
 - b. Kaip nusprendėte investuoti? Kas paskatino priimti tokį sprendimą?
 - c. Ar kažkam papasakojote apie pradėtą investavimą? Kodėl?
 - d. Kokia buvo investavimo pradžia? (ar susisieikė kažkas, ar rado pasiūlymą internete, ar rekomendavo draugas ir pan.). Kokia kalba vyko pokalbis ir kaip tai vertinote?
6. Gal pamenate ir galėtumėte nupasakoti, kaip skambėjo investavimo pasiūlymas?
7. Kiek laiko truko investavimas? Koks buvo investavimo procesas? Kokią sumą pinigų investavote per visa laikotarpį?

III. Patirti išgyvenimai, padariniai bei priimti sprendimai:

8. Papasakokite, kaip supratote, kad tai galimai yra sukčiavimas? Kokie požymiai rodė tai?

9. Ar prieš tai nebuvo kilę įtarimų? Jeigu taip, kas lėmė jūsų veiksmus, kad toliau nusprendėte investuoti?
10. Kam pirmiausia pranešėte apie įvykį? Kodėl?
11. Kokie buvo jūsų tolimesni veiksmai, įtarus, kad tai gali būti sukčiavimas?
12. Ar kreipėtės į teisėsaugos institucijas dėl patirto sukčiavimo? Kodėl?
 - a. Kaip vertinate jų atliktą darbą? Ar manote, kad atliko viską, ką galėjo?
 - b. Kokių priemonių ėmėsi policijos pareigūnai, siekiant Jums padėti?
13. Iš kokių asmenų ar institucijų dar sulaukėte pagalbos? Papasakokite, kaip buvo teikiama pagalba, kokia buvo jos eiga?
 - a. Kaip vertinate Jums suteiktą pagalbą, atsižvelgiant į jos efektyvumą?
 - b. Kas, Jūsų nuomone, būtų Jums labiau padėję / kokios pagalbos tikėjotės?
14. Papasakokite, kaip pasikeitė Jūsų gyvenimas po patirto sukčiavimo? Gal galite prisiminti ir išskirti, kas, Jūsų nuomone, buvo sunkiausia po įvykio, kas labiausiai sukrėtė?
 - a. Ar investavimo laikotarpiu bandėte išsiimti investuotus pinigus? Ar pavyko?
 - b. Kokius nuostolius patyrėte?
 - c. Ar, supratęs, kad tai yra sukčiavimas, bandėte atgauti savo investuotus pinigus?
 - d. Su kokiais dar susidūrėte sunkumais?

IV. Investicinio sukčiavimo kontrolės tobulinimas

15. Ar po patirto sukčiavimo sulaukėte skambučių / žinučių su pasiūlymais padėti? Kokia tai pagalba? Ar priėmėte siūlytą pagalbą?
16. Ar jūs pastebit Lietuvoje platinamą informaciją apie investicinio sukčiavimo atvejus Lietuvoje? Kokio pobūdžio tai informacija? Kur dažniausiai tokią informaciją matote? Kaip manote, ar jos pakanka?
17. Jeigu jūsų kas nors klaustų, į ką reikėtų atkreipti dėmesį investuojant, tai ką jūs atsakytumėt?
18. Kokios, Jūsų nuomone, priemonės būtų veiksmingiausios siekiant mažinti investicinio sukčiavimo atvejus? Kas padėtų užkirsti kelią kitų žmonių apgaudinėjimui ateityje?

Gal norite kažką pridėti, ko nepaklausiau, interviu pabaigai?

Dėkoju Jums už pokalbii skirtą laiką.

2 priedas. Interviu informacinė lentelė

Nr.	Atranka	Interviu atlikimo būdas	Interviu atlikimo data	Interviu trukmė	Tyrimo dalyvių charakteristika			
					Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Gyvenamoji vieta
I1	Tikslinė	Susitikimas gyvai	2026-02-21	1 val. 5 min. 49 s.	Vyras	21	Vidurinis	Kaimas
I2	Tikslinė	Susiskambinimas telefonu	2026-02-23	20 min. 49 s.	Moteris	60	Vidurinis	Miestas
I3	Tikslinė	Susiskambinimas telefonu	2026-02-28	39 min. 46 s.	Moteris	39	Aukštasis	Miestas
I4	Tikslinė	Susiskambinimas telefonu	2026-03-02	27 min. 59 s.	Moteris	60	Aukštasis	Miestelis
I5	Sniego gniūžtė	Susiskambinimas telefonu	2026-03-03	27 min. 36 s.	Vyras	21	Vidurinis	Miestas
I6	Sniego gniūžtė	Susiskambinimas telefonu	2026-03-09	30 min. 32 s.	Vyras	39	Aukštasis	Miestas
I7	Tikslinė	Susiskambinimas telefonu	2026-03-09	20 min. 48 s.	Vyras	45	Aukštasis	-
I8	Tikslinė	Susiskambinimas telefonu	2026-03-12	1 val. 12 min. 25 s.	Moteris	59	Profesinis	Miestelis
I9	Tikslinė	Susiskambinimas telefonu	2026-03-16	16 min. 31 s.	Vyras	37	Profesinis	Miestas
I10	Sniego gniūžtė	Susiskambinimas telefonu	2026-04-16	1 val. 6 min. 7 s.	Moteris	59	Vidurinis	Miestas
I11	Tikslinė	Susitikimas gyvai	2026-04-23	42 min. 58 s.	Vyras	53	Spec. vidurinis	Kaimas

3 priedas. Galutinė „MAXQDA“ kodų lentelė

Kodų sistema	
Investicinio sukčiavimo patirtis iki susidūrimo su investiciniu sukčiavimu	
Investicinio sukčiavimo suvokimas ir problematika	
	Investicinio sukčiavimo samprata
	Piramidės principu veikiančios investavimo platformos nelaikymas sukčiavimo atveju
	Investicinio sukčiavimo paplitimas
	Investicinio sukčiavimo paplitimas Lietuvoje
	Investicinio sukčiavimo paplitimas užsienyje
	Viktimizacija
Investicinio sukčiavimo patirtis	
	Sprendimo pradėti investuoti priėmimas
	Investavimo pasiūlymą pastebėjo socialiniuose tinkluose
	Investavimo pasiūlymą gavo iš šeimos narių / draugų / pažįstamų
	Investavimo pasiūlymą gavo dalyvaujant šviečiamajame renginyje
	Investavimo pasiūlymą ieškojo pats
	Žinojimas / numanymas, kad siūlomas investavimas yra galimas investicinio sukčiavimo atvejis
	Veiksniai, prisidėję prie informantų sprendimo investuoti priėmimo
	Žinojimas, kad investavimo platforma veikia ilgą laiką
	Smalsumas / noras pabandyti investuoti
	Artimųjų skatinimas / spaudimas
	Pasitikėjimas
	Pasitikėjimas į investavimą įtraukusiu asmeniu
	Didelis pasitikėjimas bendrai visais žmonėmis (patiklumas)
	Matymas, kaip gerai pasiūlymą investuoti teikiantis asmuo gerai gyvena

		Ankstesnis dalyvavimas investicinio sukčiavimo scheme
		Kiti išryškėję įtakos informantų sprendimo investuoti priėmimui galėję padaryti veiksniai
		Nepasitikėjimas finansinėmis institucijomis
		Švietimo stoka
	Investicinio sukčiavimo procesas	
		Investavimo trukmė
		Bendravimo platforma
		Investicinio sukčiavimo veikimo būdai
		Artimo, pasitikėjimu grįsto ryšio kūrimas
		Raginimas kuo greičiau imtis veiksmų / skubos mechanizmai
		Finansinių operacijų ribojimai
		Skatinimo priemonių naudojimas
		Nuolatinis pagalbos teikimas
		Investicinio sukčiavimo platforma
		Investavimo platformos teisėtumo įspūdį sukuriantys požymiai
		Gražus, taktiškas bendravimas
		Galimybė nusiimti dalį pinigų
		Vizualiai platforma labai įtikinamai atrodo
		Dokumentų, licencijų, IP adresų pateikimas
		Požymiai, kad tai yra investicinio sukčiavimo schema / pasiūlymas
		Naudojamos mažiau saugios bendravimo platformos
		Nėra normalios programėlės / svetainės nuorodų (domenų) keitimas
		Informacijos apie biržą / platformą nebuvimas / neigiami kitų žmonių atsiliepimai
		Investavimo pasiūlymą teikia rusiškai kalbantis asmuo
		Siūloma pernelyg didelė grąža per trumpą laiką
		Nevienodas informacijos pateikimas
		Šabloniškos žinutės
		Nėra galimybės pamatyti organizatoriaus / vadovo
	Veiksmai, supratęs, kad tai sukčiavimas	
		Aukos kaltinimas
		Kreipimasis į finansų ir (ar) teisėsaugos institucijas
		Kreiptasi į finansų institucijas
		Kreiptasi į teisėsaugos institucijas
		Teisėsaugos institucijų atsakas
		Gautos pagalbos vertinimas
		Nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastys
		Nes prarado ne savo investuotus pinigus
		Prarasta suma yra maža / per daug išsekiantis pranešimo procesas, atsižvelgiant į galimą naudą
		Nemano, kad padės teisėsauga, nes:
		Patirti per maži finansiniai nuostoliai
		Visus pinigų pavedimus atliko patys
		Per daug sudėtingas sukčiavimo procesas
		Kitų nusikalstamų veikų neišsprendžia
		Jau seniai žinoma apie kai kurias platformas ir nieko nedaroma
		Nežino, kur kreiptis
	Investicinio sukčiavimo padariniai	
		Patirti finansiniai nuostoliai / skolos
		Kaltės jausmas dėl artimųjų patirtų finansinių nuostolių (kuomet paskolina)
		Labi didelis (perdėtas) atsargumas
		Baimė investuoti
		Mažesnis pasitikėjimas žmonėmis
		Suprastėję santykiai su artimaisiais
		Jaučiama gėda, stresas
		Pasisavinti asmens duomenys
		Kaltės jausmas dėl kitų žmonių įtraukimo į platformą

	Mažesnis pasitikėjimas finansų institucijomis
	Pakartotinė viktimizacija
	Investicinio sukčiavimo kontrolės tobulinimas
	Preveninės / šviečiamosios informacijos pastebėjimas viešojoje erdvėje
	Reikalingas visuomenės švietimas
	Finansinio raštingumo didinimas
	Bankų naudojamų prevencinių priemonių stiprinimas
	Bankų nustatytų įkainių už paslaugas mažinimas
	Algų kėlimas / pragyvenimo lygio didinimas
	Nieko negalima padaryti, ypač piramidės principu veikiančiose sukčiavimo schemose

4 priedas. Informantų išsakyti teiginiai, atskleidžiantys piramidės schemų nelaikymą sukčiavimo atvejais

Kodas	Subkodas	Iliustruojantis teiginys
Investicinio sukčiavimo suvokimas	Piramidės schemų nelaikymas įprastais sukčiavimo atvejais	„Aš aš tai vardiju vagimis tuos... scam'ais tas žmonės, kuri šiandien paėmė žmogaus pinigus ir ir dingio. Nu vat paskambino bobutei, sako: „tavo sūnus nukrito, nuvertė ten mergaitę nuo laiptų ir viskas, šiandien jinai komoj, jeigu neduos 10 000, atiduodu į teismą“. Ir žmogus išnešė pinigus ir padavė kažkam, nežinodamas kam – va čia scam'as. Bet, jeigu žmonės sukūrė platformą, jie padarė darbą, jie įdėjo masę pinigų, nes nieko nesukursi be pinigų, ir vat padaro kažkokių didelių darbų, kurie žmonės... aš kaip sakau, ir lwex'as mano grupė žmonių, kuri buvo į jį atėjus ir gavus informaciją, jie visi išmoko susikurti pinigines, susiverifikuoti jas, susidėliot visus duomenis, apsisaugot tuos duomenis, kad niekas iš jų jų nepaimtų, susidėliot, kaip pavedimus padaryti iš paprasto banko į kriptovaliutinį banką, kaip atskirt kokią kriptovaliutą konvertuoti, kaip kokias poras pasirinkti, kad žmogus neprarastų savo pinigų, eidamas iš euro į kriptovaliutą. <...> Yra tam tikri procesai, kurie tiesiog nu veikia šiai dienai pasauliniu mastu, bet bet lwex'as buvo toks modelis, kuris tikrai praturtino Lietuvos bent kokią 30 000 žmonių. Tas, kas nebuvo gobšus, spėjo išsiimti tas lėšas“ (I10,M,59). „nu čia tiesiog buvo piramidė, o bet pralošt gali ir normaliai nusinulint, kaip sakant, bet tai čia ne pavadinsi sukčiavimu, čia tavo rizikos laipsnis, tiesiog tavęs nieks netempė, pats atsakingas už pinigus savo ir tas pats, ar tu investuoji, ar tu geri, ar ar tu ką darai, vienu žodžiu, jokio skirtumo, čia tavo pinigai, kaip nori, taip elkis“ (I11,V,53).

5 priedas. Investavimo pasiūlymo gavimo būdai remiantis tyrimo dalyviais

Pasiūlymo gavimo būdas	Iliustruojantys teiginiai
Investavimo pasiūlymą pastebėjo socialiniuose tinkluose, o vėliau, paspaudus atitinkamą nuorodą arba įvedus kontaktinį telefoną, susisiekdavo investavimo pasiūlymą teikiantis žmogus	„internete žiūrėjau, žiūrėjau sau, išmetė man tokią lentelę, kad galima investuot. Pagalvojau, kodėl nepabandžius? Tokia mintis kilo vat... ir tiesiog pasidomėt norėjau, kas ten tokio, tiesiog informacijos norėjau. Bet man informacijos ten, kaip ir sakant, nesuteikė. Aš pasižiūrėjau, kad „eikit į tą puslapį“, tai aš tada tiesiog išjungiau viską ir nieko jau nebedariau <...> Ir po kiek laiko man paskambino rusakalbė moteriškė“ (I2,M,60). „Nu čia prieš 2 metus su puse, vasara, sklaidžiau internete ir radau skelbimą, kad yra tokia platforma, kur jinai investuoja į naftą, į brangakmenius, į valiutos skaitymą“ (I4,M,60). „aš internete pamačiau, kad va tipo galima tokiu būdu investuoti“ (I7,V,45). „Ten buvo nuorodėlė tokia, vienu žodžiu. Paspaudus tą nuorodėlę, reikėjo suvesti savo telefono numerį ir viskas, man atrodo, telefono numerį tikrai. Nu ir paskui jie atskambin... (neužbaigė žodžio), atskambina, susisieikia“ (I8,M,59).
Investavimo pasiūlymą gavo iš šeimos narių / draugų / pažįstamų	„Dabar nežinau, ar ar buvo, nes dar šnekėjo ir vasarą atvažiavęs jisai, tai aš galvoju, ar aš ne nuo... ar aš ne nuo rugsėjo ten kažkaip ir prasidėjo. Gal buvo papasakojęs vasarą atvažiavęs. Ne, buvo vasarą, tai metų nebuvo, bet ilgai buvau tam, nes man atrodo, dar lauke buvom išėję ir šnekėjom ir buvo šilta. Ir tada ten kažką pasakojo, tada prisijungėm ir tada jau sėdėjom tam“; „Kl: Tai aš, kaip suprantu, tave įtraukė į investavimą pažįstamas.“

	<i>Ats: Taip“ (I1,V,21).</i> <i>„buvo iš šeimos spaudimas, bet buvo tiesiog „nu vat pabandykit, va čia mes pabandėm, mums gavosi, mes turim“ ir taip toliau“;</i> <i>„Kl: Mhm. O dar va kalbant apie pačią investavimo pradžią, aš, kaip suprantu, tu gavai pasiūlymą investuoti iš artimo žmogaus? Ats: Aha“ (I3,M,39).</i> <i>„tiesiog taip gavosi, kad gavau pasiūlymą, pažiūrėjau, kad gan ilgą laiką gerai viskas sekėsi tam žmogui ir nusprendžiau tiesiog irgi pabandyt. Nu kalbino, kalbino, kalbino“ (I5,V,21).</i> <i>„Na tai čia viskas buvo iš esmės ta kompanija veikė tokiu gal tinklinio marketingo principu, kad iš lūpų į lūpas, vat kažkas tai žino, daro, kviečia kitus, nu ir va taip va iš draugų, pažįstamų, aplinkos ateina tokia va žinai žinutė, kad va davai investuok, čia atsiperka greitai, va paspaudai ir uždirbi“ (I6,V,39)</i> <i>„Nu ir jisai tiesiog mane kalbino, kalbino“;</i> <i>„sąlygose būna, kad kuo tu daugiau žmonių privileioji, tuo tavo procentai auga. Tai jam reikėjo, nu aš nežinau, ar jis neieškojo tokių patiklių, ar kaip, bet jisai orientavosi į draugų ratą. Tai, vienu žodžiu, aš tarp jų kaip draugas, nu jis mane ir kirtu“ (I11,V,53).</i>
Investavimo pasiūlymą gavo dalyvaujant investicinės platformos pristatymo seminare	<i>„Mes dalyvavom [vietovė] seminare vienam iš pristatymų, kuriam buvo tiesioginis narys iš Amerikos, atvykęs iš Amerikos jaunas vaikinai, kuris tiesiog su pačiu tuo [valdytojo vardas] vadinamu, turėjo nu tokį kaip ir įgaliojimą atidaryti Lietuvą. Ir tiesiog draugai, kadangi mes nu masę metų tuose tinkluose, tai vieni per kitus tiesiog paskambino, sako: „va turim tokį projektą, atvažiuokit paklausyt“. Nu ir mes nuvažiavom su vyru, su draugais ir visi tą patį vakarą visi pasirašėm į kompaniją, įsinešėm po tą 1000 eurų ir pradėjom veiklą“ (I10,M,59).</i>
Investavimo pasiūlymo ieškojo pats	<i>„aš ieškojau tiesiog žmonių agentų, kurie nieko gyvenime neužsiima, o būtent tik tais dalykais. Jie neturi darbo, nieko, bet būtent užsiima investiciniais tokiais kaip investicijom į piramides, taip aš pasakyčiau“ (I9,V,37).</i>

6 priedas. Platformos įtikinamumą rodantys aspektai ir tai iliustruojantys teiginiai

Kodas	Subkodas	Iliustruojantys teiginiai
Platformos įtikinamumą rodantys aspektai	Gražus, taktiškas bendravimas	<i>„jie labai gražiai kalba tikrai. Nesupyksta, netgi, jeigu aš jau pakeliu toną, jeigu aš jau bandau kažkaip tai jais atsikratyti, ten pikčiau kažką pasakai ar ką nors, jie ant tiek taktiškai, ant tiek gražiai kalba, moka taip va. Ir nuraminti, ir pakalbėti, ir įtikinti, kad va „tu pasižiūrėk tenais, vat mes tau atsiųsim šitą, va pasižiūrėk tu tenai“. Labai labai“ (I2,M,60).</i>
		<i>„Taip, tai bendravimo platforma, kur visi rašo, rodo, kad kad kaip nusiima, kokias sumas nusiima, ir viena buvo sąlygų: jeigu tu investuoji, tai turi nufotkinti, kiek tu investuoji, ir dėti į tą platformą. Nu tokia lyg tai tyrumo, nu toks, žinot, atrodo tikrai bliacha mūcha viskas atrodo patikima. <...> Atrodo logika logiška, labai atrodo tyru, švaru. <...> Ai, tarp kitko, iš tos platformos netgi pareidavo kažkoks tai klausimas: „ar tau viskas gerai?“ Tipo su pagalba iš to jau platformos savininko, ten tipo turi atsakyt jam angliškai ten, tai dar dukros skambindavau: „ką man rašyt? Nu tai vat. Nu atrodo labai rūpestingai, labai patikimai, labai švariai, sterili, vienu žodžiu. Ir ir dar buvo nu ir lietuviai, tai ten bendraudavo, sveikindavosi, jie ten, kiek prijungė, girdavosi ten, kiek nusiėmė, girdavosi, ten, vienu žodžiu, nu sterili“; „Labai gerai padaryta. Labai chebra investavo daug į padarymą, į bendravimą, į padarymą“ (I10,M,59).</i>
		<i>„tas etiškas ryšys tarp kompanijos ir tarp ateinančio kliento buvo aukščiausio lygmeniu. Sakau, visuose chat'uose buvo pirmiausia pagarba, pasisveikinimas, gražus palinkėjimas, jeigu tai buvo rytas, tai su su kažkuo su gražiu tokiu filosofiniu apipavidalinimu, kad žmogus tiesiog nu jaustųsi komfortiškai ir šitoje platformoje tikrai viskas buvo aukščiausio lygmeniu. Nes nu žmogus pristatė save kaip profesorius [vardas pavardė] ir visi taip kreipėsi ir jo buvo toks kaip ir prašymas, kaip ir įgaliojimas, kad, jeigu jūs atėjote, jūs privalote pasisveikinti, jūs privalote palinkėti geros dienos, ar ryto gero, ar vakaro, kada mes dirbom, kokiame laiko tarpe, tiesiog pasisveikinti, padėkoti už tai, kad gavai signalą, jeigu tu jį priėmei, vadinasi, tu uždirbai, tai būk dėkingas už tai, kad įplaukos pas tave atėjo. Sakau, čia buvo viskas wow, tokiame lygmeny, kur kur retas vadovas atlieka tokias funkcijas, ir vadovas paprastai despotas, kuris, žinai, dėjo kumštį į stalą, kodėl nieks neįvykdė jo į jo liepimų. O, o čia visiškai kitaip viskas yra. Ir paprastai, jeigu scam'as, tai paprastai tokių dalykų nėra, jis ateina va yra tokių ryšių, kur kur tiesiog paskambina, pasako: „paklausyk seminarą“, nu</i>

		<i>ir ten nuo keiksmazodžių prasideda, jeigu tu ten neįneši, tai toks anoks būsi, ten toks, tai va tu, žinai, scam'ų, kurie jau tikrai yra lievi ir ten niekas jų ne ne... niekas paskui juos neina arba eina tik durneliai, kurie visiškai nesigauja. Tai va tokių ten su su su kriminaliniu tokiu tekstu, kur kur tavo gąsdina iš karto: „jeigu neįneši, tai ten gausi per pakaušį“. Tai ir yra ir tokių, ir ne vieną kartą tokių skambučių esam sulaukę, bet nu tai, žinai, žinai, atsirenki, blokuoji, tuos praneši policijai, kad va čia tokie numeriai“ (I11,V,53).</i>
	Labai įtikinamai padarytos investavimo platformos	<i>„Nu ir ir viskas ir ten auga tavo tie pinigėliai, ten matai, kaip kyla skaičiukai ir ir ir trade'ini sau“ (I1,V,21).</i>
		<i>„tu kaip ir matei skaičius, prognozes, kažkokius padėliojimus“ (I3,M,39).</i>
		<i>„Nu jisai, žinokit, jis irgi patikėjo ta platforma. Nes ten ta platforma tokia nu pakankamai nu atrodo, kad nu nepadirbta, jinai taip atrodo, kad viskas veikia, sukasi, rodo ten, sustabdai, viską. Ta platforma jinai yra šiaip tokia pati platforma yra ir legali, bet bet jie turbūt ją padarė nelegalią. Ne turbūt, o tikrai. Kl: Tai nu, kaip aš suprantu, tas visas procesas jisai atrodė nu kaip legalios platformos? Ats: Taip, kaip legalios platformos. Kaip legalios platformos“ (I4,M,60).</i>
		<i>„jie sugebėjo, jie ten nu, vienu žodžiu, apgaulės būdu ten, sakau, kada jie norėdavo, įrodydavo, kad labai gerai ten pas tavo auga“; „kaip buvo paprašyta pervesti pinigų, tai, pasirodo, nu jie netgi paskui pervedė į kažkokią ten net fiktyvią, tipo niekam nepriklausančią piniginę elektroninę web 3, bet ten sakau, aš, kaip patikrinau tą piniginę, ten irgi ten yra gerų programuotojų padarytas darbas tikrai ir viskas“ (I7,V,45).</i>
	Suteikiama galimybė nusiimti mažą dalį pinigų	<i>„Nu, labai gerai jie labai daug sukišo į investavimą šitos platformos padarymą <...> Ten sukišo, matyt, į šitą bajerį, nes ten matosi, kad ten, kaip šoka, ten bitkoino, kyla, krenta. Nu nerealiai ten, tiesiog fantastiškai“; „Labai gerai padaryta. Labai chebra investavo daug į padarymą, į bendravimą, į padarymą“ (I11,V,53).</i>
		<i>„Nu, nes nu ką žmogus, kaip įdėjo pinigus, pamatė programėlę, kad jie auga, galų gale, pamatė, kad tuos pinigus iš programėlės jie tiesiogiai išsiėmė ir juos jau galėjo naudoti, jie ten pirkė maistą, nežinau, mašinas, kažką ir ir keliones. Ir nu jie mato, kad veikia ir jie toliau ten būna“; „Nes, kai tu pirmą kartą pamatai kažką, tu žiūri skeptiškai, kaip nu aš... aš skeptiškai nuo pat pradžių žiūrėjau, aš į tai žiūrėjau visą laiką, kad tai yra tas, aš žinojau visą laiką, kas tai yra, bet labai daug žmonių, kurie nu pamatė, jie gal bijojo, bet tada va tas žmogus, kuris juos kvietė, parodė, kiek jisai uždirbo, kiek jisai nuėmė pinigų, ir jie tada pradeda tikėti tie žmonės ir tada savo pinigų įdeda, patys nuima ir jie jau tada pilnu 100 % tiki, kad čia tikra birža, kad čia tikrai viskas tikra“ (I1,V,21).</i>
		<i>„ir lyg ir jauteisi saugus, nes matei, kad aplinka tai daro ir jai pavyksta, išsiima, gauna, jau tipo persiveda į korteles ir tos kortelės yra veiksnios, naudoja ir taip toliau“ (I3,M,39).</i>
		<i>„Nu ir iš pradžių pabandyti prijungė mane prie tos programėlės, liepė įnešti tuos 250. Ten per dieną ar per savaitę 5 eurai užaugo, jie man juos grąžino atseit, kad vat čia yra galima grąžinti“ (I4,M,60).</i>
		<i>„Na, tai gerai, pasižiūrėjom, veikia, grąža yra, žmonės tuos pinigus išsiima, daro dirba“ (I6,V,39).</i>

7 priedas. Informantų nurodytos nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastys ir tai iliustruojantys teiginiai

Nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastis	Iliustruojantys teiginiai
Nes buvo prarastos ne savo lėšos	<i>„Ne, nes tai buvo ne mano pinigai. Aš prieš tą draugą kažkaip jaučiausi kaltas <...> jisai nelabai ir pergyveno, nes jisai, kiek jisai investavo ir po to sudegė, jis atsiėmė ir išėjo į pelną. <...> Tai kažkokios depresijos pas jį nebuvo, pas mane nu gailestis, kad nu, vienu žodžiu, kažkaip va taip va. Bet nebuvo – nieks nėjo kartis ar ten kažko. Tai ir aš niekur nesikreipiau, niekur nerašiau“ (I11,V,53).</i>
Prarasta suma yra maža / per daug išsekinantis pranešimo procesas, atsižvelgiant į galimą naudą	<i>„Aišku, jeigu būtų labai didelė suma, tai vis tiek gal vis tiek eitum į policiją ir bandytum ieškoti, bet pas mane suma nėra labai didelė, tai kažkaip va ir nuleidau rankas. Daugiau nieko nedariau“; „dar kitų kalbų pasiklausai, kad tenai ten vargas paskui ten... <...> ar išvis sulauksi tos pagalbos, ar verta tuos nervus gadinti“ (I2,M,60).</i>
	<i>„kvailas reikalas, dėl to, nes nu ar dėl 300 verta. Jeigu būtų ten daugiau, vat, pavyzdžiui, nežinau milijoniniai reikalai, tai tada tikrai būtų daug tų nervų, daug įsipareigojimų į pinigus“ (I5,V,21).</i>

Nemano, kad padės, nes:		
Patirti per maži finansiniai nuostoliai		„O dėl tų 300 – nei aš, nei aš policijai pasakęs kažką iš to gaučiau, nei dar kažkur pasakęs. Bučiau tiesiog užregistruotas kaip eilinis tas, ne nusi... (neužbaigė žodžio) kaip nukentėjęs žmogus“ (15,V,21).
Visus pinigų pavedimus atliko patys		„Nes aš manau, kad nu jie nieko nepadės, nes čia viską aš pats padariau, viską atidaviau, kaip sakant, savo rankom“ (17,V,45).
Per daug sudėtingas sukčiavimo procesas		„nu ką tu sugaudysi čia. Nepagausi tokių platformų, viskas vyksta kriptovaliutomis, kriptovaliutų tu nesuseksi, tu nepagausi, kur kur kas nuėjo, kaip atėjo. <...> Internetė informacijos apie juos nėra jokios kontaktinės, nes vienintelis kontaktas buvo per tą telegram'ą. Tai ką jie ten suseks. <...> Bet nu nesuseksi tų tokių dalykų, jie su savo tom kriptovaliutom ir dingo. Nesuseksi tu šitų reikalų“ (11,V,21).
		„Nu tu vedi ne į bankus, ten prisikuri kažkokių elektroninių piniginių, dėl prie kurių paskui pats jau pasimeti, nes telefonas būna apkrautas tiek apps'ų, kiekvienam veiksmui kažkoksai apps'as, kiekvienam apps'e kažkas kažkur įdėta ir; žinai, tu pats paskui nebeatrenki galų. <...> Ir vat tada jauti, kad kažkur kreiptis, ieškoti pagalbos yra beviltiška, nes gaunasi, kad tu pats nebežinai, kur tu čia ką padarei ir kur tu kur pervedi, ta prasme, kur viskas yra“ (13,M,39).
		„nes galėčiau pasakyti, kad čia yra, aš kaip įsivaizduoju, organizuotas nusikaltimas, tai organizuoti nusikaltimai, tai yra pasislėpę po visokiais šešėliniais kitais dalykais. <...> čia plius viskas buvo, man atrodo, per telegram'ą vyko, jo, lygtais per telegramą, tai tenai nei aiškiai vardų pavardžių, viską gali nu netikrą, fake'ą naudoti. <...> Tai aš aš ne ne neturėjau vilčių jau iš karto, kad įmanoma būtų, kad atsektų ir panašiai“ (15,V,21).
		„Bet, kad, sakau, oficialiai atrinkti galus, tai, manau, yra nerealu, nes visa tai paremta, žinai, dirbtiniu intelektu, robotais, tokiom sistemom, kurios vienas dieną išsijungė, sudegė kažkur ir baigėsi viskas“ (16,V,39).
		„jie ne ne Lietuvoj, jie jie užsieny išvis angluose [Anglijoje] ten sėdi ir ir jie rutk... (neaiškus žodis) ten savo machinacijas daro“ (17,V,45).
Kitų nusikalstamų veikų neišsprendžia		„Nes yra, supranti, legalesnių verslų, legalesnių situacijų, kur nu tiesiog tie ir taip pinigai išviliojami yra iš žmonių ir; žinai, galvoju, tų situacijų neišsprendžia, o čia... nu čia šitų internetinių machinacijų“ (13,M,39).
Jau seniai žinoma apie kai kurias platformas ir nieko nedaroma		„kam tu praneši? Policijai? Nieko tu čia nepraneši, nepaskusi, nes apie tas platformas yra žinoma, ten į tuos seminarus atvažinėdavo ir Lietuvos banko darbuotojai, ir mokesčių inspekcija, ir visokie kitokie. Ir tie patys, aš manau, ir žaidė ir šitą žaidimą, ir mokėjo, ir išsiėmė tų pinigų, kiek priklausom“ (16,V,39).
Nežino, kur kreiptis		„Žinokit, kad aš net nežinau kur. Teisybę pasakius, net nežinau, kur kreiptis, kad... Nes čia kaip internetiniai tie sukčiavimai ir panašiai“ (12,M,60).